
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 22 2024

Дрогобич

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1190 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04754

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, іспанська, словацька, болгарська, румунська

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 12 від 28 листопада 2024 р.)

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2024. № 22. 78 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» є фаховим виданням категорії «Б» з філологічних наук (спеціальність 035 – Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року, Додаток 4.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща).

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Ужгородський національний університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Котович В. В., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет «Острозька академія»

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, декан факультету української та іноземної філології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в галузі мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Гелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук (Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Кошани Катажина), професор, доктор габілітований, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацький Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Пручняк Павел), професор, доктор габілітований, Педагогічний університет імені Національної комісії з освіти у Кракові (Краків, Польща)

Kowalow Siergiej (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Люблін, Польща)

Levchuk Paweł (Левчук Павел), доктор гуманітарних наук у галузі лінгвістики, ад'юнкт, Інститут славістики Польської академії наук (Варшава, Польща)

ЗМІСТ

Андріюк Т. ЗАПОЗИЧЕННЯ ГАЙРАЙГО В ЯПОНСЬКИХ ЖУРНАЛАХ ПРО МОДУ (ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ).....	5
Андрущенко О. Ю. ПОТЕНЦІАЛ КОРПУСНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ БАГАТОЯРУСНИХ СТРУКТУР МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОГО КОРПУСУ.....	9
Громко Т. В. ЛАТИНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛІНГВІСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: СУЧАСНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ.....	15
Карачун Ю. Г., Орешнікова А. С. ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю.....	24
Карачун Ю. Г., Старовойтенко М. Ю. СКЛАДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>FEAR</i> В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КІНОТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРИЛЕРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	30
Мельник Л. Б., Ховалко Р. А. ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХІД НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ.....	36
Naumenko N. V. THE INTERNAL FORM OF FITNESS TERMINOLOGY IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	41
Прадід Ю. Ф. «РИБНІ» ПРИЗВИЩА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ПОШИРЕНІСТЬ (2. ПРИЗВИЩА, ПОХІДНІ ВІД НЕЧИСЛЕННИХ НАЗВ ПРІСНОВОДНИХ РИБ).....	47
Романова Н. В. ГІДНІСТЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЕПОХИ ВИСОКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЗА СПІВАНОЮ ІСТОРІЄЮ.....	58
Тертичний О. В. МОВА ПРАВА В ТЕКСТІ «НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО.....	64
Яремко Я. П., Сеньків С. С. ПОЛІТОНІМИ-НЕОЛОГІЗМИ В ЛЕКСИКОНІ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ 20-х рр. ХХ ст. : ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЙНИЙ ВИМІР.....	70
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	76

CONTENTS

Andriiuk T. GAIRAIGO LOANWORDS IN JAPANESE FASHION MAGAZINES (TRANSLATION ASPECT).....	5
Andrushenko O. Ju. THE POTENTIAL OF CORPUS TOOLKIT FOR INVESTIGATING MULTILEVEL STRUCTURES OF THE MULTILINGUAL CORPUS	9
Hromko T. V. LATIN AS A TOOL FOR THE LINGUISTIC THINKING DEVELOPMENT: MODERN TEACHING METHODS.....	15
Karachun Yu. H., Oreshnikova A. S. THE MAIN FEATURES OF ENGLISH-LANGUAGE INTERVIEW TEXTS.....	24
Karachun Yu. H., Starovoitenko M. Yu. DIFFICULTIES IN TRANSLATING THE LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING THE CONCEPT OF FEAR IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXTS OF PSYCHOLOGICAL THRILLERS INTO UKRAINIAN.....	30
Melnyk L. B., Khovalko R. A. PROBLEM-BASED LEARNING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE WITHIN THE STUDENT-CENTERED APPROACH.....	36
Naumenko N. V. THE INTERNAL FORM OF FITNESS TERMINOLOGY IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	41
Pradid Yu. F. “FISH” SURNAMES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE: PECULIARITIES OF CREATION, TERRITORIAL DISTRIBUTION. 2. SURNAMES DERIVED FROM THE FEW NAMES OF FRESHWATER FISH.....	47
Romanova N. V. DIGNITY IN THE GERMAN LANGUAGE OF THE HIGH MIDDLE AGES ACCORDING TO THE SUNG HISTORY.....	58
Tertychnyy O. V. LEGAL LANGUAGE IN THE TEXT OF “NATALKA POLTAVKA” BY IVAN KOTLYAREVSKY.....	64
Yaremko Ya. P., Senkiv S. S. POLYTONYMS-NEOLOGISMS IN THE LEXICON OF THE UKRAINIAN UNDERGROUND OF THE 20s OF THE XX CENTURY: LINGUISTIC AND COGNITIVE DIMENSION.....	70
AUTHORS’ CREDENTIALS.....	76

ЗАПОЗИЧЕННЯ ГАЙРАЙГО В ЯПОНСЬКИХ ЖУРНАЛАХ ПРО МОДУ (ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Андриюк Т.

Київський університет

У статті проаналізовано перекладацькі трансформації, які є доцільними для перекладу запозичень тайрайго в сучасних японських журналах про моду. Схарактеризовано особливості використання перекладацьких трансформацій для перекладу лексики тайрайго, наявної у статтях журналів про моду українською мовою. Після визначення поняття *тайрайго* окреслено його історію та сучасний стан, розглянуто наявні класифікації перекладацьких трансформацій, зокрема О. Селіванової, Т. Кияка та Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне і дібрано лексику тайрайго з різноманітних японських журналів про моду, яку згруповано відповідно до перекладацьких трансформацій, актуальних для перекладу українською мовою. Проаналізовано перекладацькі трансформації, доцільні для перекладу тайрайго в японських журналах про моду, і зроблено висновок, що для перекладу тайрайго можливе використання трансформацій на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях, проте іноді необхідним буде також добір еквівалентів, послуговування запозиченнями чи описовим перекладом. З'ясовано, що серед усіх перекладацьких трансформацій при перекладі лексем тайрайго релевантним є передусім добір еквівалентів (як повних, так і неповних – залежно від семантики вихідної одиниці); використання фонетичних трансформацій необхідне у випадку, коли треба перекласти лексему, еквівалента якій немає в українській мові, зі збереженням лаконічності змісту повідомлення й стилю тексту; до калькування вдаються за наявності складних термінів, словосполучень, частиною яких є тайрайго, або ж обидві частини яких належать до тайрайго; описовий переклад використовують для перекладу назв одягу та аксесуарів, технік за умови неможливості використати один з перелічених способів. Водночас зауважено, що конкретизацію і генералізацію під час перекладу тайрайго застосовують нечасто, що пов'язане зі специфікою стилістики тексту оригіналу. Зауважено, що основні труднощі під час перекладу тайрайго – це вибір оптимального способу перекладу, правильне визначення числа, висловування щодо необхідності уточнити певні терміни, робота з некодифікованими неологізмами тощо.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, способи перекладу, еквіваленти, калькування.

Andriiuk T. Gairaigo loanwords in Japanese fashion magazines (translation aspect). The paper deals with the translation transformations that are useful for translating gairaigo loanwords in modern Japanese fashion magazines. We researched the peculiarities of the use of translation transformations for the translation of gairaigo units available in the articles of fashion magazines into Ukrainian. After defining the concept of "gairaigo", its history and current state, the existing classifications of translation transformations made by O. Selivanova, T. Kyiak and J. - P. Vinay and J. Darbelnet were considered. We selected the gairaigo words from various Japanese fashion magazines and grouped them according to translation transformations relevant to translation into Ukrainian. The translation transformations appropriate for translating gairaigo in Japanese fashion magazines were analyzed, and we came to the conclusion that it is possible to use transformations at the phonetic, lexical, syntactic levels, as well as equivalence, use of borrowings or descriptive translation. Among all translation transformations, the equivalence (both complete and partial, depending on the semantics of the source word) is most often used in the translation of gairaigo units. The use of phonetic transformations is necessary when we have to translate a word, the equivalent of which does not exist in the Ukrainian language, to keep the conciseness of the content of the message and the style of the text. Translation by calque should be done in the case of complex terms, phrases which consist of several parts when either one of them is gairaigo, or both of the parts belong to this language phenomenon. Concretization and generalization are rarely used in the translation of the gairaigo, which is related to the specific stylistics of the original text. Descriptive translation is used to translate names of clothes and accessories, techniques if it is impossible to use any other of the methods mentioned above. The main difficulties in translating gairaigo are choosing a proper method of translation, determining the number, determining whether it is needed to clarify certain terms, and dealing with neologisms that have not entered official dictionaries yet.

Key words: translation transformations, translation methods, equivalence, calque.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. ファッション雑誌 – це словосполучення використовують в японській мові на позначення журналів мод. Цей факт є свідченням того, що в масовій культурі великого поширення набула лексика іншомовного походження, зокрема тайрайго. Особливо популярною така лексика є серед

молоді, що відображається не лише в побутовому мовленні, а й в особливостях мовного оформлення орієнтованих на молодь продуктів, зокрема у сфері ЗМІ. Та варто враховувати той факт, що сфера моди має високі темпи розвитку, тому її аналіз та вивчення залишається актуальним попри вже наявні роботи. Щороку з'являються нові моделі та модні течії,

лексика на позначення яких входить у японську мову. У результаті збільшується кількість гайрайго, особливості використання й перекладацькі трансформації в перекладі яких розглядають нечасто.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання послуговування гайрайго у масовій культурі користуються достатньо великим інтересом науковців, про що свідчить з'ява досліджень на цю тему вже з 1990-х років [4; 7]. Проте предметом лінгвістичних досліджень з японістики зазвичай було загальне вивчення запозичень в японській мові (М. Ірвайн, Н. Хонна, Т. Комарницька). Проблеми ж запозичень і перекладу їх у публіцистиці висвітлені поверхово, а особливості перекладу запозичень в японських журналах мод українською мовою майже не були досліджені.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – проаналізувати запозичення в японських журналах мод із перекладознавчого погляду. Відповідно завдання перед собою ставимо такі: 1) дослідити способи перекладу японських запозичень гайрайго українською мовою; 2) виявити найтиповіші перекладацькі трансформації, доцільні для перекладу гайрайго українською мовою; 3) визначити основні труднощі, пов'язані з відтворенням сучасних гайрайго українською мовою.

Для дослідження використано дефініційний, описовий, зіставний, трансформаційний методи, метод компонентного і структурного аналізу, а також деякі елементи квантитативного аналізу.

Об'єктом дослідження є запозичення в японських журналах мод (загальною кількістю 263 од.), а предметом – способи їхнього перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження послуговували японські модні журнали «Vogue», «Vivi», «Cosmopolitan».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому вперше проаналізовано перекладацькі трансформації під час перекладу гайрайго саме в статтях із модною тематикою та виділено їхні особливості, ефективність та оптимальність використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед з'ясуємо сутність поняття *гайрайго*. Гайрайго – термін, який використовують на позначення слів іншомовного походження (окрім китайського). Перший, найдавніший клас гайрайго сформувався у XVI–XVIII ст., другий – до середини XX століття, а третій, найчисленніший – почав утворюватися в післявоєнний період [2, 8]. Саме цей клас викликає особливе зацікавлення мовознавців, адже продовжує своє розширення за рахунок запозичення нових слів, з'яву яких зумовлено розвитком моди, техніки, торгівлі. До 95% слів класу походять з англійської мови, проте наявні запозичення з французької, німецької, португальської та інших мов. У японських журналах відсоток гайрайго варіюється залежно від тематики й типу статей і може становити від 5 до 9,9 відсотків [8, 24].

Отже, яким чином доречно перекладати цей значний пласт сучасної японської лексики? Вважаємо, що для перекладу гайрайго загалом підходять перекладацькі трансформації, що їх запропонували О. Селіванова [3], Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельє [9]

і Т. Кияк [1] на матеріалі інших мов. Нижче розглянемо способи перекладу, що, на нашу думку, доцільні для перекладу японської лексики гайрайго українською мовою.

Переклад гайрайго за допомогою еквівалентів. Кожне третє слово гайрайго зі статей про моду ми переклали за допомогою добору еквівалента в українській мові, з них 25% таких слів – за допомогою абсолютного еквівалента. На нашу думку, часте використання еквівалентів у перекладі пов'язане з тим, що багато слів зі сфери моди називають поняття, звичні для всіх країн і культур, а тому в мовах серед питомої лексики поширені їхні відповідники: シューズ – *взуття* (англ. *shoes*), ゴールドの – *золотий* (англ. *golden*), キャッシュ – *готівка* (англ. *cash*), シャツ – *сорочка* (англ. *shirt*) тощо.

До абсолютних еквівалентів можна віднести і сталі еквіваленти, які в незначній кількості наявні в текстах з модною тематикою: ファッションアイコン – *ікона стилю* (англ. *fashion icon*). Тут використано сталий зворот «ікона стилю» замість дослівного перекладу «ікона моди/модна ікона».

Існує й низка слів, до яких неможливо дібрати абсолютні еквіваленти, тому перекладач у такому разі може скористатися неповним еквівалентом. Такі перекладацькі трансформації відбуваються тоді, коли в мові є схожі слова, але вони не описують всі аспекти реалії. За нашими спостереженнями, неповні еквіваленти найчастіше використовуються для: окремих елементів одягу (スリット – *розріз* (на спідниці), エッジ – *край*); певних фасонів, типів одягу, серед іншого й тих, які з'явилися відносно нещодавно (ハーフパンツ – *шорти*, スウェットパンツ – *спортивні штани*, シアートップス – *прозора блуза*); аксесуарів (カードケース – *кардхолдер*, ピアス – *серезки*); інших слів, пов'язаних зі сферою моди (シンプルなスタイリング – *простий стиль*, キービジュアル – *ключові образи*). Також неповні еквіваленти актуальні при перекладі багатозначних дієслів, запозичених з англійської мови (コーデする – *поєднувати*, ピックアップする – *підібрати*).

Переклад гайрайго за допомогою фонетичних трансформацій. До таких трансформацій мовознавці відносять фонетичну транскрипцію і фонетичну транслітерацію [3]. З використанням таких способів ми переклали близько чверті всіх гайрайго. З-поміж лексем, перекладених за допомогою транскрипції / транслітерації, можна виділити такі групи (тут не розмежуємо транскрипцію і транслітерацію, адже більшість таких слів запозичені з англійської):

Назви предметів одягу. Оскільки в українській мові існує обмежена кількість слів для позначення назв одягу категорії トップス (верх) – *сорочка, блузка, светр*, тому до транслітерації потрібно вдаватися при перекладі назв відносно нових лексем: フーディ – *худи*, カーディガン – *кардиган*, ビスチェ – *бюстье*. Те саме стосується і взуття: スニーカー – *снікерси*, ローファー – *лофери*, スリッポン – *сліпони*.

Назви осіб за родом діяльності, фахом, що пов'язані зі світом моди, шоу-бізнесу: スタイリスト – *стиліст*, デザイナー – *дизайнер*.

Назви спеціальних понять, пов'язаних з модою: デザイン – дизайн, モデル – модель, コレクション – колекція, ブランド – бренд.

Деякі прикметники гайрайго теж перекладають з використанням фонетичних трансформацій: グローバルな – глобальний, スタイリッシュな – стильний, アイコニックな – іконічний; префікси ミニ (міні-), ミディ (міди-), エコ (еко-).

Багато з наведених слів уже вживають в українській мові, зокрема на позначення понять у модній індустрії, тому їхні транскрибовані відповідники можна використовувати під час перекладу без спричинення незручностей для читачів. Проте ми виділили 2 групи слів із вужчим значенням, які доречно перекладати за допомогою транслітерації або транскрипції:

Сленгові слова (アップデート – *андейт*, ルック – *лук*, プリント – *принт*). Більшість слів цієї категорії можна перекласти описово, але в такому випадку втрачається лаконічність змісту й змінюється стиль тексту. Тому найкраще перекладати їх з використанням транслітерації і/або транскрипції. Читачі, не обізнані в цій темі, зможуть зрозуміти зміст понять із контексту.

Власні назви: імена людей, географічні назви, назви брендів (ダイアナ妃 – *Принцеса Діана*, インスタグラム – *Інстаграм*, クリスマン・ディオール – *Крістіан Діор*). Для цієї групи використання фонетичної транскрипції / транслітерації – єдиний спосіб перекладу.

Переклад гайрайго за допомогою лексичних і граматичних трансформацій. Тут для аналізу ми скористаємося класифікацією Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, а також Т. Кияка, який розглядає генералізацію і конкретизацію змісту як окремі категорії [1, 71–72; 9, 31–39].

Найчастіше калькуванням послуговуються для перекладу словосполучень і складних слів, обидві частини яких належать до гайрайго. Переважно йдеться про позначення моделей одягу та аксесуарів: サテンブーム – *сатиновий бум*, ペールトーン – *бліді тони*, カジュアルスウェット – *повсякденний світиот*, ワイドパンツ – *широкі штани*. Ця перекладацька трансформація також доцільна за наявності словосполучень, які частково складаються з гайрайго: 明るいカラー – *світлі кольори*, ミニ財布ブーム – *бум міні-гаманців*, 白エコレザー – *біла еко-шкіра*, 淡いマール柄 – *легкий мармуровий візерунок*. Такий переклад передаватиме зміст вихідного поняття і буде зрозумілим для сприйняття читачем. Головним завданням перекладача під час використання калькування є збереження мовної норми, сполучуваності слів в українській мові.

Щодо лексико-семантичних заміни, то способи конкретизації і генералізації під час перекладу гайрайго спостерігаємо приблизно з однаковою частотою (2% і 3% відповідно), а модуляція в перекладених статтях була використана лише двічі. На нашу думку, це пов'язане з тим, що при модуляції підвищується ризик зміни початкового стилю чи настрою повідомлення, але в деяких випадках це єдиний вид перекладу. Наприклад, コンパクトなトップス перекладено як *обтягуючі топи*. Тут заміна до слова

コンパクトな (досл. «компактний») була дібрана, щоб викликати в читачів асоціацію з так званими «інста-речами».

Конкретизація актуальна для позначення термінів із багатьма варіантами перекладу. Так, слово アイテム має декілька значень, які відрізняються в різних словниках («елемент», «пункт», «параграф»), тому завдання перекладача – вибрати те слово, яке буде найбільш влучним у конкретному випадку. У деяких випадках конкретизація необхідна, коли в японській мові слово скорочене або використана лише частина словосполучення: ニット (*в'язаний одяг*), デニムブランド (*джинсові бренди*), シアーマール (*напівпрозорий оксамит-мармур*).

Генералізація, на нашу думку, доцільна для перекладу прикметників, описових слів (バラのモチーフ – *квітковий мотив (не трояндовий)*, ファンシーカラー – *кольоровий (не модний / примхливий / нарядний)*, スクエアタイプのハンドバッグ – *квадратна сумочка*).

Серед граматичних трансформацій варто виділити спосіб транспозиції частин мови. Основною причиною застосування граматичних трансформацій на рівні синтаксичної структури є різна граматична будова української та японської мов. При перекладі японських номінативних речень у мові перекладу зазвичай з'являється повна граматична основа, можлива парцеляція, а також використовуються дієприкметникові, дієприкметникові звороти. Найчастіше граматична трансформація на рівні окремих слів відбувається тоді, коли іменник гайрайго переходить у прикметник у мові перекладу: モード – *модний*, ファッション – *модний*. Трапляються й інші випадки: チェック柄 – *в клітинку*, アップ – *покращити*, セレクト – *вибрати*.

Транспозиція під час перекладу статей супроводжується перекладацькими трансформаціями інших типів: конкретизацією чи генералізацією змісту, використанням описового перекладу, зміни синтаксичної структури речень.

Інші види трансформацій. Описовий переклад пропонуємо використовувати для перекладу слів на позначення нових понять, або ж для нових варіантів, що називають старі поняття. У статтях про моду описовий переклад здебільшого застосовуємо під час перекладу назв одягу та аксесуарів, технік за умови неможливості використати інші трансформації: スクエアパンプス – *туфлі-човники з квадратними носками*, レイヤード – *багато шарів [кімоно]*. У першому прикладі словосполучення означає «квадратні човники», проте такий переклад не викликає чіткої асоціації й образу в уяві читача. У другому прикладі слово レイヤード не має аналога в українській мові, тому необхідно модифікувати переклад і вдатися до способу описового перекладу.

Описовий переклад можна використати для перекладу титулів чи професій, еквівалентів яких немає в українській мові: ロイヤルレディ – *леді з королівської сім'ї*. В українській мові є словосполучення «королівська сім'я», але фраза «королівська леді» на позначення членів королівської сім'ї не використовується.

Загальні проблеми під час перекладу гайрайго. Оскільки в японській мові іменник не має чітко виділеної граматичної категорії числа, перекладач повинен орієнтуватися на контекст. Так, словосполучення *デニムブランド* можна перекласти і як «джинсовий бренд», і як «джинсові бренди». Деякі використані під час перекладу терміни і назви необхідно додатково пояснити. Відповідно до вимог жанру, у статтях на модну тематику рідко роблять виноски із поясненнями висловів, тому будь-який термін необхідно максимально спростити. Наприклад, назву *ディオールのアルファベット* ми переклали за допомогою комбінованої реномінації як «ABC Dior (сервіс персоналізації)», що є українським аналогом до вихідної назви в англійській мові з коротким доповненням його суті.

Переклад неологізмів японської мови, запозичених з англійської чи французької мов, часто вимагає від перекладача роботи зі словниками всіх трьох мов, адже таких неологізмів немає в українсько-японських словниках. Це стосується як калькування чи аналогій, так і описового перекладу, конкретизації або генералізації. Так відбувалося зі словом *プレ*

フオール, якого немає в словниках, проте яке походить від англ. *pre-fall* (*передосінній*). Під час перекладу трапляються й інші труднощі, не пов'язані безпосередньо з гайрайго: необхідність одночасних граматичних і лексичних трансформацій, зміна фраз і речень на семантичному рівні, а також важливість збереження стилю й форми вихідного тексту.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, на основі аналізу способів перекладу, які запропонували Ж.- П. Віне і Ж. Дарбельне, О. Селіванова та Т. Кияк, ми дійшли висновку щодо найбільш оптимальних для перекладу японських запозичень гайрайго зі сфери моди українською мовою. Серед таких – абсолютні та відносні еквіваленти, калькування, транскрипція / транслітерація, генералізація, конкретизація, транспозиція, описовий переклад. Інакше кажучи, можливим є застосування трансформацій на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях. Окрім цього, відзначаємо перекладацькі проблеми, пов'язані насамперед із граматичними особливостями японської мови, що часто зумовлюють необхідність застосування комплексних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 543 с.
2. Комарницька Т. Етапи «американізації» японської мови в соціокультурному аспекті. *Вісник Київського національного університету. Східні мови та літератури*. Київ, 2020. № 1 (26). С. 6–13.
3. Селіванова О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. *Світ свідомості у мові* / за ред. О. Селіванової. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. С. 455–472.
4. Hayashi R. Hierarchical Interdependence Expressed through Conversational Styles in Japanese Women's magazines. *Discourse Society*. 1997. Vol. 8 (3). P. 359–389.
5. Honna N. English in Japanese Society. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Clevedon, 1995. Vol. 16. P. 45–62.
6. Irwin M. Loanwords in Japanese. John Benjamins Pub. Co., 2011. 276 p.
7. Loveday E. J. Language Contact in Japan. A Sociolinguistic History. Oxford, 1996. 250 p.
8. Tomoda T. Loanword (gairaigo) influx into the Japanese language : contemporary perceptions and responses. Unpublished doctoral dissertation, University of New South Wales, 2005. 299 p.
9. Vinay J. P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English : a Methodology for Translation. J. Benjamins Pub. Co., 1995. 380 p.

REFERENCES

1. Kyiak, T. R., Naumenko, A. M., Ogui, O. D. (2008). *Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam)* [Translation studies (German-Ukrainian focus)]: textbook. Kyiv: VPTs "Kyivskyi universytet" [in Ukrainian].
2. Komarnytska, T. (2020). *Etapy "amerykanizatsii" yaponskoi movy v sotsiokulturnomu aspekti* [The stages of the "Americanization" of the Japanese language in the socio-cultural background]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu. Skhidni movy ta literatury*, 1 (26), 6–13 [in Ukrainian].
3. Selivanova, O. O. (2012). *Nova typolohiia perekladatskykh transformatsii* [The new typology of translation transformations]. *Svit svidomosti u movi*. Cherkasy, 455–472 [in Ukrainian].
4. Hayashi, R. (1997). Hierarchical Interdependence Expressed through Conversational Styles in Japanese Women's magazines. *Discourse Society*, 8 (3), 359–389.
5. Honna, N. (1995). English in Japanese Society. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 16, 45–62.
6. Irwin, M. (2011). *Loanwords in Japanese*. John Benjamins Pub. Co.
7. Loveday, E. J. (1996). *Language Contact in Japan. A Sociolinguistic History*. Oxford.
8. Tomoda, T. (2005). *Loanword (gairaigo) influx into the Japanese language: contemporary perceptions and responses*. Unpublished doctoral dissertation, University of New South Wales.
9. Vinay, J. P., Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*. J. Benjamins Pub. Co.

ПОТЕНЦІАЛ КОРПУСНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ БАГАТОЯРУСНИХ СТРУКТУР МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОГО КОРПУСУ

Андрущенко О. Ю.

Київський національний лінгвістичний університет, Університет Аугсбург

У статті запропоновано новий інструментарій для аналізу мультилінгвального корпусу текстів, розробку якого здійснено в контексті модуля *Jean Monnet (Erasmus+)* «Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження Європеїстики» у Київському національному лінгвістичному університеті. Здійснено огляд синхронних (моно- та мультилінгвальних) й діахронних корпусів текстів, які з'явилися і над якими працюють останніми десятиліттями. Запропонований підхід з використанням програмного забезпечення #LancsBox, випрацьованого в Ланкастерському університеті, та ANNIS, який допомагає реалізовувати багатоярусну розмітку текстів, уможлиблює аналіз структур текстів з урахуванням фонетичного, лексичного, граматичного та інформаційно-структурного рівнів. Програми дають змогу працювати з власними даними дослідника, а також з наявними корпусами, візуалізуючи мовні факти та автоматично анотуючи тексти, що робить їх інтуїтивно доступними. Пошук та візуалізація даних за допомогою #LancsBox сприяє виявленню колокацій і колігацій досліджуваних одиниць у паралельних корпусах текстів, що забезпечено такими інструментами програми, як KWIC, Words, GraphColl та Ngrams. У результаті дослідження принципу роботи ANNIS з'ясовано, що програма містить розмітку для анотації таких мовних рівнів, як фонологія, морфологія, синтаксис, семантика й інформаційна структура (IS). Саме спроможність аналізу останньої в мультилінгвальних корпусах текстів викликає особливу зацікавленість в науковому плані, оскільки сприяє дослідженню змін у засобах репрезентації елементів IS у різних мовах. Зроблено висновок, що лінгвістичний корпус текстів є потужним інструментом, який відкриває нові перспективи для мовознавчої науки та сприяє об'єктивному аналізу мови. Використання обох окреслених програм при аналізі паралельних корпусів хоча і становить виклики (особливо пов'язані з неоднозначністю анотації IS), проте має й певну перевагу – уможлиблює простежити, як взаємодіють усі мовні рівні у процесі мовлення.

Ключові слова: мультилінгвальний корпус, #LancsBox, KWIC, Words, GraphColl, Ngrams, ANNIS.

Andrushenko O. Ju. The potential of corpus toolkit for investigating multilevel structures of the multilingual corpus. The article proposes a new corpus toolkit for analysing a Multilingual Texts Corpus elaborated within the framework of the Jean Monnet (Erasmus+) module "Multilingual corpus and its resources for the European studies" at the Kyiv National Linguistic University. The article reviews synchronic (mono- and multilingual) and diachronic corpora of texts developed in recent decades. The approach described suggests implementing #LancsBox software, developed at Lancaster University, as well as ANNIS, which allow multilayer text marking, enable the analysis of text structures taking into account phonetic, lexical, grammatical and information-structural levels. The programs allow working with the researcher's own data, as well as with the existing corpora, visualizing linguistic facts and automatically annotating texts and making them intuitively accessible. The data search and visualization by means of #LancsBox helps identify collocations and collations of the units under analysis in parallel text corpora with the assistance of such program tools kits as KWIC, Words, GraphColl and Ngrams. After studying the working principles of ANNIS, it has been found that the program contains the markup for annotating such language levels as phonology, morphology, syntax, semantics and information structure (IS). It is the ability to analyse the latter in multilingual corpora of texts that arises special interest in the scientific plane, as it contributes to the study of changes in the means of representation of IS elements in different languages. To summarize, text corpora are a powerful tool that opens new perspectives for linguistic research facilitating the objective language analysis. The usage of both programs mentioned above in the analysis of parallel corpora, although presents challenges specifically related to the ambiguity of IS annotation, but nevertheless allows tracing the process of language level interaction in the speech process.

Key words: multilingual corpus, #LancsBox, KWIC, Words, GraphColl, Ngrams, ANNIS.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Корпусні дослідження стали незамінним інструментом у вивченні мови, оскільки вони забезпечують можливість автоматизованого пошуку лінгвістичних даних. Це дає змогу отримати різнобічний та вичерпний аналіз мовних явищ, використовуючи великі обсяги матеріалів, що містяться у структурованих та анотованих колекціях текстів природних мов. Корпусна система даних істотно спрощує пошук матеріалу, проте вимагає

глибокого знання різних підходів і методик лінгвістичних досліджень [14]. Хоча корпус забезпечує статистичну верифікацію матеріалу для підтвердження або спростування гіпотез, він також є безцінним джерелом якісної інформації, що містить приклади природної комунікації, оскільки корпуси текстів дають змогу простежувати, як реальна мова використовується людьми в повсякденному спілкуванні [19; 25]. Доцільність створення та використання корпусів можна окреслити так: великий за обсягом

та збалансований матеріал корпусу забезпечує типовість даних та гарантує повноту подання усього спектру явищ у мові; факти мовлення, що містяться у корпусі, представлені у своїй природній та контекстуальній формі, а отже, це уможливило здійснити всебічний та об'єктивний аналіз; багаторазовість використання створеного масиву тексту з різною метою; швидкість отриманих даних [6].

Методика роботи з великим масивом даних на основі історичних корпусів знайшла відбиток у дослідженнях інформаційної структури речення в англійській мові на основі аналізу фокусувальних адвербів [2; 5; 6].

Аналіз можливості використання різного програмного забезпечення для дослідження багатоярусних структур речення (фонетика, лексика, граматики, інформаційна структура) у текстах мультилінгвального корпусу є сьогодні на часі, що і зумовлює *актуальність* пропонуваного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковий внесок у сучасну лінгвістику постійно зростає завдяки новим колективним монографіям [див.: 24; 26; 31], навчально-науковим посібникам та статтям [див.: 4; 28; 29], які детально окреслюють теоретико-методологічну базу дослідження та технологічні можливості програмного забезпечення для роботи з корпусами текстів. Результати різноаспектних корпусних досліджень сприяють перегляду багатьох лінгвістичних постулатів та демонструють якісно нові характеристики конкретних одиниць як однієї мови [24], так і багатьох мов. Зокрема, важливим є проєкт зі створення мультимовного корпусу в Україні «Романо-германо-слов'янський корпус наукових аутентичних текстів з лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління» (керівник – проф. Корольова А. В.) [1].

Перший комп'ютеризований корпус текстів *The Brown Corpus*, створений у 1960-х рр., налічував 500 текстових уривків загальним обсягом 1 млн. слів, виокремлених із американських газет, журналів та книг. Принципи добору текстів та можливі завдання на той час викликали жваві дискусії, оскільки корпус супроводжувався значною кількістю матеріалів його первинної статистичної обробки, яка спиралася на професійну інтуїцію укладачів корпусу [22]. А отже, для досягнення максимальної об'єктивності з'явилась необхідність в побудові формалізованих, прозорих для перевірки і контролю процедур аналізу, до яких належать корпуси другого покоління, що почали розроблятися у 80-х роках ХХ ст. Зокрема, монолінгвальні *The Intelligent Web-based Corpus*, *British National Corpus*, *American National Corpus*, *CoRola*, *TS Corpus* та ін. мають обсяг близько 14 мрд. слововживань [15], представляючи різножанрові тексти і демонструючи лематизацію, колігацію, семантичне тегування тощо.

Корпусні дослідження не обмежуються вивченням мов у синхронії. Уже в 70-х роках ХХ ст. започатковано розробку діахронійних корпусів [30]. У 1990-х роках укладання Гельсинського [13] та ARCHER [9] корпусів уможливило отримати безпрецедентний доступ до вивчення різних етапів діахронійного розвитку англійської мови [8]. Такі корпуси

текстів, як *EBOO*, *COHA*, *Hansard Corpus* (обсягом від 755 млн. до 1.6 млрд. слів), дають змогу одержати дані про частоту вживання окремих лексичних одиниць, фраз та граматичних конструкцій у динаміці протягом кожного десятиліття, побудувати конкорданс для слів, зіставивши їх у різні періоди розвитку мови [3, 16]. Також варто згадати корпуси, що містять синтаксичну анотацію та використовуються для аналізу історичних стадій розвитку англійської мови: *The York Toronto-Helsinki Parsed Corpus of Old English Prose*, *The York-Helsinki Parsed Corpus of Old English Poetry*, *The Penn-Helsinki Parsed Corpus of Middle English*, *The Parsed Corpus of Early English Correspondence* та *The Penn-Helsinki Parsed Corpus of Early Modern English*.

Завдяки сучасному програмному забезпеченню з 1990-х рр. з'явилась можливість розвивати «мультилінгвальні корпуси текстів» [18], термін, який найчастіше використовують для позначення паралельних корпусів, тобто письмові тексти і їх переклад однією або кількома мовами. Найвідомішими корпусами є *English-Norwegian Parallel Corpus (ENPC)*, *Englis-Swedish Parallel Corpus (ESPC)*, *Europarl Corpus*, *OPUS* та ін.

Формулювання мети і завдань дослідженню

Метою статті є описати сучасні програми, використовувати для роботи з електронними текстами в межах проєкту «Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження Європеїстики» (КНЛУ) (програма Erasmus+). Серед **завдань** дослідження – 1) схарактеризувати основні інструменти програмних продуктів *#LancsBox* та *ANNIS*; 2) проаналізувати переваги та виклики при використанні кожної програми для роботи з великими масивами текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для автоматичного аналізу мультилінгвальних корпусів та інтерпретації отриманих даних використовують програмне забезпечення *#LancsBox*, уперше розроблене в Ланкастерському університеті 2015 року. Програма може працювати як з власними даними дослідника, так і з наявними корпусами, візуалізуючи мовні факти та автоматично анотуючи тексти, що робить її зручною для користувачів [10]. Програмне забезпечення включає: 1) обробку даних користувача або вже наявних корпусів, які можна імпортувати у форматах txt, .xml, .doc, .docx, .pdf, .odt, .xls, .xlsx та ін.; 2) візуалізацію мовних фактів; 3) аналіз даних будь-якою мовою; 4) автоматичну анотацію даних та тегування частин мови (POS); 5) сумісність з основними операційними системами (*Windows*, *Mac*, *Linux*) [11, 38–40].

Основною перевагою *#LancsBox* є можливість автоматизованого вивчення асоціацій слів та ідентифікації співрозмовників за трьома традиційними критеріями – такими як: відстань (визначення діапазону навколо ключового слова – «колокаційне вікно»), частота (важливий показник типовості асоціації слів) і ексклюзивність [12]. Інші критерії, відповідно до S. Gries, передбачають спрямованість (сила зв'язку між словами), дисперсію (розподіл вузлів та колокацій у корпусі) і дистрибуцію токенів серед колокацій (оцінка сили колокаційного зв'язку та рівня конкуренції слотів навколо ключового слова

з іншими типами колокацій) [21, 139]. Розробники *#LancsBox* також враховують взаємозв'язки між окремими колокаціями.

Для спрощення пошуку даних і візуалізації отриманих результатів при автоматичному статистичному аналізі в програмі використовуються такі інструменти з пакета *#LancsBox*: *KWIC* (забезпечує контекстуальною інформацією про досліджуваний токен, створюючи список усіх прикладів використання пошукового терміна в корпусі; подвійне клацання на вузлі відкриває спливаюче вікно з розширеним текстом для більш детального вивчення слова в контексті), *Words* (уможливує шукати слова в одному класі), *GraphColl* (надає інформацію про колокаційні патерни, візуалізуючи праві та ліві колокації в мережі відповідно до трьох параметрів: сили, частоти та позиції). Інструмент *Words* також дає змогу детально аналізувати частоту типів, лем і частиномовних категорій, а також порівнювати корпуси за допомогою пошуку ключових слів. Інструмент *Ngrams* допомагає глибше аналізувати частоту типів нграмів, лем і частиномовних категорій, а також порівнювати корпуси за допомогою техніки ключових нграмів [10, 12]. На рис. 1 показано фрагмент роботи програми.

Останніми десятиріччями спостерігається тенденція до розробки багатоярусних корпусів, які успішно використовуються для аналізу паралельних текстів: *ANNIS* [27], *PROIEL* [20], позаяк однойрусні обмежуються лише лематизацією або тегуванням частин мови. Ці багатоярусні архітектури пропонують більш глибоку й різнопланову анотацію мовних явищ із різних перспектив їхніх функцій у реченні (синтаксичної, семантичної, інформаційно-структурної) [17; 23]. Так, корпус *ANNIS* уможливує анотацію таких мовних рівнів, як:

1. Фонологія та інтонація, що містить яруси для фонетичної транскрипції та загальної орфографії. Інші яруси, представлені у корпусі, включають інформацію, що стосується фонетики, фонології та просодії висловлення. Останні метадані

є необхідними для аналізу інформаційно-структурних характеристик.

2. Морфологія, що охоплює дані про морфемну сегментацію (*morph*), переклад морфів (*gloss*), а також тегування кожного слова як частиномовної категорії (*pos*).

3. Синтаксис, який, ґрунтуючись на морфологічній інформації, репрезентує структуру конститuentів у реченні, включаючи синтаксичні функції та семантичні ролі.

4. Семантика, що передбачає інформацію про семантичні та прагматичні риси: означеність (*DefP*), злічуваність (*C*) та істоту (*A*).

5. Інформаційна структура, що містить такі рівні, як інформаційний статус, топік, фокус.

Загальний вигляд даних, вміщених у корпусі, представлено на рис. 2.

Можливість анотації інформаційної структури речення в корпусах текстів викликає особливу зацікавленість в мультилінгвальному плані, оскільки сприяє дослідженню змін щодо засобів репрезентації її елементів у різних мовах. Принципи анотації інформаційної структури речення в окресленому корпусі застосовані для розмітки інформаційно-структурних компонентів речення в мультилінгвальному корпусі, що дає можливість порівняти не лише лексичний та граматичний інвентар, а й проаналізувати відмінності мов в текстовому плані. Проте запропонована схема має окремі недоліки, що насамперед стосується писемних текстів: складність анотації фонетичного рівня, а отже, неоднозначність анотування топіка та фокусу речення, що підтверджено розрахунками *F-scores* та *Kappa* при аналізі даних двох анотацій двох укладачів корпусу. Тому для досягнення об'єктивного результату аналізу даних корпусів, використовуваних у дослідженні, необхідна розробка більш формальної і однозначної методики, яка б сприяла визначенню компонентів інформаційної структури об'єктивно. Вбачаємо за доцільне використання програмного забезпечення *#LancsBox* та *ANNIS* з метою досягнення об'єктивного результату.

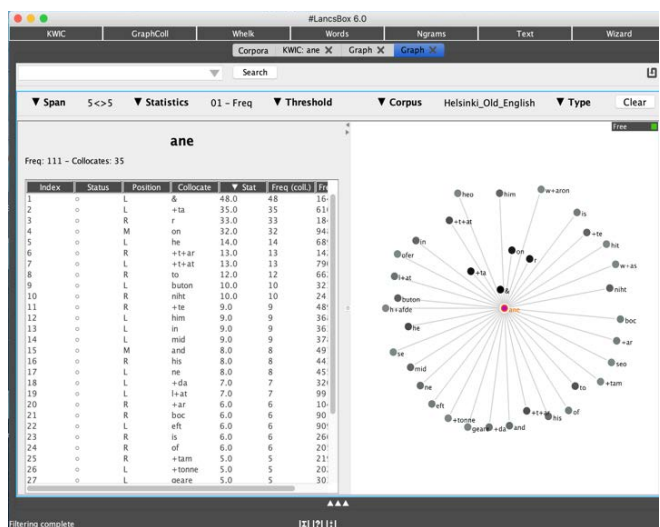

Рис. 1. Візуалізація пошуку за допомогою *KWIC* та *GraphColl* у програмному забезпеченні *#LancsBox*

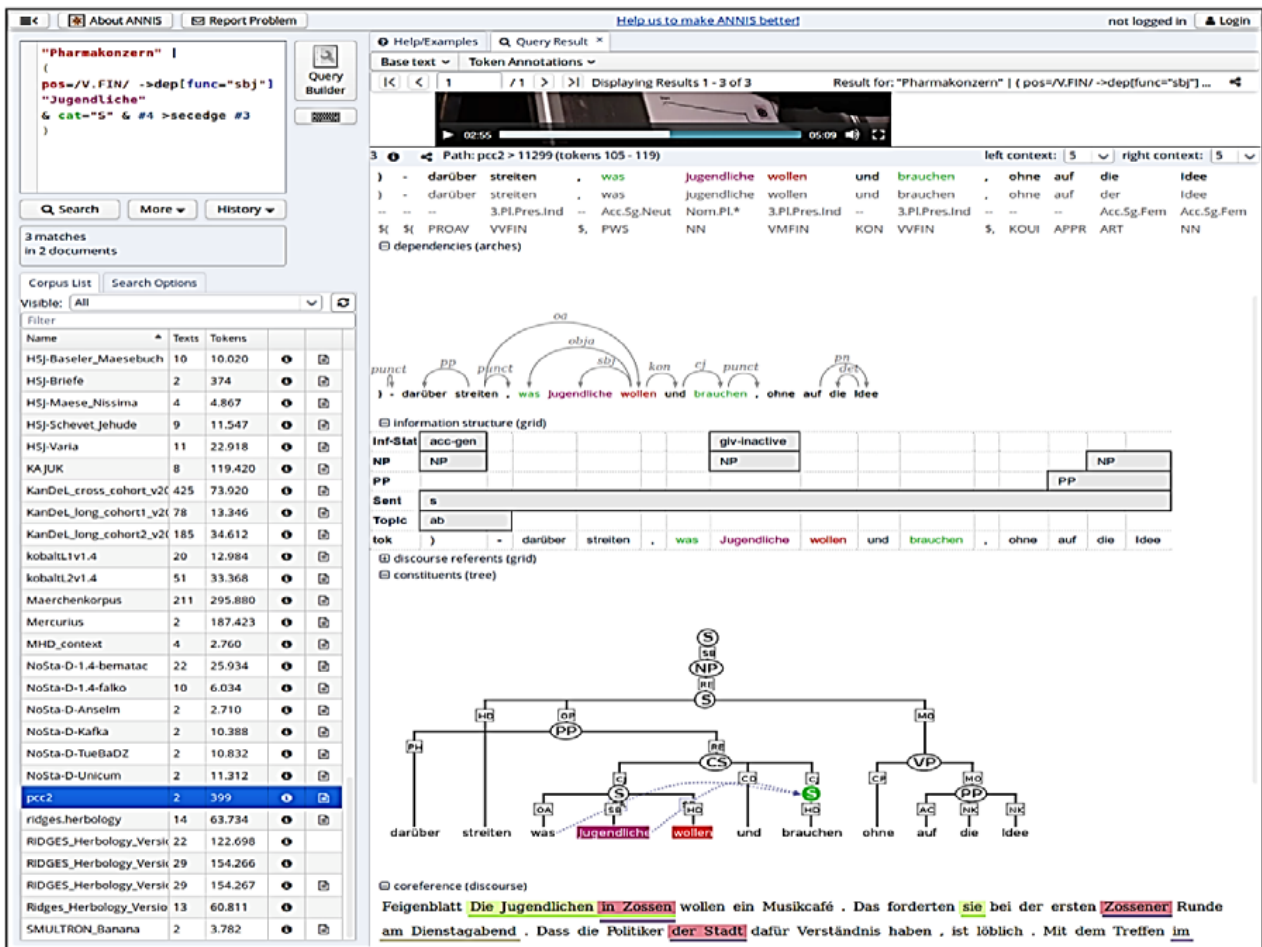

Рис. 2. Графічна репрезентація анотацій різних рівнів у корпусі текстів ANNIS

Висновки та перспективи дослідження. Лінгвістичний корпус текстів є потужним інструментом для проведення мовознавчих досліджень, який відкриває нові перспективи для мовознавчої науки, що сприяє об'єктивному аналізу мови. Використання програми #LancsBox найбільш доцільне для візуалізації мовних фактів мультимовних корпусів та порівняння даних, зокрема оприятення лексичного оточення одиниці з оптимальним набором кількісних даних. Вбудоване програмне забезпечення KWIC, GraphColl, Wizard уможливило повною мірою не лише отримати нові кількісні дані, а й здійснити аналіз якісних характеристик лексем у реченні. Сучасні корпуси текстів на прикладі ANNIS сприяють багатомовному аналізу всіх мовних рівнів, серед іншого і інформаційно-структурного. Розробка багатоярусних корпусів, здійснювана останніми десятиліттями, дає змогу простежити, як взаємодіють усі мовні рівні у процесі мовлення. Проте існує низка проблем, пов'язаних із неоднозначністю анотації компонентів інформаційної

структури речення в письмових текстах, оскільки в них важко визначити інтонацію, яка є вирішальною при розмежуванні топіка і фокусу речення в окремих європейських мовах. Тому існує необхідність випрацювання формальної методики аналізу ІС речення в мультимовних корпусах текстів.

Подяка. Співфінансується Європейським Союзом. Проте висловлені думки належать лише авторці і не обов'язково збігаються з поглядами Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не відповідають за наведені в статті погляди.

Acknowledgements. Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корольова А. В. Принципи розробки бази даних «Лінгвоантропогенез»: концепція, структура і зміст. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* 2014. № 15. С. 119–125.
2. Андрущенко О. Ю. Інформаційно-структурні перетворення адитивного адверба *even* (на матеріалі пам'яток і текстів корпусів англійської мови XII–XVII ст.). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія.* 2021. № 24 (1). С. 16–32.
3. Alexander M., Davies M., Dallachy F. The Hansard Corpus 1803–2005. 2015. URL: <https://www.english-corpora.org/hansard/>.
4. Andrushenko O. Integrated methods for studying focusing adverbs in modern and historical English corpora. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries.* Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 26–54.
5. Andrushenko O. Iu. Lancsbox software options for the prospective investigation of the multilingual corpus for European studies. *Вісник КНЛУ. Серія : Філологія.* 2023. № 26 (1). С. 16–32.
6. Andrushenko O. The landscape of Middle English focusing adverb *even*. *Litera : Journal of Language, Literature and Culture Studies.* 2022. No. 32 (2). P. 1–24.
7. Baker P. Corpus methods in linguistics. *Research methods in linguistics / L. Litosseliti (Ed.).* London, New York : Continuum, 2010. P. 93–113.
8. Bennett P., Durrell M., Scheible S., Whitt R. New methods in historical corpora. Tübingen : Narr, 2013. 282 p.
9. Biber D., Reppen R. Introduction. *The Cambridge handbook of English corpus linguistics / D. Biber, R. Reppen (eds.).* Cambridge : CUP, 2015. P. 1–8.
10. Brezina V., Weill-Tessier P., & McEnery T. #LancsBox 5.x and 6.x [software]. 2018. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>.
11. Brezina V. Statistics in corpus linguistics : A practical guide. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 316 p.
12. Brezina V., Timperley M., & McEnery T. #LancsBox 4.x [software]. 2018. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>.
13. Brinton L., Bergs A. The history of English. Early Modern English. Berlin : Walter de Gruyter, 2017. 344 p.
14. Conrad S. Register in corpus linguistics : the role and legacy of Douglas Biber. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory.* 2023. No. 19 (1). P. 7–21.
15. Davies M. The 14 billion word iWeb corpus [Volume 22. Provo] : [Brigham Young University]. 2018. URL: <https://www.english-corpora.org/iweb/>. Retrieved October 8, 2022.
16. Davies M. The best of both worlds : Multi-billion word “dynamic” corpora. Proceeding of the Workshop on Challenges in the Management of Large Corpora (CMLC-7) 2019 / P. Banski et al. (eds.). Manheim : Leibniz Institute für Deutsche Sprache, 2019. P. 23–28.
17. Domínguez M., Farrús M., Wanner L. The Information structure–prosody interface in text-to-speech technologies. An empirical perspective. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory.* 2022. No. 18 (2). P. 419–445.
18. Doval I., Sanchez Nieto M. T. Parallel corpora for contrastive and translations studies : New resources and applications. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ., 2019. 301 p.
19. Egbert J., Baker P. Introduction. *Triangulating methodological approaches in corpus-linguistic research / P. Baker, J. Egbert (eds.).* New York, London : Routledge, 2016. P. 1–19.
20. Geyken A., Gloning T. A living text archive of 15th–19th-century German. Corpus strategies, technology, organization. *Historical corpora. Challenges and perspectives / J. Gippert, R. Gehrke (eds.).* Tübingen : Narr, 2015. P. 165–179.
21. Gries S. 50-something years of work on collocations : What is or should be next... *International journal of corpus linguistics.* 2013. No. 18 (1). P. 137–166.
22. Lange C., Leuckert S. Corpus linguistics for world Englishes : A guide for research. New-York : Routledge, 2020. 236 p.
23. Lavidas N., Truslew H. D. T. Postclassical Greek and treebanks for a diachronic analysis. Postclassical Greek : contemporary approaches to philology and linguistics / D. Rafiyenko, I. Seržant (eds.). Berlin : Walter de Gruyter, 2020. P. 163–202.
24. López-Couso M. J., Méndez-Naya A., Núñez-Pertejo B. P., Palacios-Martínez I. M. Corpus linguistics on the move. Exploring and understanding English through corpora. Leiden, Boston : Brill, Rodopi, 2016. 368 p.
25. McEnery T. Corpus linguistics : An introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2001. 256 p.
26. McEnery T., Hardie A. Corpus linguistics. Cambridge : CUP, 2011. 311 p.
27. Petrova S. Information structure and word order variation in the Old High German Tatian. Information structure and language change / R. Hinterhölzl, S. Petrova (eds.). Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. P. 251–279.
28. Rühlemann Ch. Corpus linguistics for pragmatics : A guide for research. New-York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. 210 p.
29. Stefanowitsch A. Corpus linguistics : a guide to the methodology. Berlin : Language Science, 2020. 510 p.
30. Whitt R. Using diachronic corpora to understand the connection between genre and language change. *Diachronic corpora, genre, and language change / R. Whitt (ed.).* Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ., 2018. P. 1–18.
31. Yang D., Li W. (Eds). Corpus-based approaches to grammar, media and health discourses. Systemic Functional and other perspectives. Singapore : Springer, 2020. 396 p.

REFERENCES

1. Korolyova, A. V. (2017). Pryntsypy rozrobky bazy danyh "Lingvoantropogenes": kontsepsiya, struktura i zmist [Principles of the development of the database "Linguoanthropogenesis": concept, structure and content]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seria 9. Suchasni tendentsii rozvytky mov*, 15, 119–125 [in Ukrainian].
2. Andrushenko, O. Iu. (2021). Informatsiyno-strukturni harakterystyky adytyvnogo adverba even (na materialy pam'yatok I tekstiv korpusiv angliyskoi movy XII–XVII st.) [Information-structural transformations of additive adverb even (based on English language corpora of XII–XVII cen.)]. *Visnyk Kyivskogo natsionalnogo lingvistychnogo universytetu. Seria: Philologiya*, 24 (1), 16–32 [in Ukrainian].
3. Alexander, M., Davies, M & Dallachy, F. (2015). *The Hansard Corpus 1803–2005*. URL: <https://www.english-corpora.org/hansard/>.
4. Andrushenko, O. (2022). Integrated methods for studying focusing adverbs in modern and historical English corpora. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries*. Riga: Baltija Publishing, 26–54.
5. Andrushenko, O. (2023). Lancsbox software options for the prospective investigation of the multilingual corpus for European studies. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*, 26 (1), 16–32.
6. Andrushenko, O. (2022). The landscape of Middle English focusing adverb even. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 32 (2), 1–24.
7. Baker, P. (2010). Corpus methods in linguistics. *Research methods in linguistics / L. Litosseliti* (ed.). London, New York: Continuum, 93–113.
8. Bennett, P., Durrell, M., Scheible, S., Whitt, R. (2013). *New methods in historical corpora*. Narr.
9. Biber, D., Reppen, R. (2015). Introduction. *The Cambridge handbook of English corpus linguistics / D. Biber & R. Reppen* (eds.). Cambridge: CUP, 1–8.
10. Brezina, V., Weill-Tessier, P., & McEnery, T. (2020). #LancsBox 5.x and 6.x [software]. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>.
11. Brezina, V. (2018). *Statistics in corpus linguistics: A practical guide*. Cambridge University Press.
12. Brezina, V., Timperley, M., & McEnery, T. (2018). #LancsBox 4.x [software]. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>.
13. Brinton, L., Bergs, A. (2017). *The history of English. Early Modern English*. Walter de Gruyter.
14. Conrad, S. (2023). Register in corpus linguistics: the role and legacy of Douglas Biber. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 19 (1), 7–21.
15. Davies, M. (2018). The 14 billion word iWeb corpus. Retrieved October 8, 2022, [Vol. 22. Provo]: [Brigham Young University]. URL: <https://www.english-corpora.org/iweb/>.
16. Davies, M. (2019). The best of both worlds: Multi-billion word "dynamic" corpora. *Proceeding of the Workshop on Challenges in the Management of Large Corpora (CMLC-7) / P. Banski et al.* (eds.). Manhein: Leibniz Institute für Deutsche Sprache, 23–28.
17. Domínguez, M., Farrús, M. & Wanner, L. (2022). The Information Structure–prosody interface in text-to-speech technologies. An empirical perspective. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 18 (2), 419–445.
18. Doval, I. & Sanchez Nieto, M. T. (2019). Parallel corpora for contrastive and translations studies: New resources and applications. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
19. Egbert, J., Baker, P. (2016). Introduction. *Triangulating methodological approaches in corpus-linguistic research / P. Baker & J. Egbert* (eds.). New York, London: Routledge, 1–19.
20. Geyken, A. & Gloning, T. (2015). A living text archive of 15th–19th-century German: Corpus strategies, technology, organization. *Historical corpora. Challenges and perspectives / J. Gippert & R. Gehrke* (eds.). Tübingen: Narr, 165–179.
21. Gries, S. (2013). 50-something years of work on collocations: What is or should be next... *International journal of corpus linguistics*, 18 (1), 137–166.
22. Lange, C., Leuckert, S. (2020). *Corpus linguistics for world Englishes: A guide for research*. New-York: Routledge.
23. Lavidas, N. & Truslew, H. D. T. (2020). Postclassical Greek and treebanks for a diachronic analysis. *Postclassical Greek: contemporary approaches to philology and linguistics / D. Rafiyenko & I. Seržant* (eds.). Berlin: Walter de Gruyter, 163–202.
24. López-Couso, M. J., Méndez-Naya, A., Núñez-Pertejo, B. P. & Palacios-Martínez, I. M. (2016). *Corpus linguistics on the move. Exploring and understanding English through corpora*. Leiden, Boston: Brill, Rodopi.
25. McEnery, T. (2001). *Corpus linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
26. McEnery, T., Hardie, A. (2011). *Corpus linguistics*. Cambridge: CUP.
27. Petrova, S. (2009). Information structure and word order variation in the Old High German Tatian. *Information structure and language change / R. Hinterhölzl & S. Petrova* (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 251–279.
28. Rühlemann, Ch. (2019). *Corpus linguistics for pragmatics: A guide for research*. New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
29. Stefanowitsch, A. (2020). *Corpus linguistics: a guide to the methodology*. Berlin: Language Science.
30. Whitt, R. (2018). Using diachronic corpora to understand the connection between genre and language change. *Diachronic corpora, genre, and language change / R. Whitt* (ed.). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 1–18.
31. Yang, D. & Li, W. (Eds.). (2020). *Corpus-based approaches to grammar, media and health discourses. Systemic Functional and other perspectives*. Singapore: Springer.

ЛАТИНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛІНГВІСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: СУЧАСНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Громко Т. В.

Національний університет «Одеська політехніка»

У статті окреслено актуальність вивчення латинської мови як основи для розуміння сучасних європейських мов. З огляду на дослідження вчених, які висвітлюють значення латинської мови у формуванні граматичних систем мов, зауважено, що структурованість граматики латинської мови полегшує вивчення іноземних мов, розвиває аналітичне мислення й критичний підхід до гуманітарних наук. Проаналізовано запропоновані підручники та навчально-методичні матеріали з латинської мови для ЗВО України, а також переклади класичних європейських посібників, зокрема «Lingua Latina per se Illustrata» Ханса Орберга. Представлено формальний виклад основних аспектів дослідження, зокрема таблиці й схеми, які наочно порівнюють латину як жорстко структуровану граматичну систему з її адаптацією до інших мов та впливом на них в умовах реальної комунікації.

Особливу увагу приділено методиці навчання латини, яка повинна включати комунікативний підхід та порівняльно-історичний аналіз, що показує взаємозв'язки між латиною та сучасними мовами, підкріплюючи процес навчання використанням автентичних текстів. Окремий розділ присвячено сучасним онлайн-платформам та ресурсам (зокрема, Duolingo, Memrise, Perseus Digital Library, Lingua Latina per se Illustrata та The Latin Library), які сприяють вивченню латини та забезпечують інтерактивний формат навчання й доступ до класичних текстів. Практичні завдання з перекладу та аналізу текстів підтримують інтелектуальний розвиток студентів й допомагають краще засвоїти матеріал. Зауважено, що вивчення латинської мови формує критичне мислення та навички структурованого аналізу, важливі для сучасних філологів – перекладачів та літературознавців. Підкреслено, що латина слугує основою для розвитку лінгвістичних компетенцій, розуміння культурної спадщини та здатності до порівняльних досліджень мов, що підвищує загальну фахову підготовку студентів.

Ключові слова: латинська мова, європейська освіта, мовні системи, філологія, культурна спадщина, порівняльний аналіз, онлайн-ресурси.

Hromko T. V. Latin as a tool for the linguistic thinking development: modern teaching methods. The article explores the relevance of learning Latin as a basis for understanding modern European languages. Latin, thanks to its structured grammar, facilitates the learning of foreign languages, develops analytical thinking and a critical approach to the humanities. The author relies on the research of scholars who highlight the importance of Latin in the formation of grammatical systems of languages. The author analyzes textbooks and teaching materials on Latin for Ukrainian universities, as well as translations of classical European textbooks, in particular Hans Orberg's *Lingua Latina per se Illustrata*. The article gives a formal presentation of the main aspects of the study, including tables and diagrams that visually compare Latin as a rigidly structured grammatical system with its adaptation and influence on other languages in real-life communication. Particular attention is paid to the methodology of teaching Latin, which should include a communicative approach and comparative historical analysis that shows the interrelationships between Latin and modern languages, reinforcing the learning process by using authentic texts. A separate chapter is devoted to modern online platforms and resources that facilitate the study of Latin: Duolingo, Memrise, Perseus Digital Library, *Lingua Latina per se Illustrata*, and *The Latin Library*, which provide an interactive learning format and access to classical texts. Practical tasks on translation and text analysis support students' intelligence development and contribute to better learning. The study emphasizes that learning Latin helps to develop critical thinking and structured analysis skills that are important for modern philologists, translators, and literary critics. Latin is the basis for the development of linguistic competencies, understanding of cultural heritage and the ability to conduct comparative studies of languages, which enhances the overall professional training of students.

Key words: Latin, European education, language systems, philology, cultural heritage, comparative analysis, online resources.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У контексті інтеграції України до європейського освітнього простору вивчення латинської мови набуває особливого значення – не лише як академічної дисципліни, а й важливого інструменту для розуміння сучасних мов, особливо романських. Латина є основою для багатьох європейських мовних систем і продовжує залишатися джерелом значної частини лексики та граматичних

структур у наукових, медичних, правничих і культурних текстах. Романські мови, такі як французька, італійська, іспанська та португальська, походять безпосередньо від латини, що підкреслює її важливість як фундаменту для вивчення цих мов. Знання латини відкриває нові можливості для аналізу мовних явищ, історичної еволюції та лексико-семантичних зв'язків, що сприяє розвитку лінгвістичного мислення студентів.

Крім того, у сучасній педагогіці зростає потреба випрацювання ефективних методик, які не лише забезпечуватимуть вивчення латини як мови, але й формуватимуть у студентів філологічні та аналітичні компетенції, потрібні для інтеграції у світовий академічний простір. Це обґрунтовує необхідність впровадження таких методів викладання латини, які сприятимуть не лише засвоєнню мовного матеріалу, а й розвитку критичного й логічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Латина допомагає глибше усвідомити історичні мовні зміни, оскільки багато мовних систем Європи сягають своїми коріннями до неї. Так, у своїй праці “Über die Struktur und Syntax lateinischer Texte” Е. Ріцель досліджує синтаксичну структуру латинської мови, що мала фундаментальний вплив на розвиток граматичних систем романських мов [19]. Ф. Рак аналізує граматичну систему латини, розглядаючи її як місток між індоєвропейськими мовами та романськими мовами, що відображає історичні мовні зміни [18], а В. Шротт, акцентуючи на тому, що латина слугує основою для багатьох сучасних мов Європи, вивчає її вплив на їхні структури та словниковий склад (див. [20]).

У сучасному науковому дискурсі спостерігається підвищений інтерес до вивчення латинської мови як ключового елемента формування лінгвістичних навичок й аналітичного мислення. Дослідники (їхні думки будуть вказані у статті принагідно) наголошують на необхідності інтеграції латини в навчальні програми з філології як інструменту, що сприяє глибокому розумінню мовних процесів та еволюції європейських мовних систем. Так, автори деяких досліджень фокусуються на методичних аспектах викладання латини, пропонуючи практичні підходи, що включають порівняльно-історичний аналіз, роботу з класичними текстами та застосування новітніх технологій у навчанні.

Науковці досліджують також культурне значення латинської мови, її вплив на романські та германські мови, що робить латину важливою для філологів, які спеціалізуються на цих мовах. Узагальнення результатів цих досліджень засвідчує спрямованість сучасних методик викладання латини на формування не тільки мовних компетенцій, а й аналітичних здібностей, що має істотне значення для подальшої професійної діяльності студентів у галузі перекладу, філології та міжкультурної комунікації.

Опанування латини дає змогу фахівцям опрацювати схожі граматичні конструкції та лексичні форми, полегшуючи вивчення інших мов і відкриваючи ширші горизонти в мовознавстві та перекладі. Латинська мова також розвиває аналітичні здібності, необхідні в гуманітарних науках. Її структурована граматики сприяє глибшому опрацюванню текстів, що є критично важливим для філологів, зокрема мовознавців, літературознавців та перекладачів. Окрім цього, вивчення латини допомагає осягнути культурні й історичні контексти, які вплинули на розвиток європейської науки та літератури, формуючи у студентів комплексне розуміння взаємозв'язків між мовами та культурами.

Незважаючи на те, що латина здається менш практичною в сучасному світі, її важливість для літературознавців і лінгвістів не можна недооцінювати. Вона є основою наукової термінології, що допомагає фахівцям краще орієнтуватися в дисциплінах, які послуговуються термінами латинського походження [4]. Для літературознавців латина – це ключ до аналізу античних джерел, які вплинули на розвиток класичної літератури, а також до простеження генезису літературних течій, натхненних латинськими текстами (див.: [14]).

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – проаналізувати роль латинської мови як інструменту для розвитку лінгвістичного мислення та дослідження сучасних методик викладання, які сприяють формуванню мовних та аналітичних компетенцій у студентів-філологів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконати такі **завдання**: 1) проаналізувати значення латини як основи для вивчення європейських мов, зокрема романських та германських; 2) оцінити актуальні методики викладання латинської мови в контексті формування аналітичного та критичного мислення студентів; 3) визначити основні граматичні, лексичні та культурні аспекти, які мають бути враховані у процесі викладання латини для максимального розвитку лінгвістичних компетенцій; 4) обґрунтувати роль латинської мови як засобу для інтеграції у світовий академічний та культурний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання вивчення латини як фундаменту для мовної історії актуалізовано фактом, що вона стала предком багатьох європейських мов, її вивчення дає можливість глибше зрозуміти процеси, що відбувалися в мовах протягом століть, а також проаналізувати складні граматичні та лексичні явища в сучасних мовах. Латина залишається важливим інструментом лінгвістичних досліджень, особливо для вивчення романських мов, як-от французької, італійської та іспанської.

Для літературознавців знання латини відкриває доступ до античної літературної спадщини, до творів таких авторів, як Вергілій, Гораций та Овідій, які мали величезний вплив на європейську літературу епохи Відродження та Нового часу [15]. Крім того, багато наукових праць з філології, філософії, права та медицини були написані латиною, що робить знання цієї мови необхідним для поглибленого аналізу цих джерел.

Вивчення латини є не лише інтелектуальним розвитком, але й шляхом до розуміння давньої культури та історії. Латина завжди посідала важливе місце у класичних гімназіях, і сьогодні її продовжують викладати в престижних навчальних закладах багатьох країн. Граматика латинської мови формує логічне мислення та системність, що є корисним для сучасного навчання [13, 205]. Латина має особливе значення для істориків, які досліджують періоди Римської імперії та раннього Середньовіччя, адже без розуміння латинських текстів неможливо опанувати джерела тієї епохи. До того ж вивчення латини є важливим компонентом підготовки юристів, зокрема в аспекті дослідження римського права

як фундаменту сучасних правових систем різних європейських країн. Знання латинської мови дає змогу фахівцям у галузі права правильно інтерпретувати юридичні терміни латинського походження [ЛЮ УЛС; ЛУС; OLD], а також глибше розуміти концептуальні основи правових норм, що виникли в межах римського права та стали основою для багатьох європейських правових систем. Крім того, латина є ключем до аналізу історичних юридичних документів і першоджерел, які містять основоположні принципи та доктрини, що лягли в основу розвитку теорії держави і права [9]. Таким чином, вивчення латини сприяє не лише збагаченню термінологічного арсеналу юристів, але й формуванню історико-правового мислення, необхідного для глибокого розуміння еволюції правових інститутів.

Викладання латинської мови у ЗВО України провадять за підручниками, що відображають сучасні методичні підходи до вивчення цієї дисципліни й враховують специфіку української освітньої системи. Основними виданнями є «Латинська мова» В. Д. Литвинова та Л. П. Скорини [3], що містить теоретичний і практичний матеріал для початкового опанування латини, а також сучасні підручники з латини С. А. Шведова [11], Р. М. Оленича [5], які становлять важливий ресурс для студентів гуманітарних факультетів, особливо з акцентом на термінологію. При викладанні латинської мови професори та викладачі використовують власні авторські надбання – різноманітні навчально-методичні матеріали, спрямовані на підготовку студентів гуманітарних спеціальностей. Так, практичний курс «Латинська граматики» Г. Калішевського є одним із перших видань з латини, що зберігає цінність завдяки структурованому викладу граматичних основ мови [1]. Конспект лекцій Л. М. Ростомової, підготовлений для студентів-філологів спеціалізації «Германські мови», містить матеріали, орієнтовані на опанування базових граматичних та лексичних структур [8]. У навчально-методичному посібнику «Латинська мова» О. П. Цвид-Гром для здобувачів гуманітарних наук подано широкий лексико-граматичний матеріал, що відповідає сучасним стандартам і вимогам філологічної підготовки [10]. Конспект лекцій «Латинська мова» В. Д. Шинкарука і С. В. Харченко доповнює систему викладання латини, допомагаючи студентам закріпити ключові знання [12].

Разом з українськими виданнями для викладання латини використовують переклади класичних європейських посібників, таких як «*Lingua Latina per se Illustrata*» Ханса Орберга, що представляє латину через контекстний метод і полегшує засвоєння мови за допомогою текстів і вправ, сприяючи розвитку базових лексичних та граматичних навичок і забезпечуючи необхідну підготовку для професійного використання латинської мови [16]. «*Familia Romana*» є першою частиною серії та розрахована на початковий рівень. Х. Орберг послуговується методом «живої латини» (*lingua viva*), що дає змогу студентам освоювати мову за допомогою простих ілюстрацій, діалогів і прикладів з реального життя Стародавнього Риму. А тому цей підручник актуальний для різних рівнів підготовки, оскільки

уможливлює студентам самостійно, відповідно до власного темпу сприймання вивчати матеріал, поступово дидактично просуваючись від простих до складніших синтаксичних структур.

Латина є важливою для вивчення англійської мови, оскільки вона суттєво вплинула на формування англійської лексики та граматики [17]. Великий зсув голосних, зміни в займенниковій системі – це явища, де роль латини важко переоцінити. Знання латини дає змогу краще зрозуміти мовні зміни та проводити контрастивні (порівняльні) дослідження сучасних європейських мов.

Загалом вивчення мови поєднує формальні знання з розвитком інтуїції. Латинська мова, яка втілює формалізм і структуру [5, 65–70], разом із давньогрецькою мовою, яка базується на інтуїтивних принципах, створюють чудове поєднання для тих, хто прагне глибоко опанувати класичні мови. Це формує критичне мислення та розвиває навички чіткого висловлювання й аргументації, що є важливими в багатьох сучасних професіях, серед іншого й у журналістиці.

Класична освіта стимулює аналітичне мислення через порівняння текстів, оцінку думок і аргументів, що сприяє розвитку інтелектуальних здібностей і підготовці до викликів сучасного світу, у якому інформація потребує постійного критичного аналізу [2].

Вивчення латинської мови цінне для філологів, зокрема лінгвістів та перекладачів, з міркувань надання можливостей отримати нішеву спеціалізацію, що відкриває перспективи працевлаштування в наукових та освітніх установах. Методика викладання повинна враховувати загальні закономірності між латиною і романськими мовами, що забезпечуватиме глибше розуміння їхньої структури. Латинська мова допомагає студентам краще оволодіти структурами сучасних мов, важливими для їхньої професійної діяльності. Так, викладання повинне включати порівняльний аналіз між латиною і сучасними мовами, що сприятиме розумінню мовних процесів та еволюції, розвитку аналітичного мислення, необхідних студентам для того, щоб зіставляти різні мовні системи та виокремлювати ключові елементи.

Практичні заняття з перекладу також важливі для закріплення знань. Незважаючи на відносну простоту граматики латини, складність вивчення полягає в обмеженій кількості навчальних матеріалів і можливості практики з носіями. Лекційні матеріали та підручники відіграють важливу роль, але студентам також потрібна підтримка викладачів або репетиторів. Основна увага повинна приділятися розвитку лексико-семантичних та граматичних навичок. Класичні латинські тексти повинні бути основою викладання, оскільки вони, як приклади високої мовної культури, слугують зразком для вивчення класичної граматики та стилістики. Використання сучасних технологій, таких як інтерактивні платформи, підвищує інтерес студентів, робить навчання більш гнучким. Так, «*The Oxford Latin Dictionary*» (OLD), виданий Oxford University Press 1982 року, є одним з найавторитетніших і найкомплексніших джерел латинської лексики класичного періоду. Створення

цього словника стало значним досягненням у галузі класичних студій, оскільки OLD надає повний компендіум значень, етимології, граматичних форм та прикладів уживання латинських слів на основі широкого кола текстів, що охоплюють період від ранньої класичної доби до 200 р. н. е.

Однією з ключових особливостей «The Oxford Latin Dictionary» є його орієнтація на історичний принцип опису, який забезпечує глибоке розуміння еволюції значень та контекстів вживання латинських лексичних одиниць. На відміну від інших словників, що часто базуються на середньовічних і церковних текстах, OLD концентрується винятково на класичному періоді, що робить його унікальним ресурсом для вивчення «чистої» латинської мови.

Опанування латинською мовою розвиває лінгвістичне та аналітичне мислення, необхідне для дослідження мовної еволюції. Методичні підходи, такі як порівняльно-історичний аналіз і робота з класичними текстами [1; 6; 7; 12], забезпечують глибоке засвоєння матеріалу. Інтерактивні технології сприяють підвищенню зацікавленості та ефективності навчання.

Окрім латинської мови, перекладачам варто звернути увагу на вивчення інших класичних мов, таких як давньогрецька, що допоможе краще зрозуміти етимологію та розвиток європейських мов. Практика перекладу класичних текстів сприяє розвитку навичок точного передавання змісту та культурних контекстів. Використання сучасних електронних словників і платформ для аналізу мови уможливує ефективніше працювати з великими обсягами текстів, що підвищує якість перекладу та загальну компетентність фахівця.

Вивчення латинської мови як іноземної повинно базуватися на системному підході, в основі якого знаходиться порівняльний аналіз, що дозволяє виявляти спільні риси між латиною та сучасними мовами, особливо романськими. Комунікативний аспект також може бути корисним навіть для мертвої мови, через переклад та інтерпретацію текстів. Контекстуальне навчання передбачає залучення автентичних текстів, що дозволяє краще зрозуміти мовну культуру. Інтерактивні методи, зокрема використання сучасних технологій, стимулюють активність і зацікавленість студентів.

Сучасні платформи для вивчення латинської мови охоплюють як традиційні, так й інтерактивні ресурси. Серед традиційних варто відзначити *Duolingo*, яка пропонує базовий курс латини з акцентом на словниковий запас і граматику. *Memrise* пропонує схожі можливості навчання за рахунок повторення. *Perseus Digital Library* дає змогу працювати з автентичними текстами та отримувати граматичний аналіз. Для глибшого занурення актуальні інтерактивні платформи, такі як *Lingua Latina per se Illustrata*, що спрямовані на читання оригінальних текстів, а також *The Latin Library*, де можна знаходити класичні твори для аналізу.

Серед корисних онлайн-ресурсів для філологів – *Project Gutenberg* (<https://gutenberg.org/>), який пропонує величезну бібліотеку безкоштовних класичних текстів; *Perseus Digital Library* ([\[tufts.edu/\]\(https://perseus.tufts.edu/\)\), що є цифровою бібліотекою для вивчення класичних мов, зокрема латини та грецької; *Google Scholar* \(\[scholar.google.com\]\(https://scholar.google.com/\)\), який уможливує знаходити наукові статті та книги; *Internet Archive* \(<https://archive.org/>\), що надає доступ до різноманітних книг та досліджень, чи *JSTOR* \(<https://jstor.org/>\) – до академічних статей. Стародавні латинські тексти можна знайти на *Perseus Digital Library*, *The Latin Library* \(<http://www.thelatinlibrary.com/>\), *Loeb Classical Library* \(<https://www.loebclassics.com/>\) та *Internet Archive*.](https://perseus.</p></div><div data-bbox=)

Латинська мова є унікальним лінгвістичним феноменом, адже поєднує ознаки мертвої та живої мови. Як мертва мова, латина перестала бути розмовною після падіння Римської імперії, проте її граматична структура, словотвірний потенціал та термінологічна база залишилися активними в сучасних науках, праві та філософії. Вона продовжує використовуватися як основа для створення нових наукових термінів та юридичних понять. Латина також має конкорданс, тобто строгі граматичні правила узгодження, які вплинули на розвиток багатьох сучасних мов. Її словотвірний потенціал залишається невичерпним завдяки регулярним граматичним формам і можливості адаптувати старі слова до нових концептів. Незважаючи на те, що латина не використовується в повсякденній мові, її живий вплив спостерігається у спеціалізованих сферах, що підкреслює її важливість у культурному та науковому просторі.

Актуальність практики латинської мови для філологів полягає в ключовій ролі її для розуміння наукової термінології, юридичних і літературних текстів, а також формування фундаментальних знань, які полегшують вивчення нових мов і мовних процесів.

Латинська мова має унікальне значення як засада для багатьох аспектів лінгвістики. Вона виступає фундаментом для порівняльно-історичного аналізу мов і відіграє ключову роль у вивченні мовних змін та еволюції індоєвропейських мов, а відтак її вплив проявляється у граматичних системах сучасних мов, а також у розвитку наукової термінології, що робить її значущою для мовознавчих досліджень і філологічної освіти.

Підхід до вивчення латинської мови як системи, базованої на чітких правилах і формалізованій структурі, дає змогу глибше розвинути метамовні знання, тобто усвідомити особливості функціонування мови як системи. Зі своєю строгою граматичною побудовою та синтаксичною логікою вона слугує чудовим прикладом для розуміння загальних принципів мовної організації, що потім можна застосовувати своєрідним шаблоном до зіставлення з іншими мовами, принаймні індоєвропейської мовної спільності.

Загалом метамовні знання включають вміння аналізувати мовні структури, розпізнавати граматичні категорії та мовні закономірності, незалежно від конкретної мови. У процесі вивчення латини як мови з багатою граматичною системою студенти мають можливість побачити, як різні частини мови взаємодіють між собою, формуючи лексичні, морфологічні та синтаксичні одиниці. Це, зі свого боку, формує вміння усвідомлено використовувати

подібні знання для розуміння інших мовних систем. Завдяки цьому формальному підходу студенти починають мислити на метамовному рівні, тобто усвідомлювати структуру мови не тільки через знання її конкретних правил, але й через аналіз того, як ці правила відображаються в інших мовах. Наприклад, вивчення латинських відмінків та дієслівних форм допомагає усвідомити, як ці самі категорії реалізовані в сучасних мовах, особливо індоєвропейських, що полегшує засвоєння інших мов, зокрема романських і германських.

Крім того, латинська мова розвиває увагу до таких метамовних понять, як *деривація*, тобто процесу утворення нових слів на основі коренів та префіксів, що лінгвістично актуалізується не тільки на філологічних спеціальностях, а й у медицині, фармакології, біології тощо. Це сприяє не тільки розумінню складних лексичних одиниць, але й вмінню вибудувати логічні ланцюжки, які пояснюють виникнення певних мовних явищ у різних мовах. Тому знання як лексики, так і граматики латинської мови робить студентів чутливими до таких процесів у сучасних мовах і допомагає їм розуміти, як змінюються мови з плином часу.

Такий підхід створює основу для розвитку критичного мовного мислення – вміння усвідомлювати не тільки правила мови, але й те, як ці правила функціонують у ширшому мовному контексті. Латина навчає бачити мову як систему, що постійно розвивається, і це сприяє формуванню метамовних навичок, які є цінними не тільки для лінгвістів, але й для будь-кого, хто вивчає інші мови або працює з перекладами.

Мовна система латинської мови, зі свого боку, зосереджується на тому, як ці структурні особливості впливають на вивчення і використання мови у практичних цілях. Структурованість латини полегшує засвоєння мовних категорій і допомагає краще зрозуміти лінгвістичні явища в інших мовах. Історично латині належить важлива роль як основи для розвитку романських мов, таких як італійська, французька чи іспанська. Стабільність фонетичних правил забезпечує точну інтерпретацію текстів, особливо давніх. Гнучкий синтаксис дозволяє створювати складні, але зрозумілі речення, а лексика латини продовжує впливати на сучасну наукову мову, особливо через терміни, які використовуються в різних галузях – медицині, праві і філології.

Це порівняння показує, що система латинської мови є жорсткою і чітко визначеною, тоді як мовна система зосереджується на її історичному розвитку та впливі на інші мови, а також на адаптивності в реальних умовах комунікації. Порівняння термінів *система мови* і *мовна система* в лінгвістиці є важливим з точки зору розуміння, як мова функціонує як явище і як її компоненти взаємодіють між собою. Хоча на перший погляд ці поняття можуть здаватися схожими, вони мають різні акценти й лінгвістичне значення.

Система мови, як правило, описує мову в контексті її структурних елементів і правил. Це поняття охоплює набір граматичних, синтаксичних, морфологічних і фонетичних правил, які визначають, як мова функціонує. Система мови – це сукупність усіх тих

інструментів, які структурують мову і формують те чи те значення. Наприклад, у латинській мові система мови включає суворо визначені категорії відмінків, чітку дієслівну парадигму, набір лексичних засобів та синтаксичні правила, які є загальноприйнятими і використовуються в усіх мовних контекстах. У цьому підході увагу сфокусовано на тому, як мовні одиниці узгоджуються між собою і як вони впливають на утворення правильних і зрозумілих речень.

Мовна система, зі свого боку, є більш широким і гнучким поняттям, яке охоплює не лише правила, але й функціонування мови в конкретному комунікативному контексті. Це поняття звертає увагу на те, як мовна система використовується в реальних умовах спілкування, як людина інтерпретує і буде мовні одиниці у взаємодії з іншими мовними системами і культурними факторами. Мовна система латинської мови, наприклад, включає не лише сукупність правил і норм, але й способи, використовувани в різних періодах історії та в різних текстових жанрах (наукових, юридичних, літературних тощо).

Лінгвістичний підхід до порівняння цих двох понять, який застосовується у традиційній граматиці, де мова описується як чітка система правил, що об'єднує різні елементи, розглядає систему мови як більш статичну і формальну структуру. Наприклад, латинську систему мови описують через аналіз відмінкових систем, форм дієслів та синтаксичних конструкцій, що забезпечує структурну стабільність і послідовність мови.

З іншого боку, мовну систему розглядають у більш динамічному ключі – як систему, яка постійно адаптується до контексту, у якому її використовують. За таких умов лінгвістика звертає увагу не лише на внутрішню структуру мови, але й на соціальні, культурні та історичні чинники, що впливають на використання мови. У випадку латинської мови мовна система також включає процеси, через які латина впливала на інші мови, особливо на романські мови, і її роль у науковому та юридичному дискурсі протягом століть. Це підкреслює, що мовна система є більш гнучкою і здатною адаптуватися до нових умов, тоді як система мови залишається більш фіксованою.

Порівняння цих двох підходів допомагає також краще зрозуміти, як вивчення мови впливає на формування лінгвістичної компетенції. Вивчення системи мови сприяє кращому розумінню структури мови, її правил і формальних категорій. Це дає можливість систематизувати знання про мову і забезпечує основу для граматичної правильності та лексичної точності. Водночас вивчення мовної системи уможливорює краще зрозуміти функціонування мови в реальному світі, її здатність змінюватися та адаптуватися до різних соціальних і культурних контекстів. У цьому випадку філологи отримують змогу не тільки опанувати граматичні правила, але й розуміти, як мова функціонує у контексті комунікації. Отже, порівняння системи мови і мовної системи має ключове значення у лінгвістиці, оскільки репрезентує мову як складний і багатогранний феномен. Система мови представляє чітку структуру правил і норм, тоді як мовна система охоплює ширший контекст використання мови, її адаптацію та взаємодію

з іншими мовами та культурними чинниками. Це порівняння дає змогу глибше зрозуміти мову як динамічну систему, що не лише функціонує за певними правилами, але й постійно змінюється під впливом різних факторів (див. табл. 1).

Таблиця 1 засвідчує результати порівняння структурних аспектів мови з її практичним застосуванням у ширшому контексті. Зокрема, система латинської мови акцентує на чітких правилах і морфологічних категоріях, таких як п'ять відмінків і шістнадцять дієслівних форм. Латина має жорстко визначену граматичну структуру, де зміни іменників за відмінком та дієслів – за часами і способами є фундаментальними для побудови речень. До того ж латинська фонетична система відзначається наявністю довгих і коротких голосних, що відіграє важливу роль для правильного розуміння значень слів. Порядок слів у латині може бути вільним, хоча частіше переважає структура суб'єкт-об'єкт-дієслово (SOV), що надає певної гнучкості, але залишається підпорядкованою логічним правилам. Важливою частиною латинської мови є дериваційні процеси, тобто утворення нових слів за допомогою префіксів і суфіксів, що збільшує її словниковий потенціал.

Система латинської мови відзначається високим ступенем формалізації і чіткістю структури, що робить її однією з найбільш упорядкованих мов світу. Морфологія латинської мови включає п'ять відмінків, кожен з яких має своє призначення: підмет, додаток, обставини тощо. Іменники змінюються за відмінками і числом (однина та множина), а дієслова репрезентовані шістнадцятьма формами, які варіюються залежно від часу, способу й стану (активний чи пасивний). Прикметники узгоджуються з іменниками за відмінком, числом і родом, що робить граматичну структуру мови вкрай організованою. Для синтаксису латини характерний вільний порядок слів, хоча стандартна структура часто базується на схемі суб'єкт – об'єкт – дієслово. Проте гнучкість порядку слів дає мовцям можливість варіювати акценти в реченнях. Латинська мова багата на спеціальні граматичні конструкції, такі як «Ablativus absolutus» або «Accusativus cum infinitivo», які допомагають стисло й точно передавати зміст.

Загалом латинська мова є не лише основою для вивчення багатьох європейських мов, але

й потужним інструментом для розуміння мовних процесів у цілому (рис. 1).

Латинська мова, особливо у своїй класичній формі, була надзвичайно структурованою. Чіткість і формалізація її на всіх мовних рівнях дозволяють бачити в латині систему, де кожен елемент має своє місце і функцію. Крім того, латинська мова впливала на низку сучасних європейських мов, наприклад, її граматичні категорії є базовими для багатьох індоєвропейських мов, що допомагає філологам простежувати розвиток мовних систем і їхні зміни в часі. Таким чином, латинська мова не лише є мовною системою, але й виступає моделлю для розуміння структури і еволюції багатьох інших мов.

Підхід до вивчення латинської мови як системи, що базується на чітких правилах і формалізованій структурі, дозволяє глибше розвинути метамовні знання, тобто усвідомлення того, як функціонує мова як система. Латинська, зі своєю строгою граматичною побудовою та синтаксичною логікою, слугує чудовим прикладом для розуміння загальних принципів мовної організації, що потім можна застосовувати до інших мов.

Метамовні знання включають вміння аналізувати мовні структури, розпізнавати граматичні категорії та мовні закономірності, незалежно від конкретної мови. Латина, як мова з багатою граматичною системою, дає можливість студентам побачити, як різні частини мови взаємодіють між собою, формуючи лексичні, морфологічні та синтаксичні одиниці. Це формує вміння усвідомлено використовувати подібні знання для розуміння інших мовних систем.

Завдяки цьому формальному підходу, студенти починають мислити на метамовному рівні, тобто усвідомлювати структуру мови не тільки через знання її конкретних правил, але й через аналіз того, як ці правила відображаються в інших мовах. Наприклад, вивчення латинських відмінків та дієслівних форм допомагає усвідомити, як ці ж категорії реалізовані у сучасних мовах, особливо індоєвропейських, що полегшує засвоєння інших мов, зокрема романських і германських.

Крім того, латинська мова розвиває увагу до таких метамовних понять, як деривація, тобто процес утворення нових слів на основі коренів та префіксів. Це допомагає не тільки у розумінні складних

Таблиця 1

Система латинської мови vs Латина як мовна система

Система латинської мови	Латина як мовна система
Морфологічно структурована: п'ять відмінків, шістнадцять форм дієслів, узгодження прикметників з іменниками.	Чітка структурованість, що полегшує засвоєння мови та розуміння лінгвістичних категорій.
Чітка граматична побудова: зміни іменників за відмінком, а дієслів – за часами і способами.	Історична важливість як основи для романських мов та їх розвитку.
Фонетична система з довгими та короткими голосними.	Стабільна фонетика, що допомагає у правильній інтерпретації текстів.
Вільний порядок слів із переважною структурою SOV (суб'єкт-об'єкт-дієслово).	Гнучкий синтаксис, який дозволяє створювати складні, але чіткі речення.
Широке використання дериваційних процесів через префікси і суфікси.	Лексичний вплив на наукові терміни та розвиток сучасної наукової мови.

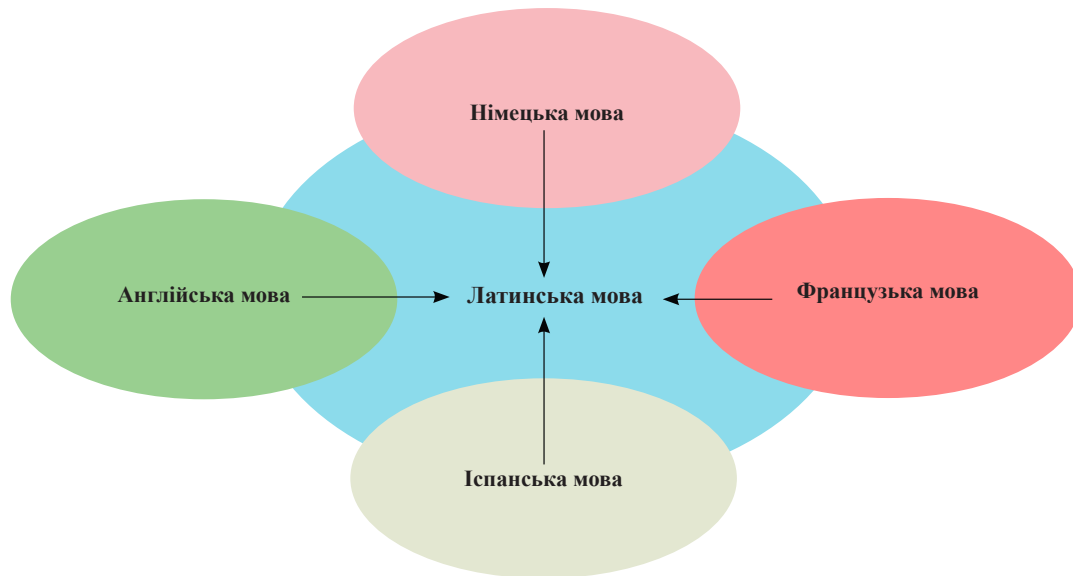

Рис. 1

лексичних одиниць, але й у побудові логічних ланцюжків, що пояснюють виникнення певних мовних явищ у різних мовах. Знання латинської лексики та граматики робить студентів чутливими до таких процесів у сучасних мовах і допомагає їм розуміти, як змінюються мови з плином часу.

Суть викладання латинської мови для студентів-філологів полягає в поєднанні класичних та інноваційних методів, які допомагають сприймати латину не лише як «мертву мову», а й як важливий інструмент для розуміння сучасних європейських мов і наукової термінології. Завдяки системному підходу студенти вчаться аналізувати лексичні та граматичні зв'язки між латинською та сучасними мовами, що спрощує їх подальше навчання іноземних мов, особливо романських. При цьому методологічно актуалізується акцент на необхідності розвивати у студентів філологічне мислення, що базується на історичному розвитку мовних структур. Викладання латини сприяє розумінню фундаментальних принципів побудови мови, її функцій у різних історичних контекстах, що, у свою чергу, дозволяє студентам краще засвоювати нові мовні системи.

Латинська мова має особливе значення для студентів спеціальності 035 «Філологія. Германські мови» в Національному університеті «Одеська політехніка». Латина є важливою ланкою для глибокого розуміння походження та еволюції германських мов, таких як англійська та німецька. Багато лексичних одиниць у сучасних германських мовах запозичені з латинської через тісні історичні зв'язки з Римською імперією та подальшим поширенням латини як мови науки й культури.

Для філологів, які спеціалізуються на германських мовах, латина є ключем до розуміння лінгвістичних процесів, що відбувалися в середньовічну добу, коли латинська була мовою церковної та наукової літератури. Латинські тексти, зокрема середньовічні хроніки та документи, значною мірою вплинули на розвиток літератури германських народів. Студенти, які вивчають латинську, можуть глибше

аналізувати ці твори та простежувати вплив латинської мови на англійську та німецьку літератури.

Крім того, знання латини є корисним для розуміння наукової термінології, особливо у філологічних дослідженнях, де лексика латинського походження широко використовується для опису граматичних категорій, лексичних одиниць і мовних явищ. Вивчення латини допомагає студентам цієї спеціальності структурувати своє мовне мислення та розвивати глибше розуміння мовних систем, що підвищує їхні професійні компетенції в галузі германської філології.

Таким чином, викладання латинської мови в Одеській політехніці є не лише традицією, а й важливою складовою для розвитку студентів-філологів, що допомагає їм опанувати складні мовні структури та збагатити свої знання історії мов, зокрема германських.

Висновки та перспективи досліджень. У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що вивчення латинської мови є невід'ємною частиною підготовки філологів, зокрема тих, хто спеціалізується на германських та романських мовах. Латинська мова завдяки своїй чітко структурованій та формалізованій системі дає змогу студентам краще засвоювати граматичні, синтаксичні та морфологічні правила, формуючи глибоке розуміння мовної структури. Водночас історичний розвиток латини та її вплив на сучасні мови є її гнучкість та адаптивність, що уможливило студентам бачити мову як багатогранний феномен, здатний до змін.

Опанування латини відкриває студентам доступ до культурної та літературної спадщини античності та сприяє розвитку аналітичного мислення, необхідного для усвідомленого розуміння мовних процесів. У перспективі важливим напрямом дослідження є розробка інноваційних методів викладання латини, які б підвищували зацікавленість студентів та сприяли інтеграції знань про латину у вивчення інших мов. Також перспективними є дослідження міжмовних зв'язків латини

з іншими європейськими мовами та вивчення впливу латинської лексики й синтаксису на формування сучасних наукових термінологій, що сприятиме глибшому розумінню механізмів мовних запозичень і адаптації лексики у різних галузях знань.

Латина залишається ключовим інструментом для дослідження історії мов і термінології, а також

допомагає точніше розуміти зміни в лексичних і граматичних системах. Таким чином, вивчення латини сприяє формуванню критичного мислення і мовної грамотності, що є необхідним для філологів у сучасному інформаційному суспільстві, а також створює основу для подальшого професійного зростання і наукових досліджень у галузі філології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калішевський Г. Латинська граматики. Практичний курс. Київ–Відень : Т-во «Вернигора», 1918. 128 с.
2. Кузнецова В. І., Румік О. В. Інноваційні методи викладання латинської мови у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 792. С. 15–23.
3. Литвинов В. Д., Скорина Л. П. Латинська мова : підручник. Київ : Вища школа, 1990. 247 с.
4. Масенко Л. Вплив латинської мови на термінологію української науки. *Мовознавство*. 2015. № 3. С. 56–61.
5. Оленіч Р. М. Латинська мова. Львів : Світ, 2001. 167 с.
6. Ріжняк О. Л. Методика викладання латинської мови для студентів юридичних факультетів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки*. 2019. № 10. С. 78–85.
7. Ростомова Л. М. Короткі відомості з історії латинської мови – материнської мови юриспруденції. *Мова і право : матер. круглого столу (09 листопада 2018 р.)*. Одеса : ОДУВС, 2018. С. 7–12.
8. Ростомова Л. М. Робочий конспект лекцій з дисципліни «Латинська мова» для студентів-філологів I курсу : спеціальність 035 «Філологія», спеціалізація 035.041 – Германські мови і література (переклад включно), перша англійська. Одеса : Одеська політехніка, 2021. 53 с.
9. Скорина Л. П., Чуракова Л. П. Латинська мова для юристів : підручник / за ред. С. В. Семчинського. Київ : Атака, 2001. 416 с.
10. Цвид-Гром О. П. Латинська мова : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Біла Церква, 2023. 350 с.
11. Шведов С. А. Латинська мова : підручник для гуманітарних факультетів. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2005. 320 с.
12. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Латинська мова : Конспект лекцій. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u51/konspekt_lektsiy_latina_2018.pdf (дата звернення 20.10.2024).
13. Amhag L., Hellström L. & Stigmar M. Teacher educators' use of digital tools and needs for digital competence in higher education. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*. 2019. Vol. 35. No. 4. P. 203–220.
14. Farrell J., Nelis D. Augustus and the Poets. Oxford : Oxford University Press, 2013. 298 с.
15. Hardie P. Ovid's Poetics of Illusion. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 356 с.
16. Ørberg H. H. Lingua Latina per se illustrate : Familia Romana (2nd ed.). Mundelein, IL : Focus Publishing, 2005. 328 p.
17. Rack F. Grammatik des Lateinischen und die Indo-Europäische Sprachverwandtschaft. München : Linguistica Press, 1865. 412 p.
18. Rack F. Grammatik der lateinischen Sprache : Ein Vergleich mit den indoeuropäischen Sprachen. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1895.
19. Ritschl E. Über die Struktur und Syntax lateinischer Texte. Berlin : Akademie Verlag, 1840. 356 S.
20. Schrott W. Reviving Latin : Language Structures and European Influence. Amsterdam : John Benjamins, 2008. 298 p.
21. Wallace-Hadrill A. Rome's Cultural Revolution. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 468 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- ЛУ УЛС** – Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. Київ : Обереги, 2004. 448 с.
- ЛУС** – Трофимук М., Трофимук О. Латинсько-український словник. Львів : ЛБА, 2001. 694 с.
- OLD** – Oxford University Press. The Oxford Latin dictionary (2nd ed.). Oxford University Press, 2012.

REFERENCES

1. Kalishevskiy, H. (1918). *Latynska hramatyka. Praktychnyi kurs* [Latin grammar. Practical course]. Kyiv–Viden: T-vo “Vernyhora” [in Ukrainian].
2. Kuznetsova, V. I., & Rumik, O. V. (2018). *Innovatsiini metody vykladannia latynskoi movy u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Innovative methods of teaching Latin in higher educational institutions]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 792, 15–23 [in Ukrainian].
3. Lytvynov, V. D. & Skoryna, L. P. (1990). *Latynska mova* [Latin language]: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Masenko, L. (2015). *Vplyv latynskoi movy na terminolohiiu ukrainskoi nauky* [The influence of the Latin language on the Ukrainian science terminology]. *Movoznavstvo*, 3, 56–61 [in Ukrainian].
5. Olenych, R. M. (2001). *Latynska mova* [Latin language]. Lviv: Svit [in Ukrainian].

6. Rizhniak, O. L. (2019). Metodyka vykladannia latynskoi movy dlia studentiv yurydychnykh fakultetiv [Methods of teaching Latin for students of law faculties]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Seriya: Yurydychni nauky*, 10, 78–85 [in Ukrainian].
7. Rostomova, L. M. (2018). Korotki vidomosti z istorii latynskoi movy – materynskoï movy yurysprudentsii [Brief information on the history of the Latin language – the mother tongue of jurisprudence]. *Mova i pravo: mater. kruhloho stolu* (09 lystopada 2018 r.). Odesa: ODUVS, 7–12 [in Ukrainian].
8. Rostomova, L. M. (2021). Robochyi konspekt leksii z dystsypliny “Latynska mova” dlia studentiv-filolohiv I kursu: spetsialnist 035 “Filolohiia”, spetsializatsiia 035.041 Hermanski movy i literatura (pereklad vkliuchno), persha anhliiska [Working synopsis of lectures on the discipline “Latin language” for first-year philology students, specialty 035 “Philology”, specialization 035.041 – Germanic languages and literature (including translation), first English.]. Odesa: Odeska politekhnikha [in Ukrainian].
9. Skoryna, L. P., & Churakova, L. P. (2001). Latynska mova dlia yurystiv [Latin language for lawyers]: pidruchnyk / S. V. Semchynskoho (ed.). Kyiv: Ataka, 2001 [in Ukrainian].
10. Tsvyd-Hrom, O. P. (2023). Latynska mova: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity haluzi znan – 03 “Humanitarni nauky” [Latin language: educational and methodological guide for higher education students in the field of knowledge 03 “Humanities”]. Bila Tserkva [in Ukrainian].
11. Shvedov, S. A. (2005). Latynska mova [Latin language]: pidruchnyk dlia humanitarnykh fakultetiv. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2005 [in Ukrainian].
12. Shynkaruk, V. D., & Kharchenko, S. V. Latynska mova: Konspekt leksii [Latin language: Synopsis of lectures]. Retrieved from: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u51/konspekt_lekciy_latina_2018.pdf [in Ukrainian].
13. Amhag, L., Hellström, L., & Stigmar, M. (2019). Teacher educators’ use of digital tools and needs for digital competence in higher education. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 35/4, 203–220
14. Farrell, J., & Nelis, D. (2013). *Augustus and the Poets*. Oxford: Oxford University Press
15. Hardie, P. (2002). *Ovid’s Poetics of Illusion*. Cambridge: Cambridge University Press
16. Ørberg, H. H. (2005). *Lingua Latina per se illustrata: Familia Romana* (2nd ed.). Mundelein, IL: Focus Publishing
17. Rack, F. (1865). *Grammatik des Lateinischen und die Indo-Europäische Sprachverwandschaft*. München: Linguistica Press
18. Ritschl, E. (1840). *Über die Struktur und Syntax lateinischer Texte*. [On the Structure and Syntax of Latin Texts] Berlin: Akademie Verlag [in German].
19. Ritschl, E. (1870). *Die Syntax der lateinischen Sprache*. [The Syntax of the Latin Language] Leipzig: B.G. Teubner [in German].
20. Schrott, W. (2008). *Reviving Latin: Language Structures and European Influence*. Amsterdam: John Benjamins
21. Wallace-Hadrill, A. (2008). *Rome’s Cultural Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press

REFERENCE LITERATURE

- ЛЮ УЛС** – Skoryna, L. P., & Skoryna, O. A. (2004). Latynsko-ukrainskyi, ukrainsko-latynskyi slovnyk [Latin-Ukrainian, Ukrainian-Latin dictionary]. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- ЛУС** – Trofymuk, M., & Trofymuk, O. (2001). Latynsko-ukrainskyi slovnyk [Latin-Ukrainian dictionary]. Lviv: LBA [in Ukrainian].
- OLD** – The Oxford University Press. (2012). *The Oxford Latin dictionary* (2nd ed.). Oxford University Press [in English].

УДК 811.111'42'38:303.62

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.4>

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю

Карачун Ю. Г., Орешнікова А. С.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглянуто англійськомовні тексти інтерв'ю на предмет окреслення їхніх структурних і семантичних особливостей, що робить їх специфічним типом дискурсу з унікальними комунікативними характеристиками. Належну увагу зосереджено на аналізі структури текстів інтерв'ю, які традиційно мають діалогічну форму. З'ясовано, що в межах такого діалогічного спілкування кожен текст побудовано на послідовності питань і відповідей (це створює чітку комунікативну рамку); підкреслено, що така структура інтерв'ю забезпечує глибоке й послідовне висвітлення інформації, сприяє акцентуванню на важливих аспектах відповідей, а також установлює порядок передачі інформації, а отже, і її сприйняття аудиторією, яка очікує на послідовний і логічно побудований діалог.

Зазначено, що семантичні особливості текстів інтерв'ю оприявнюються в ретельному доборі слів і виразів, спрямованих на досягнення чіткого змістового наповнення відповідей. Лексичний вибір, риторичні засоби та використання стилістичних прийомів увиразнюють прагматичну спрямованість інтерв'ю і його здатність впливати на громадську думку. Це, зокрема, актуально, коли інтерв'ю стосується політичних, соціальних чи культурних тем, де вибір конкретних слів може суттєво вплинути на інтерпретацію повідомлень та емоційне тло тексту. Семантика текстів інтерв'ю охоплює не лише основний зміст висловлювань, а й контекстуальні елементи, які формують певні асоціативні зв'язки, тому у текстах інтерв'ю є важливою взаємодія семантики та прагматики, де кожне слово може мати додаткове значення, залежне від соціального, політичного або культурного контексту.

Окреслено роль структурних і семантичних особливостей англійськомовних текстів інтерв'ю і для успішної комунікації. Зауважено, що вони не лише детермінують стиль подачі інформації, а й дають змогу повніше передавати емоційні та інтелектуальні нюанси висловлювань, що, своєю чергою, сприяє кращому сприйняттю та розумінню аудиторією. З урахуванням того, що формат інтерв'ю є одним з найбільш розповсюджених жанрів у сучасній журналістиці, наголошено, що глибоке вивчення його семантичних і структурних особливостей стає необхідним для розробки ефективних методів підготовки інтерв'ю, аналізу та перекладу їх. У статті підкреслено, що саме грамотно організована структура інтерв'ю допомагає не лише доносити ключову інформацію, а й створює умови для зручного і зрозумілого для читача аналізу складних тем. Це робить структуру й семантику інтерв'ю об'єктом міждисциплінарного дослідження, де взаємодія лінгвістики, прагматики та перекладознавства уможливорює розкрити весь потенціал цього комунікативного жанру.

Ключові слова: текст інтерв'ю, структурні особливості, семантичні особливості, функції.

Karachun Yu. H., Oreshnikova A. S. The main features of English-language interview texts. The article examines the main structural and stylistic features of English-language interview texts. Analysis reveals that these texts are traditionally characterized by a dialogic form, where each text is built around a sequence of questions and answers, establishing a clear communicative framework. This structure of the interview is highlighted as essential for providing thorough and coherent coverage of information, emphasizing key aspects of responses, and determining the order of information transfer, which in turn influences audience perception. This arrangement aligns with the audience's expectation of a consistent and logically constructed dialogue.

It is also noted that the semantic features of interview texts are reflected in careful selection of words and expressions aimed at achieving precise content in responses. Lexical choices, rhetorical devices, and stylistic techniques emphasize the interview's pragmatic orientation and its ability to shape public opinion. This is particularly relevant when an interview addresses political, social, or cultural issues, where specific word choices can significantly impact the interpretation of messages and the emotional tone of the text. The semantics of interview texts encompass not only the primary content of the statements but also contextual elements that form associative links. Therefore, in interview texts, the interaction between semantics and pragmatics is crucial, as each word may hold additional meaning, dependent on social, political, or cultural context.

The role of structural and semantic features in English-language interview texts is outlined as essential for effective communication. It is noted that these features not only define the style of information delivery but also allow for a more complete conveyance of emotional and intellectual nuances, which in turn enhances audience comprehension and understanding. Given that the interview format is one of the most widespread genres in contemporary journalism, the article emphasizes that an in-depth study of its semantic and structural features is essential for developing effective methods for interview preparation, analysis, and translation. The article underscores that a well-organized interview structure not only helps to convey key information but also facilitates accessible and comprehensible analysis of complex topics for the reader. This makes the structure and semantics of the interview a subject of interdisciplinary research, where the interaction of linguistics, pragmatics, and translation studies reveals the full potential of this communicative genre.

Key words: interview text, structural features, semantic features, functions.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Англійськомовні тексти інтерв'ю набули значного поширення у глобальному комунікаційному просторі, зокрема у медіа, політиці, культурі та бізнесі, відіграючи важливу роль у формуванні суспільної думки та в міжкультурному діалозі. Такі тексти вирізняються своєю здатністю не лише передавати інформацію, а й впливати на аудиторію, часто як явним, так і прихованим способом. Їхні особливі структурні й семантичні риси, а також стилістичні прийоми виступають потужними інструментами формування суспільної думки й дискурсу.

Ця тема залишається актуальною в лінгвістиці: англійськомовні інтерв'ю часто відрізняються за стилем і структурою від інших жанрів, що зумовлено культурними й соціальними чинниками. Дослідження таких текстів має як практичну, так і наукову цінність, оскільки сприяє розробці ефективних методів перекладу і глибшому розумінню мовної та культурної специфіки цього жанру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанр інтерв'ю, як свідчать наукові дослідження в різних галузях, постійно еволюціонує. Предметами цих досліджень постають питання, пов'язані з характеристиками жанру (А. В. Прокопенко), його жанровою специфікою (Н. Є. Гапотченко), стилістичними аспектами (Н. М. Громова, М. М. Нетреба) та функціональними характеристиками (О. В. Сушкевич).

Мовний жанр інтерв'ю аналізують у контексті загальних тенденцій розвитку стилю масової інформації, а також його жанрових форм (Г. Я. Солганик, В. М. Вакуров, М. М. Кохтев та ін.). У сфері лінгвістичної особливості увагу приділено окресленню мовної структури монологічних і діалогічних текстів (І. Р. Гальперін, В. О. Матезіус та ін.), їхніх синтактико-стилістичних характеристик (Г. П. Апалат) та інтонаційного оформлення (О. Б. Рубчак).

Проте поза увагою залишився комплексний підхід до аналізу англійськомовних інтерв'ю з урахуванням структурно-семантичних особливостей.

Формулювання мети і завдання статті. Метою пропонованої статті є дослідження структурних та семантичних особливостей англійськомовних текстів інтерв'ю. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати сутність поняття *інтерв'ю*; 2) розглянути основні структурні особливості англійськомовних інтерв'ю; 3) розкрити семантичний потенціал англійськомовних інтерв'ю; 4) окреслити основні функції, що виконують англійськомовні інтерв'ю.

Об'єктом дослідження є англійськомовні тексти інтерв'ю, а **предметом** – структурні та семантичні особливості англійськомовних інтерв'ю.

Матеріалом дослідження слугували англійськомовні тексти інтерв'ю загальною кількістю 36 одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує широкий спектр підходів до проведення інтерв'ю, але немає єдиного методу, який би був валідним для всіх ситуацій, і так само немає однозначної дефініції поняття *інтерв'ю*. Інтерв'ю не є звичайною розмовою. У контексті якісних досліджень воно має багато аспектів. Те, що робить його

відмінним від звичайного спілкування, полягає в тому, що воно має конкретну мету. Також значення інтерв'ю полягає не в простому з'ясуванні відомостей, які можна отримати і з інших джерел інформації, а в живому спілкуванні з людьми, що дає змогу дізнатися про їхню точку зору, оцінки тих чи інших подій, причини вчинків [13, 31].

Окрім того, інтерв'ю відображає індивідуальні, неповторні риси героїв, їхні характери, особливості поведінки. Із цього можна дійти висновку, що для досягнення зазначеної мети інтерв'юер має належним чином побудувати запитання, тобто застосувати творчий підхід до їх формування.

Важливо підкреслити, що основною характеристикою інтерв'ю є його діалогічна природа; тому взаємопов'язані фактори, такі як діалогічність й орієнтація на адресата, є суттєвими компонентами інтерв'ю. Таким чином, інтерв'ю об'єднує три ролі, які відповідач виконують: інтерв'юер, респондент і отримувач, тобто аудиторія, для якої створюють повідомлення.

Інтерв'ю – це специфічний вид комунікації, оскільки інтерв'юерові належить пасивна роль, що відрізняє цей вид комунікації від бесіди, у якій відбувається обмін думками. Залежно від рівня офіційності та структурованості інтерв'ю можна класифікувати від вільного до суворо регламентованого.

Найважливішим завданням інтерв'юера, за словами І. Л. Михайлина, є вплив на громадську думку. Крім того, ця думка часто належить конкретній особі, яка має значення для аудиторії. Здебільшого обговорюють загальну тему, яка передбачає у процесі дискусії зосередитися на актуальних та цікавих аспектах. Просте й одноманітне інтерв'ю не має сенсу, оскільки читач або слухач завжди прагне новизни [8, 10].

В англійськомовних текстах інтерв'ю структура є ключовим аспектом, який визначає не тільки порядок передачі інформації, але й саму природу комунікації.

Структурну композицію інтерв'ю як електронного джерела пропонує З. Лісіна. Дослідниця виокремлює такі складники, як: 1) надзаголовок; 2) заголовок інтерв'ю; 3) лід (короткий виклад матеріалу, що стисло представляє місце, час, головну мету тощо); 4) дані про отримувача (реципієнта); 5) фотографія з цитатою або посиланням і підписом; 6) основний текст; 7) інформація про того, хто проводить інтерв'ю [7, 61].

Основу змісту інтерв'ю становить система «питання – відповідь». У центрі інтерв'ю лежить обмін висловлюваннями, що формує його діалогічну структуру. Кожне висловлювання є відповіддю на попереднє і разом вони утворюють діалогічну єдність. Ця взаємодія складається зі стимулювального висловлювання, яке викликає реакцію у формі відповідного висловлювання. Дослідники виділяють різні типи таких діалогічних одиниць, зокрема:

- питання – відповідь, напр.: (інтерв'юер): “*But, Congressman, where do you get that first win?*” – (респондент): “*Well, you know, it's hard to say exactly when, but we have three or four caucus states that we believe our numbers are doing pretty good...*” (6)

• ствердження – підтвердження / відмова, напр.: (інтерв'юер): *“But certainly, Congressman, you would concede that – that some of your views, some of the principles you hold in terms of drug legalization...”* – (респондент): *“Well, see, I think that’s where the contradiction is. Quite frankly, I don’t believe that statistic...”* (8)

• пропозиція – прийняття пропозиції [4, 29], напр.: (інтерв'юер): *“You know, you’re in third place right now, fighting for second in Nevada, but you did come in second in 2008 ”* – (респондент): *“Well. You know, the votes aren’t all counted yet, and there seems to be a bit of chaos out there, even though it was a small caucus vote...”* (6)

Тематика англійськомовних інтерв'ю може бути дуже різноманітною та охоплювати широкий спектр тем. Залежно від контексту та цільової аудиторії інтерв'ю можуть бути формальними чи неформальними, заторкувати різні сфери життя.

Аналіз семантики англійськомовних текстів інтерв'ю, одержаних методом суцільної вибірки, уможлиблює виокремити 6 мікротематичних полів, серед яких:

- інтерв'ю з особистостями (професійні досягнення, біографія);
- інтерв'ю у сфері бізнесу та економіки;
- політичні та соціально-економічні теми;
- освіта та наука;
- технології та інновації;
- інтерв'ю зі сфери спорту.

Серед 36 опрацьованих англійськомовних інтерв'ю найчисленнішою була група на позначку політичних інтерв'ю (10 одиниць). Одним з прикладів може слугувати: (інтерв'юер): *“Do you think President Putin does not want to meet with you and makes up a reason to avoid that?”* – (респондент): *“President Putin said he was ready for the meeting, and I believe that the meeting will take place...”* (4).

На другому місці за кількістю були інтерв'ю у сфері бізнесу та економіки (7 інтерв'ю), напр.: (інтерв'юер): *“Can you describe how you set and prioritize your goals as an economist, and what strategies you use to ensure you meet them?”* – (респондент): *“The recruiter wants to understand your organizational and time management skills, which are crucial for an economist who often handles complex projects and tight deadlines ”* (3).

Деяко кількісно меншу групу формують інтерв'ю зі сфери спорту (6 інтерв'ю), напр.: (інтерв'юер): *“How do you keep your teammates feeling positive and motivated during a loss?”* – (респондент): *“When our team is losing, it can be easy for players to feel discouraged or let down. I see it as a challenge to lift my teammates’ spirits by pointing out everyone’s strengths and helping them realize how they can use these strengths to enhance their performance and achieve a victory in the game”* (9).

Наступною проаналізованою групою були інтерв'ю з особистостями (5 інтерв'ю), напр.: (інтерв'юер): *“Do you believe talent or training is more important to an actor?”* – (респондент): *“As actors typically need both talent and training, knowing which*

one a specific actor prioritizes can help a director hire someone with similar values, which can make working together easier” (1).

Ще іншою – група інтерв'ю, пов'язані зі сферою освіти та науки (5 інтерв'ю), напр.: (інтерв'юер): *“How do you stay up-to-date with emerging scientific research trends?”* – (респондент): *“Scientific research requires professionals to update their skills continuously”* (7).

Найменш репрезентованими виявилися інтерв'ю, що мали стосунок до технологій та інновацій (5 інтерв'ю), напр.: (інтерв'юер): *“What coding language are you most comfortable with?”* – (респондент): *“While I am comfortable with several coding languages, including SQL, Python, C++ and Visual Basic, the coding language I have the most hands-on experience working with is JavaScript”* (2).

Оскільки серед виокремлених груп англійськомовних інтерв'ю найчисленнішою були політичні (10 інтерв'ю), її розглянуто детальніше.

У суспільно-політичній сфері значення слів, висловів та символів відіграють важливу роль у формуванні та розумінні ідей. Семантика тут стосується не лише буквального тлумачення, а й того, як ці слова сприймаються громадськістю, які асоціації вони викликають та як впливають на погляди та уявлення людей [6, 64].

У текстах політичних інтерв'ю використовують специфічну лексику, символи й риторичні прийоми, щоб надавати повідомленням емоційних відтінків та формувати певні асоціації. Політики застосовують такі мовні засоби, щоб створити бажаний образ, впливати на громадську думку та досягати політичних цілей. Наприклад, вибір певних термінів, фраз або кліше може визначати тон і вплив політичного меседжу. Семантичні прийоми в політиці часто включають риторику, евфемізми та маніпулятивні мовні засоби для формування певних уявлень чи зміни сприйняття подій [12, 3].

Мовленнєвого впливу досягають також за допомогою експресивних, емоційно насичених тропів та стилістичних фігур, палітра яких надзвичайно розмаїта. Серед них особливе значення мають:

- метафора (*“He was an onion; to understand him, she had to peel back the layers”*) (10);
- оксюморон (*“That strawberry cake was awfully good”*) (10);
- риторичні питання (*“If Winter comes, can Spring be far behind?”*) (5);
- алітерація (*“She sells seashells by the seashore”*) (10);
- гіпербола (*“If I don’t eat soon, I’m going to die of hunger”*) (10).

Серед запитань, використовуваних в англійськомовних інтерв'ю, вирізняють:

- закриті та відкриті: закриті запитання передбачають чітку відповідь «так» або «ні», тоді як відкриті мають загальний характер і дають змогу респондентові вільно вибирати зміст і форму відповіді;
- основні та допоміжні: допоміжні запитання використовуються для підтримання розмови й розширення її змісту, збагачуючи основну тему додатковими деталями;

- уточнювальні: такі запитання спрямовані на те, щоб поглибити обговорення конкретного аспекту відповіді респондента;

- гіпотетичні: тут інтерв'юер цікавиться відповіддю на питання, яке стосується умовного сценарію;

- проєктивні: це питання на кшталт «Як би ви діяли в цій ситуації, якщо б були президентом країни?»;

- перехідні: використовують для зміни теми розмови або для переходу до нового питання, іноді до того, що було згадане випадково [11, 12].

У результаті аналізу структури англійськомовних інтерв'ю можна визначити дві основні системи передачі інформації: вербальну та невербальну [1, 54]. Вербальна система включає заголовки, підзаголовки, вступну та основну частини тексту. Невербальна – містить візуальні елементи, як-от фотографії та портрети, а також багатий інтерв'ю-медіапростір із використанням аудіо- та відео компонентів для зосередження уваги аудиторії.

Інтерв'ю як жанр комунікації виконує низку ключових функцій, що спрямовані на забезпечення інформативності, розважального аспекту, побудови емоційного зв'язку з аудиторією, а також на стимулювання аналітичного мислення. Ці функції уможливають передавати не лише факти, але й особисті враження, думки та культурні особливості, що робить інтерв'ю важливим інструментом у журналістиці та масовій комунікації.

Загалом науковці вирізняють такі функції інтерв'ю, як:

- інформаційна: інтерв'ю слугує засобом передачі інформації, що дає змогу журналістові і співрозмовнику взаємодіяти для збору деталей про події, особистостей або специфічні проблеми;

- спонукальна: необхідна для стимулювання або мотивації партнера до певних дій або участі в розмові взагалі;

- пропагандистська: інтерв'ю може використовуватися для поширення певних поглядів, ідей або цінностей, що відповідають конкретному інтересу або позиції;

- переконувальна: необхідна для стимулювання або мотивації партнера до певних дій чи участі в бесіді загалом;

- спільнототворювальна: інтерв'ю може об'єднувати аудиторію, створюючи спільні теми для обговорення та обміну думками;

- емоційна функція: інтерв'ю може передавати емоції, настрої і особисті враження, надаючи аудиторії можливість краще зрозуміти почуття та переживання інтерв'юваного;

- аналітична: інтерв'ю дає змогу проводити глибокий аналіз і розгляд питань; коментарі експертів і відповіді на запитання можуть розкривати різні аспекти проблеми або події;

- мотиваційна: інтерв'ю може висвітлювати успіхи та досягнення окремих осіб, щоб надихнути читачів або глядачів до досягнення своїх цілей;

- розважальна [3, 33]: у деяких випадках, особливо в розважальній журналістиці, інтерв'ю може виконувати розважальну роль, надаючи читачам або глядачам легкий доступ до цікавих аспектів життя відомих особистостей.

Висновки та перспективи досліджень. Інтерв'ю вважають специфічним форматом комунікації, головними завданнями якого є здобуття максимальної кількості інформації. Семантичні та структурні особливості англійськомовних текстів інтерв'ю відіграють ключову роль у формуванні змісту та ефективності комунікації між співрозмовниками. Аналіз таких текстів демонструє, що структура інтерв'ю, яка включає питання-відповіді, логічну побудову, розподіл на частини та інтерактивний характер, значно впливає на сприйняття інформації та на аудиторію загалом. Семантичні особливості, зі свого боку, забезпечують точність передачі змісту, гнучкість використання мовних одиниць і відповідність культурному контексту, що є важливим для ефективної комунікації. Дослідження цих аспектів дає змогу краще зрозуміти механізми побудови текстів інтерв'ю, а також розробити ефективні стратегії для їхнього перекладу, зберігаючи оригінальні наміри автора. Аналіз стратегій і функцій надає важливі відомості для ефективного перекладу не лише змісту, але й прагматичних аспектів висловлювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищук А. Т. Структура, семантика і прагматика текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної англійськомовної преси) : магістерська дисертація. Київ, 2020. 107 с.
2. Громова Н. М. Лінгвостилістичні особливості газетних текстів англійськомовної преси як засіб впливу на читачку аудиторію. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 23. С. 26–31.
3. Дзятко С. В. Поняття про інтерв'ю. Різновиди й техніка інтерв'ю. Аналіз газетних публікацій та телевізійних інтерв'ю. 2013. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarne-planuvannya-zanyat-gurtka-yuniy-zhurnalist3281.html> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Дмитришена О. А. Формування іншомовної компетентності учнів старшої школи у діалогічному мовленні на основі креолізованих текстів : дипломна робота. Вінниця, 2020. 108 с.
5. Каліщук Д. М. Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологічні науки*. 2006. Т. 1. № 11. С. 153–159.
6. Климаська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці : Таємниці політичної «кухні» : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
7. Лісіна З. Мовленнєвий жанр політичного інтерв'ю як реалізація категорії діалогічності. *Філологічні студії*. 2018. Вип. 9. С. 60–63.
8. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 10 с.
9. Тараненко К. В. Прагматичний аспект структури значення антонімів української мови. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. 2012. № 25. С. 177–185.

10. Халер М. Інтерв'ю : навчальний посібник / за заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, 2008. 404 с.
11. Arif S. Questions in political interviews : A function-based analysis of interviews conducted by Andrew Marr and Sir David Frost. Duisburg-Essen, 2013. 18 p.
12. Nick T. Critical Discourse Studies. *Political rhetoric and its relationship to context: a new theory of the rhetorical situation, the rhetorical and the political*. 2016. P. 1–31.
13. Young O. J. The Development of Interview Techniques in Language Studies: Facilitating the Researchers' Views on Interactive Encounters. *English Language Teaching*. 2015. Vol. 8. P. 30–39.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Actor Interview Questions. 2024. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/actor-interview-questions> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Common Technical Interview Questions. 2024. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/common-technical-interview-questions-and-answers> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Economist Interview Questions and Expert Answers. 2024. URL: <https://resume-example.com/job-search/economist-interview-questions> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Interview of the President of Ukraine for foreign media. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi-69061> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Percy B. S. *Ode to the West Wind* (1820) URL: <https://poets.org/poem/ode-west-wind> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Republican presidential candidate Ron Paul is interviewed on 'This Week.' 2012. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-ron-paul/story?id=15513161> (дата звернення: 10.10.2024).
7. Research scientist interview questions. 2023. URL: <https://uk.indeed.com/career-advice/interviewing/research-scientist-interview-questions> (дата звернення: 10.10.2024).
8. Ron Paul Interview Transcript on ABC "This Week." 2012. URL: <https://justfacts.votesmart.org/public-statement/658941/> (дата звернення: 10.10.2024).
9. Sports Interview Questions for Athletes. 2024. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/sports-interview-questions> (дата звернення: 10.10.2024).
10. Types of Figures of Speech. 2022. URL: <https://www.grammarly.com/blog/literary-devices/figure-of-speech/> (дата звернення: 10.10.2024).

REFERENCES

1. Hryshchuk, A. T. (2020). *Struktura, semantyka i prahmatyka tekstiv intervju (na materiali suchasnoi anhlo-movnoyi presy) [Structure, Semantics, and Pragmatics of Interview Texts (based on Contemporary English-Language Press)]*. (Mahisterska dysertatsiia). Kyiv [in Ukrainian].
2. Hromova, N. M. (2016). *Linhvo-stylistychni osoblyvosti hazetnykh tekstiv anhlo-movnoyi presy yak zasib vplyvu na chytatsku audytoriiu [Linguistic and Stylistic Features of Newspaper Texts in the English-Language Press as a Means of Influence on the Reading Audience]*. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 10, 26–31 [in Ukrainian].
3. Dziatko, S. V. (2013). *Poniattia pro intervju. Riznovydy yu tekhnika intervju. Analiz hazetnykh publikatsii ta televiziynykh intervju [Concept of the Interview. Types and Techniques of Interview. Analysis of Newspaper Publications and TV Interviews]*. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarne-planuvannya-zanyat-gurtka-yunij-zhurnalist3281.html> [in Ukrainian].
4. Dmytryshena, O. A. (2020). *Formuvannya inshomovnoi kompetentnosti uchniv starshoi shkoly u dialohichnomu movlenni na osnovi kreolizovanykh tekstiv [Developing Foreign Language Competence in Senior School Students in Dialogic Speech Based on Creolized Texts]*. (Dyplomna robota). Vinnytsia [in Ukrainian].
5. Kalishchuk, D. M. (2006). *Linhvokulturni osoblyvosti perekladu politychnoho dyskursu [Linguo-Cultural Features of Political Discourse Translation]*. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*, 11 (1), 153–159 [in Ukrainian].
6. Klymanska, L. D. (2007). *Sotsialno-komunikatyvni tekhnologii v politytsi: Taiemnytsi politychnoi "kukhni" [Socio-Communicative Technologies in Politics: Secrets of the Political "Kitchen"]*: monohrafiya. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" [in Ukrainian].
7. Lisina, Z. (2018). *Movlenniievi zhanr politychnoho intervju yak realizatsiia katehorii dialohichnosti [The Speech Genre of Political Interview as an Implementation of the Dialogicity Category]*. *Filolohichni studiyi*, 9, 60–63 [in Ukrainian].
8. Mykhaylyn, I. L. (2011). *Osnovy zhurnalistyky [Fundamentals of Journalism]*: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
9. Taranenko, K. V. (2012). *Prahmatychnyi aspekt struktury znachennia antonimiv ukrayinskoï movy [Pragmatic Aspect of the Structure of the Meaning of Ukrainian Language Antonyms]*. *Aktualni problemy ukrayinskoï linhvistyky: teoriia i praktyka*, 25, 177–185 [in Ukrainian].
10. Khaler, M. (2008). *Interviu [Interview]: navchalnyi posibnyk / za zahal. red. V. F. Ivanova*. Kyiv: Akademiya Ukrayinskoï Presy [in Ukrainian].
11. Arif, S. (2013). *Questions in political interviews: A function-based analysis of interviews conducted by Andrew Marr and Sir David Frost*. Duisburg-Essen.
12. Nick, T. (2016). *Critical Discourse Studies. Political rhetoric and its relationship to context: a new theory of the rhetorical situation, the rhetorical and the political*, 1–31.
13. Young, O. J. (2015). *The Development of Interview Techniques in Language Studies: Facilitating the Researchers' Views on Interactive Encounters*. *English Language Teaching*, 30–39.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Actor Interview Questions. (2024). URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/actor-interview-questions>.
2. Common Technical Interview Questions. (2024). URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/common-technical-interview-questions-and-answers>.
3. Economist Interview Questions and Expert Answers. (2024). URL: <https://resume-example.com/job-search/economist-interview-questions>.
4. Interview of the President of Ukraine for foreign media. (2021). URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi-69061>.
5. Percy, B. S. (1820). Ode to the West Wind. URL: <https://poets.org/poem/ode-west-wind>.
6. Republican presidential candidate Ron Paul is interviewed on “This Week”. (2012). URL: <https://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-ron-paul/story?id=15513161>.
7. Research scientist interview questions. (2023). URL: <https://uk.indeed.com/career-advice/interviewing/research-scientist-interview-questions>.
8. Ron Paul Interview Transcript on ABC “This Week”. (2012). URL: <https://justfacts.votesmart.org/public-statement/658941/>.
9. Sports Interview Questions for Athletes. (2024). URL: <https://www.indeed.com/career-advice/interviewing/sports-interview-questions>.
10. Types of Figures of Speech. (2022). URL: <https://www.grammarly.com/blog/literary-devices/figure-of-speech/>.

УДК 811. 111' 255

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.5>

СКЛАДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *FEAR* В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КІНОТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРИЛЕРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Карачун Ю. Г., Старовойтенко М. Ю.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено аналізу мовних засобів вираження концепту *FEAR* у кінотекстах англійськомовних психологічних трилерів та з'ясуванню складнощів перекладу цих одиниць з англійської мови на українську. Передусім окреслено теоретичні засади вивчення таких ключових понять у межах нашої тематики, як «кіно-текст», «психологічний трилер», «страх» та «концепт».

Під час перегляду англійськомовних психологічних трилерів «Saw 2», «Saw 3», «Saw 4», «Split», «The Shining», «American Psycho», що слугували матеріалом для проведення польових досліджень, методом суцільної вибірки із субтитрів та кінотекстів вилучено 105 лексичних одиниць на позначку страху. Унаслідок аналізу дібраних одиниць з'ясовано, що основними засобами передачі концепту *FEAR* в оригінальних кінотекстах англійськомовних психологічних трилерів слугують метафори, порівняння, емоційно забарвлені лексеми, окличні речення, оклично-питальні речення, питальні речення та повторення. Тому основну увагу приділено характеристиці цих засобів та поясненню складнощів перекладу їх.

Наголошено, що збереження емоційної інтенсивності є критично важливим під час перекладу, оскільки дослівний переклад може спотворити сенс, а адаптація – втратити оригінальний тон. З урахуванням тонкощів перекладу таких мовних одиниць та на основі отриманих результатів випрацьовано рекомендації, спрямовані на забезпечення максимально точної та ефективної передачі змісту й емоційного забарвлення оригінального тексту в мові перекладу.

Зуважено часте трапляння в англійськомовних кінотекстах нецензурної лексики через миттєвість реакції свідомості на страх. Відповідно окрему увагу приділено поясненню складнощів та обґрунтуванню рекомендацій щодо способів подолання цього, що, з одного боку, пов'язано з відсутністю адекватних еквівалентів в українській мові для здійснення якісного перекладу нецензурної лексики в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів, а з іншого – детерміновано культурною специфікою обох націй, що є надзвичайно важливим, оскільки вибір стратегії перекладу впливає на сприйняття аудиторією.

Ключові слова: концепт *FEAR*, психологічний трилер, кінотекст, мовні засоби, лексичні конструкції, культурний контекст, емоційна забарвленість, складнощі перекладу.

Karachun Yu. H., Starovoitenko M. Yu. Difficulties in translating the linguistic means of expressing the concept of fear in English-language film texts of psychological thrillers into Ukrainian. The article is devoted to the consideration and analysis of the linguistic means of expressing the *FEAR* concept in the film texts of English-language psychological thrillers and the difficulties of translating such units from English into Ukrainian. The paper presents the theoretical foundations of the study of such key concepts within our topic as “film text”, “psychological thriller”, “fear” and “concept”.

While watching the English-language psychological thrillers “Saw 2”, “Saw 3”, “Saw 4”, “Split”, “The Shining”, “American Psycho”, which served as the material for the field research, 105 lexical units denoting fear were extracted from subtitles and film texts by the method of continuous sampling. The analysis of the selected units revealed that the main means of conveying the *FEAR* concept in the original film texts of English-language psychological thrillers are metaphors, similes, emotionally colored lexemes, exclamatory sentences, exclamatory-question sentences, interrogative sentences and repetition. Therefore, the main attention is paid to their analysis, systematization, unification, and difficulties of their translation.

It is worth emphasizing that preserving emotional intensity is critical in translation, as a literal translation can distort the meaning, and adaptation can lose the original tone.

Taking into account the subtleties of translating such language units, based on the results obtained, recommendations were developed to ensure the most accurate and effective transmission of the meaning and emotional coloring of the original text in the target language. It was quite interesting to find out that fear does not leave us time to think about a statement, so quite often in English-language film texts we find foul language. Accordingly, special attention was paid to explaining and recommending the difficulties associated with the lack of adequate equivalents in the Ukrainian language for the high-quality translation of foul language in English-language film texts of psychological thrillers and the difficulties of translating such units, taking into account the cultural specifics of both nations, which is extremely important, since the choice of translation strategy affects the audience's perception, so it is necessary to ensure adequate transmission of the emotional impact of the original text.

Key words: concept of *FEAR*, psychological thriller, film text, linguistic means, lexical constructions, cultural context, emotional coloring, translation difficulties.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Зростання популярності психологічних трилерів у кінематографі зумовило необхідність якісного перекладу їхніх текстів, оскільки специфіка жанру передбачає глибоке занурення в емоційні та психологічні переживання персонажів. Концепт *FEAR* є ключовим елементом, який формує атмосферу напруження і тривоги, що ускладнює його адекватне відображення в іншій мовній системі. Мовні засоби, які передають концепт *FEAR*, можуть мати специфічні конотації в англійськомовній культурі. Проте під час їхнього перекладу українською мовою перекладачі часто стикаються з певними складнощами. Це вимагає від них професійного оперування обома мовами, вміння знаходити відповідні аналоги в мові, якою перекладають, та розпізнавати культурні підтексти.

Незважаючи на наявність праць, автори яких зосереджуються на окремих аспектах вираження концепту *FEAR* у кінематографі, комплексного аналізу мовних засобів у психологічних трилерах ще не проведено. Дослідження складнощів, пов'язаних із передачею емоційних відтінків концепту *FEAR*, залишається актуальним завданням для сучасних лінгвістів і перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку лінгвістики науковці активно досліджують складнощі перекладу, зокрема в контексті вираження концепту *FEAR* в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів. Вагомий внесок у висвітлення цієї проблеми зробили А. Головна та А. Панасовська, які, розглядаючи стилістичні особливості психологічного трилера на прикладі роману Пола Хокінса «У воді» [2], з'ясовують роль мовних засобів у створенні напруженої атмосфери, що є критично важливим для такого жанру; Г. Удовіченко, яка, опрацюовуючи художній текст, описує стратегії його перекладу, що може бути корисним для вивчення специфіки перекладу мовних засобів вираження концепту *FEAR* [6].

Концепт *FEAR* у медичному контексті проаналізував Г. Уїтлі, що додатково розширює розуміння цього емоційного стану та його культурних відтінків [7].

Не менш важливими є дослідження Л. Тютюнник, яка звертається до мовних засобів вираження емоційності в медіатексті, простежуючи, як ці засоби впливають на його сприйняття [5], та А. Зелінської, яка зауважує, що емоції в психологічних текстах не завжди можна схарактеризувати через психологічну призму, що підкреслює важливість культурного контексту в перекладі [4].

Формулювання мети і завдань статті. Мета цієї наукової розвідки – з'ясувати причини постання складнощів перекладу мовних засобів вираження концепту *FEAR* в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів українською мовою й визначити способи їхнього подолання. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) окреслити теоретичні засади дослідження концепту *FEAR*; 2) розглянути мовні засоби, використовувані в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів для вираження концепту *FEAR*; 3) проаналізувати основні способи

перекладу англійськомовних одиниць на позначення страху українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному кінематографі концепт *FEAR* відіграє важливу роль, особливо в жанрі психологічного трилера. Його вираження в мовленні становить не лише мистецьку, а й комунікативну цінність. У цій статті ми розглянемо, які ж мовні засоби використовують для вираження страху в англійській культурі, як вони функціонують у контексті психологічних трилерів і які складнощі можуть виникати під час їхнього перекладу українською мовою.

На думку А. Панасовської та А. Головної, трилер є жанром, який здебільшого асоціюється з американським кінематографом, оскільки він має характерні особливості, які рідко можна знайти в європейському мистецтві. Трилери часто досліджують фізичні та емоційні межі існування, захоплюючи глядача небезпекою, яка має фатальну силу й притягує. Психологічні трилери поєднують у собі елементи таємниці, драми, екшену та жаху, зокрема страху, який впливає як на свідомість, так і на підсвідомість [2, 426].

На відміну від звичайних трилерів, що часто різняться швидким темпом і динамічними подіями, психологічні трилери зазвичай пропонують більш «тихий» підхід, зосереджуючись на внутрішньому житті персонажів, їхніх переживаннях. У психологічному трилері зовнішні події здатні спровокувати глибоку внутрішню кризу.

Згідно з А. Панасовською та А. Головною, кінотекст виникає та функціонує у контексті мас-медіа і є одним із видів медіатексту. Його розглядають поряд з іншими екранними текстами, такими як комп'ютерні та телевізійні тексти, формуючи єдину групу завдяки аудіовізуальному сприйняттю інформації [2, 426].

Концепт позначає одиниці ментальних та психічних ресурсів свідомості та слугує для пояснення інформаційної структури, яка, як елемент пам'яті і водночас основа ментального лексикону та концептуальної системи, відображає знання й досвід людини [4, 34]. Концепт *FEAR* є одним із найпоширеніших і охоплює широкий спектр тем – від індивідуальних страхів до соціальних явищ.

У кінематографі, особливо в жанрі психологічного трилера, страх використовують для створення напруги та дослідження людської психіки. Це універсальна емоція, що відображає інстинкт самозбереження, і вона може як руйнувати особистість, залишаючи її безпорадною, так і мобілізувати внутрішні сили для реагування на загрози [4, 35].

Страх є базовою емоцією, що виникає як реакція на реальну чи уявну загрозу. Він є вродженим механізмом виживання [7, 157]. Вербальні прояви страху часто включають опис тривожних ситуацій, емоційну лексику та риторичні питання.

Таким чином, концепт страху є багатогранним і важливим для розуміння людських емоцій та поведінки.

Пропонуємо розглянути 105 англійськомовних одиниць на позначку страху, які нам вдалося вилучити з кінотекстів та субтитрів таких психологічних

трилерів, як “Saw”, “Saw 2”, “Saw 3”, “Saw 4”, “Split”, “The Shining”, “American Psycho”.

За нашими підрахунками, в основі чого лежить метод кількісного аналізу, лексичні одиниці на позначку страху, які є вигуками, загальною кількістю 27 одиниць, що відповідає 20 відсоткам, кількісно переважають серед інших груп.

Вигуки слугують для вираження почуттів і емоцій, а не для їх позначення. Їхнє справжнє значення виявляється лише в контексті усного спілкування через відповідну інтонацію та додаткові невербальні засоби, такі як міміка і жести [11, 156]. У кінотекстах англійськомовних психологічних трилерів можемо визначити вигуки як такі, що нагнітають атмосферу тривоги, наприклад: “*Oh my God!*” (4) – «*О Боже!*»¹, “*Who the fuck are you?!*” (4) – «*Хто ти в біса такий?*», “*Help!*” (4) – «*Допоможіть!*»; відображають паніку і безвихідь персонажів, наприклад: “*Ok, ok, ok...*” (5) – «*Гаразд, гаразд, гаразд...*» або “*Please! I wanna go home!*” (5) – «*Будь ласка! Я хочу додому!*».

Наступною за чисельністю є група мовних одиниць, які відіграють роль повторень, загальною кількістю 22 одиниці, що відповідає 20% від загальної кількості. Повторення – це стилістична фігура, яка виникає внаслідок навмисного накопичення певних мовних елементів в одному висловленні, таких як окремі звуки, слова, словосполучення або складніші синтаксичні структури [3, 307]. Висловлювання з повтореннями, як-от “*What the... What the fuck..?*” (4) – «*Що за... Що за чортівня..?*», свідчать про дезорієнтацію. Усі ці елементи посилюють атмосферу страху та напруги, роблячи переживання персонажів більш реальними для глядача. Повторення слів є важливим інструментом для передачі концепту страху, адже вони підкреслюють емоційну інтенсивність і створюють напругу. У кінематографі повтори часто поєднують із візуальними ефектами чи музикою, створюючи ритм, що посилює сприйняття страху. Фрази на кшталт “*Stop! Stop!*” (2) – «*Зупинись! Зупинись!*» відображають спроби персонажа зупинити небезпеку, наголошуючи на його безпорадності. Комунікація в таких моментах доповнюється невербальною поведінкою, як-от жести та міміка, які підсилюють емоційне сприйняття.

Емоційно забарвлені лексичні одиниці, загальною кількістю 19 одиниць, що відповідає 14% від загальної кількості, слугують для опису почуттів, а також для передачі емоційних відтінків оцінювання явищ, подій, людей. Емоційно забарвлені мовні одиниці передають глибшу та важливішу інформацію, ніж нейтральні слова, завдяки своїй семантико-прагматичній природі [3, 309]. Наприклад, “*Oh, maybe you are afraid too*” (7) – «*А може, ти теж боїшся?*», де лексема *afraid* вказує на помірний страх. У фразі “*Yeah, oh my gosh, you frightened me*” (6) – «*Так, Боже мій, ти мене налякав*» страх виражено сильніше, хоча він залишається на помірному рівні. Фраза “*I’m freaking out*” (7) – «*Я божжеволюю від страху*» свідчить про істотне зростання страху, тоді як *the thought of being hurt filled her with dread* (7) – *думка про те, що їй може бути боляче,*

наповнила її страхом вказує на свідому загрозу і глибші переживання. Нарешті, *she was filled with primal terror* (7) – *її охопив первісний жах* ілюструє найвищий ступінь страху, що є паралізуючою інстинктивною реакцією.

Наступними за чисельністю є окличні конструкції, які становлять 16 одиниць, що відповідає 12% від загальної кількості. Л. Тютюнник зазначає, що оклична конструкція – це граматична структура, яка виражає емоційний стан або реакцію мовця, часто з використанням окличних слів або виразів, та використовується для передачі сильних емоцій, таких як радість, гнів, страх чи здивування. У письмовій формі оклична конструкція зазвичай завершується знаками оклику [5, 162].

Окличні конструкції в психологічних трилерах відіграють важливу роль у передачі емоцій і створенні напруженої атмосфери. Фрази, як-от “*Help! Help me! Oh shit. I’m probably dead*” (4) – «*Допоможіть! Допоможіть! От трясця, я мабуть вмер*»; засвідчують потребу безпеки. Оклики, наприклад, “*Get me outta here!*” (3) – «*Витягніть мене звідси!*»; вказують на терміновість втечі.

А. Вовк визначає оклично-питальні конструкції як такі, що поєднують емоційний заклик з питанням, підкреслюючи страх і намагання зрозуміти ситуацію [1, 9]. Наприклад: “*What is this? Help!*” (2) – «*Що це таке? Допоможіть!*».

Найцікавішою, на наш погляд, видалася група мовних одиниць як виразників страху, які репрезентують нецензурну лексику (загальною кількістю 15 одиниць, що відповідає 11% від загальної кількості). Ненормативна лексика є важливим елементом розмовної мови в психологічних трилерах. Вона відображає глибокі емоції персонажів, такі як гнів і страх, підкреслюючи їхній внутрішній стан у критичних ситуаціях. Фрази на кшталт “*Who the fuck are you?!*” (4) – «*Хто ти в біса такий?!*» і “*Open the fucking door!*” (4) – «*Відкрийте ці кляті двері!*» демонструють високий рівень емоційної напруги та вказують на шок і відчай.

Питальні конструкції представлено 11 одиницями, що відповідає 8% від загальної кількості. Речення на кшталт “*What are you doing?*” (3) – «*Що ти робиш?*» та “*Who are you?*” (3) – «*Хто ти такий?*» відображають невизначеність і страх перед невідомим, вказують на глибокий внутрішній конфлікт персонажів.

Далі розглянемо обірвані речення. Їх кількість становила 8 одиниць, що відповідає 6% від загальної кількості. За А. Загнітком, обірвані речення – це конструкції, які є незавершеними через певні ситуативно-прагматичні чинники [3, 305]. Обірвані речення, як-от “*What is... What?...*” (2) – «*Що це... Що?...*», відображають розгубленість і психологічний тиск.

Найменш наповненими є групи, сформовані з метафор, порівнянь та прямих звертань.

Дібраний фактичний матеріал дав змогу виявити лише 3 випадки використання метафори, що становить 2% від загальної кількості. Послугування метафоричними виразами уможливило автору відобразити здатність людини вловлювати подібність між різними індивідами, класами об’єктів,

¹ Тут і далі переклад українською мовою належить авторам статті.

а потім за цією схожістю переносити назви справжнього носія чи функції на характеризувану особу або предмет [10, 16]. Наприклад, у висловленні “*A chill ran down my spine*” (5) – «*Мороз пробіг по моєму тілу*» страх порівнюється з морозом (чимось холодним, неприємним), що має негативний вплив на фізичний стан людини.

Порівняння представлено 2 одиницями, що становить 2% від загальної кількості. За визначенням О. Хараман, порівняння – це зіставлення різних явищ на основі спільних ознак [9, 627]. Наприклад, висловлення “*I felt like a rabbit in a hunting trap*” (7) – «*Я почувалась наче кролик у мисливському капкані*» ілюструє вразливість персонажа, а фраза “*My blood felt like a lump of ice*” (7) – «*Моя кров неначе перетворилась на брилу льоду*» підкреслює сильний страх і безсилля.

Групу мовних одиниць, що відіграють роль прямих звернень, формують 3 одиниці (2% від загальної кількості). Прямі звернення, такі як “*Help me! Help!*” (1) – «*Допоможіть! Допоможіть!*» чи “*I’m scared, Daddy...*” (4) – «*Мені страшно, таточку...*», демонструють відчай і потребу підтримки, створюють відчуття безвиході та вразливості.

Характерною особливістю вираження концепту страху в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів є те, що в межах однієї синтаксичної структури може поєднуватись кілька лексичних одиниць з різних груп. Наприклад, у прикладі “*What the fuck’s wrong with you?! No! No!*” (1) – «*Та що з тобою в біса не так?! Ні! Ні!*» простежуємо використання оклично-питальної конструкції, лексичних одиниць, що відіграють роль вигуків, повторень та нецензурної лексики. На прикладі “*What is this place?? What is this place?!*” (2) – «*Що це за місце? Що це за місце?!*» бачимо, що в межах однієї синтаксичної структури наявні запитальна конструкція, оклично-питальна конструкція та повторення.

Проаналізувавши представлені групи мовних одиниць на позначку страху, доходимо висновку, що найчисленнішу групу формують вигуки (20%), що зумовлено наміром (як автора, так і перекладача) акцентувати на емоційних реакціях персонажів. Це підтверджує, що страх у психологічних трилерах часто передається через миттєві та інтенсивні емоції.

Значна кількість повторень (17%) сприяє посиленню емоційного впливу або актуалізуванню певних сюжетних елементів, що створює відчуття напруженості або тривоги.

14% прикладів емоційно забарвленої лексики вказують на важливість атмосфери страху, що прогнозує загальний настрій у трилерах. 12% окличних конструкцій увиразнюють екстремальні емоційні стани персонажів, відображаючи характер трилерів, де напруга та несподіванки є ключовими. Лише 2% прикладів припадає на метафори та порівняння, що свідчить про зосередження більшої уваги на безпосередніх емоційних висловлюваннях, ніж на образності.

Питальні конструкції зазвичай використовують для передачі невизначеності, тривоги та внутрішнього конфлікту персонажів, а також підкреслення їхнього страху перед невідомим або сумнівів в правильності дій. Запитання, які персонажі ставлять

собі або іншим, можуть актуалізувати їхні переживання та підвищувати напругу в сюжеті.

Оклично-питальні конструкції живають під час емоційного підйому, коли персонаж намагається отримати відповідь, відчуваючи глибокий страх або паніку. Це створює атмосферу хаосу та безвиході, підкреслює крайні емоції і посилює драматизм сцени.

Нецензурну лексику використовують для вираження сильних емоцій, таких як страх, гнів або відчай, що робить переживання персонажів більш автентичними та інтенсивними.

Таким чином, аналіз мовних засобів вираження концепту страху у психологічних трилерах засвідчує переважання прямих емоційних висловлювань, які викликають сильні реакції у глядачів. Це акцентує прагнення створити максимально напружену та емоційно насичену атмосферу.

Психологічні трилери набирають популярності по всьому світу, тому є справжньою знахідкою для перекладачів. Цей жанр заворює, спонукає до глибокого занурення в сюжетні інтриги. Однак переклад мовних засобів, які виражають концепт страху, може стати складним завданням. Тому пропонуємо сконцентруватись на аналізі способів перекладу мовних одиниць, які репрезентують концепт FEAR.

Серед основних способів перекладу лексичних одиниць в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів вирізняють переклад за допомогою повних еквівалентів, часткових еквівалентів, дослівного перекладу та описового перекладу. Використавши метод кількісного аналізу, ми з’ясували, що найбільшу кількість лексичних одиниць на позначку страху перекладено за допомогою добору часткових еквівалентів (всього 49 одиниць, що становило 47% від загальної кількості). Перекладач вдається до послуговування частковими еквівалентами, коли український аналог має інші лексичні чи стилістичні нюанси, але передає схоже значення [11, 162]. Наприклад, фразу “*What the fuck?*” (3) можна перекласти двома способами: «*Що це за хрін?*» та «*Що за чортівня?*» І перший, і другий варіанти перекладу добре передають зміст оригінального речення.

Другим за кількістю є спосіб дослівного перекладу (43 одиниці, що становить 41% від загальної кількості). При дослівному перекладі кожне слово передається у такому ж порядку, як і у вихідному тексті, наприклад: “*A chill ran down my spine*” (3) – «*Мороз пробіг по моєму тілу*».

Третім за кількістю перекладених лексичних одиниць є добір повних еквівалентів у мові, якою перекладають (12 одиниць, що становить 11% від загальної кількості). Повні еквіваленти – це випадки, коли існує прямий український аналог, який передає той самий емоційний заряд, значення і стилістичну спрямованість [8, 62]. Наприклад, англійське “*Fuck!*” (4) може бути перекладено як «*Чорт!*». Важливо, щоб український еквівалент зберіг ту ж інтенсивність агресивності та образливості.

Четвертим є спосіб описового перекладу, який становить 1% від загальної кількості перекладених лексичних одиниць та синтаксичних структур. Описовий переклад виконують, коли немає можливості добору адекватного еквівалента в мові, якою

перекладають [6, 90]. Наприклад: “*You are scared about room 237, aren't you?*” (6) – «*Ти боїшся того, що в кімнаті 237, чи не так?*».

Отже, у результаті проведеного аналізу способів перекладу лексичних одиниць та синтаксичних структур з опертям на кількісний показник виявлено, що найбільш використовуваним методом є добір часткових еквівалентів, який становить 47% від загальної кількості. Це свідчить про наявність в українській мові лексичних одиниць, що втілюють схожі, але не ідентичні семантичні та стилістичні значення, зберігаючи емоційну інтенсивність оригіналу. Другим є метод дослівного перекладу, що вказує на можливість точного відтворення смислових і синтаксичних структур вихідного тексту. Добір повних еквівалентів трапляється рідше, що свідчить про обмежену наявність повних відповідників для лексичних одиниць, які виражають страх. Описовий переклад, застосовуваний у випадках відсутності адекватних еквівалентів, становить лише 1%, що підтверджує здебільшого ефективність інших методів.

У процесі перекладу мовних засобів вираження концепту *FEAR* в англійськомовних кінотекстах психологічних трилерів українською мовою перекладач може зіткнутися з деякими складнощами. З-поміж таких складнощів вирізняють:

По-перше, емоційний контекст: для цього детальніше розглянемо англійськомовну лексему *fuck* у перекладах українською мовою. В українській мові є багато еквівалентів для передачі цієї лексичної одиниці. Перекладач може підлаштовувати інтенсивність дібраного еквівалента в перекладі. У наведених нижче прикладах вигук *fuck* перекладено двома способами – з використанням наявних у мові еквівалентів *бляха* та *чорт*. Наприклад: “*Fuck! Shit!*” (4) – «*Бляха! Трясця!*» або ж “*Fuck!*” (4) – «*Чорт!*».

Наступні приклади демонструють різні варіації перекладу фраз із лексичною одиницею *fuck*. Цікаво, що слова *хрін* та *чортівня* є лайливими в українській мові, мають негативну конотацію, але не сягають максимальної інтенсивності. Також варто відзначити, що українські еквіваленти *чорт* та *в біса* мають релігійний підтекст. Наприклад:

“*What the fuck?*” (4) – «*Що це за хрін?*»

“*What the fuck?!*” (1) – «*Що за чортівня?!*»

“*Who the fuck are you?! Who the fuck are you????!*” (1) – «*Хто ти в біса такий?! Хто ти в біса такий????!*»

“*What the fuck's wrong with you?! No! No!*” (1) – «*Та що з тобою в біса не так?! Ні! Ні!*»

Наступне, на що варто звернути увагу, – прикметник *fuckin*. Інакше кажучи, *fuck* може використовуватися й для творення інших слів, зокрема іменників, підсилюючи інтенсивність злості та агресії, наприклад: *fuckin bitch* – *кляте стерво*, *fuckin door* – *кляті двері*. Або ж фраза “*Don't you leave me here you fuckin bitch!!!*” (2) – «*Не кидай мене тут, клята суко!!!*». Те саме у фразі “*Open the door! It's not funny! Open the fuckin door!*” (2) – «*Відчини двері! Це не смішно! Відчини кляті двері!*»

Під час перекладу важливо зберегти емоційну інтенсивність фрази: дослівний переклад може спотворити сенс, тоді як адаптація – втратити оригінальний тон. Звідси випливає наступна проблема, з якою стикаються перекладачі, – це відсутність адекватних еквівалентів. Не завжди існує прямий український аналог для певних англійських лексичних одиниць. У такому випадку перекладачі часто вдаються до описового перекладу, але не завжди за допомогою нього можна так само яскраво, як і в оригіналі, передати сенс сказаного. Варто зауважити, що тоді, коли немає прямого аналога, корисно адаптувати текст так, щоб він звучав природно для цільової аудиторії, зберігаючи при цьому основну ідею.

І, наостанок, культурна специфіка. Переклад нецензурної лексики часто є досить відповідальним завданням для перекладача, адже така лексика часто має культурні особливості в мові, з якої перекладають, та у мові, якою перекладають. Те, що в одній культурі може вважатися образливим, в іншій – може не мати такого ефекту. Тому, перед тим як розпочати переклад, потрібно детально вивчити культурний контекст оригіналу. Це допоможе зрозуміти, як певні фрази чи терміни можуть бути сприйняті в іншій культурі.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, на основі запропонованого аналізу англійськомовних одиниць на позначку страху можемо зрозуміти, наскільки витонченою та філігранною є праця професіоналів під час перекладу англійськомовних психологічних трилерів українською мовою, наскільки важливо бути висококваліфікованим фахівцем у сфері лінгвоукраїнознавства, у питаннях етики тих країн, мовами яких ви оперуєте. Адже просто знання мови не допоможе зберегти всі відтінки мови оригіналу та адекватно відтворити їх у мові перекладу. Щодо перспектив дослідження, то цікаво було б з'ясувати прагматичний потенціал аналізованих одиниць, а також визначити, чи зберігається з урахуванням культурного розмаїття обох націй такий самий прагматичний ефект англійськомовних одиниць на позначку страху в обох мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк А. В. Питальні конструкції як синтаксичне явище в «Щоденниках» Олеся Гончара. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 29. С. 8–11.
2. Головня А., Панасовська А. Лінгвістичні стилістичні особливості психологічного трилера (на матеріалі роману Пола Гукінса «У воді»). *Молодий вчений*. 2019. № 66. С. 425–428.
3. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту : монографія. Донецьк : ДонУ, 2014. 480 с.
4. Зелінська А. Емоції без психології. *History & Philosophy of Psychology*. 2008. № 1. С. 32–41.
5. Тютюнник Л. Мовні засоби вираження емоційності у текстовому медіаконтенті. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 4. С. 159–168.
6. Удовіченко Г. Художній текст та стратегії його перекладу. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2023. № 27. С. 88–92.

7. Уїтлі Г. Г. Аналіз концепту страху. *International Journal of Nursing Terminologies and Classifications*. 1992. № 4. С. 155–161.
8. Хайдарі Н. Шляхи відтворення фразеологічних одиниць роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» в англійському перекладі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2020. № 41. С. 61–67.
9. Хараман Н. О. Порівняння в образній системі «Щоденника» Олександра Довженка. *Науковий вісник Криворізького національного університету*. 2019. № 1. С. 626–631.
10. Харчук Р. Що таке метафора. *Дивослово*. 2010. № 4. С. 16–17.
11. Шуст Л. Семантико-стилістичні особливості вигуків у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова Пісня». *Лінгвостилістичні студії*. 2021. № 14. С. 155–163.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Баусман Даррен Лінн. Піла 2. США, 2005. Lionsgate. 93 хв.
2. Баусман Даррен Лінн. Піла 3. США, 2006. Lionsgate. 113 хв.
3. Баусман Даррен Лінн. Піла 4. США, 2007. Lionsgate. 108 хв.
4. Ван Джеймс. Піла : Гра на виживання. США, Австралія. Twisted Pictures, 2004. 103 хв.
5. Геррон Мері. Американський психопат. США. Lionsgate Films, 2000. 101 хв.
6. Кубрик Стенлі. Сяйво. США, Велика Британія. Warner Brothers, 1980. 182 хв.
7. Ш'ямалан М. Найт. Спліт. США. Universal Studios, 2016. 117 хв.

REFERENCES

1. Vovk, A. V. (2017). Pytalni konstruksii yak syntaksychnе yavyshche v “Shchodennykakh” Olesia Honchara [Interrogative constructions as a syntactic phenomenon in the “Diaries” of Oles Honchar]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 29, 8–11 [in Ukrainian].
2. Holovnia, A., & Panasovska, A. (2019). Linhvistychni stylistychni osoblyvosti psykholohichnoho trylera (na materialy romanu Poly Houkins “U vodi”) [Linguistic stylistic features of the psychological thriller (on the material of Paula Hawkins’ novel “Into the water”)]. *Molodyi vchynenyi*, 66, 425–428 [in Ukrainian].
3. Zahnitko, A. P. (2014). Teoriia hramatyky i tekstu [Theory of grammar and text]: monohrafiia. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].
4. Zelinska, A. (2008). Emotsii bez psykholohii [Emotions without psychology]. *History & Philosophy of Psychology*, 1, 32–41 [in Ukrainian].
5. Tiutiunyk, L. (2024). Movni zasoby vyrazhennia emotsiynosti u tekstovomu mediakontenti [Linguistic means of expressing emotionality in textual media content]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 4, 159–168 [in Ukrainian].
6. Udovychenko, H. (2023). Khudozhniy tekst ta stratehii yoho perekladu [Artistic text and strategies for its translation]. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 27, 88–92 [in Ukrainian].
7. Whitly, G. G. (1992). Analiz kontseptu strakhu [Analysis of the concept of fear]. *International Journal of Nursing Terminologies and Classifications*, 4, 155–161 [in Ukrainian].
8. Khaidari, N. (2020). Shlyakhy vidtvorennia frazeolohichnykh odynyts romanu O. Zabuzhko “Muzei pokynutykh sekretiv” v anhliiskomu perekladі [Ways of reproducing phraseological units of O. Zabuzhko’s novel The Museum of Abandoned Secrets in the English translation]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*, 41, 61–67 [in Ukrainian].
9. Kharaman, N. O. (2019). Porivnannia v obraznij systemi “Shchodennyka” Oleksandra Dovzhenka [Comparison in the figurative system of “Diary” by Oleksandr Dovzhenko]. *Naukovyi visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu*, 1, 626–631 [in Ukrainian].
10. Kharchuk, R. (2010). Shcho take metafora [What is a metaphor]. *Dyvoslovo*, 4, 16–17 [in Ukrainian].
11. Shust, L. (2021). Semantiko-stylistychni osoblyvosti vyhukiv u dramy-feierii Lesi Ukrainky “Lisova Pisnia” [Semantic and stylistic features of exclamations in Lesya Ukrainka’s drama-fairy tale The FOREST Song]. *Lingvostylistychnyi studii*, 14, 155–163 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bousman, Darren Lynn. Saw 2. USA. 2005. Lionsgate. 101 m.
2. Bousman, Darren Lynn. Saw 3. USA. 2006. Lionsgate. 113 m.
3. Bousman, Darren Lynn. Saw 4. USA. 2007. Lionsgate. 108 m.
4. Wan James. Saw: The Survival Game. USA, Australia. Twisted Pictures. 2004. 103 m.
5. Harron, Mary. American Psycho. USA. Lionsgate Films. 2000. 93 m.
6. Kubrick, Stanley. The Shining. USA, United Kingdom. Warner Brothers. 1980. 182 m.
7. Shyamalan, M. Night. Split. USA. Universal Studios. 2016. 117 m.

УДК 37.016:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.6>

ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХІД НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Мельник Л. Б., Ховалко Р. А.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Особистісно зорієнтоване навчання є вимогою сучасної освіти. Реалізація його відбувається завдяки застосуванню різноманітних інноваційних технік і методик. Важливу роль тут відіграє проблемність і відповідно проблемний підхід.

У статті окреслено сутність проблемного підходу на уроці української мови як ефективної технології в системі особистісно зорієнтованого навчання; проаналізовано погляди вітчизняних науковців на досліджуване питання; представлено методи та прийоми проблемного навчання як такі, що сприяють не лише отриманню знань, а й формуванню цільної особистості, здатної працювати в сучасних умовах, із сучасними викликами.

Насамперед запропоновано створення проблемних ситуацій за рахунок випрацьованих завдань, що апробовані в п'ятому та шостому класах загальноосвітнього навчального закладу. Обґрунтовано, на якому етапі навчання варто використовувати наведений дидактичний матеріал. Підкреслено значення проблемного підходу в освітньому процесі й зосереджено увагу на його доцільності для формування індивідуальності учня, його здатності до аналізу та самоаналізу, критики і самоствердження, гнучкості й креативності. Особистісно зорієнтоване навчання, що відбувається за таких умов, дає поштовх до самопізнання, саморозвитку і самореалізації школяра як повноцінного члена суспільства.

На основі проведеного дослідження засвідчено безумовну перевагу інноваційного навчання над традиційним з огляду на здобуття учнями не лише знань, а і їхньої здатності застосовувати ці знання та вміння на практиці. Доведено, що такий освітній процес сприяє безболісній соціалізації та адаптації дітей до різних умов проживання, навчання та майбутньої професійної діяльності. Визнано необхідність подальших наукових розвідок з метою розробки дидактичного матеріалу для проведення уроків української мови у світлі вимог нової української школи.

Ключові слова: *проблемний підхід, прийоми проблемного навчання, особистісно зорієнтоване навчання, проблемні завдання, самореалізація.*

Melnyk L. B., Khovalko R. A. Problem-based learning of the Ukrainian language within the student-centered approach. *Student-centered learning is a requirement of modern education. It is implemented via a variety of innovative techniques and methods. An important role here is played by problemativeness and, hence, the problem-based approach.*

The article describes the nature of the problem-based approach to teaching the Ukrainian language as an effective technology in the system of student-centered learning; analyzes the views of domestic scholars on the issue under study; presents methods and techniques of problem-based learning as contributing not only to knowledge acquisition, but also to the shaping of an integrated personality capable of working in modern conditions with modern challenges.

The authors propose to create problem-based situations drawn on the tasks that were practiced and tested in the fifth and sixth grades of a secondary school; justify at what stage of education the given didactic material should be used; emphasize the importance of problem-based learning and focus on its expediency for shaping students' personality, their ability to analyze and introspect, criticize and self-affirm, develop their flexibility and creativity. Under such conditions, student-centered learning gives impetus to self-awareness, self-development and self-realization of a student as a full-fledged member of society.

Based on the research, the authors confirm the undoubted advantage of innovative learning over traditional learning considering that students acquire not only knowledge, but also the ability to apply this knowledge and skills in practice. It is proved that such learning contributes to children's smooth socialization and adaptation to different living and learning environments, and future professional activities. The authors recognize the need for further research in order to develop didactic material for Ukrainian language lessons that meets the requirements of the new Ukrainian school.

Key words: *problem-based approach, methods of problem-based learning, student-centered learning, problem-based tasks, self-realization.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Нова українська школа з-поміж великої кількості підходів та технологій пропонує педагогам звернутися до давно відомого, але на певний час призабутого методу особистісно зорієнтованого навчання, націленого передовсім на розвиток особистості, здатної до швидкої соціалізації

та комунікації, з умінням за будь-яких обставин вправно відстоювати свою думку, спираючись на здобуті міцні знання та компетентності.

Особистісно зорієнтоване навчання на уроці української мови, на думку І. Кучеренко, розглядають як методично продуманий, із суб'єктною зорієнтованістю процес активного учіння, що спрямований

«на розв'язання спеціально визначених навчальних цілей комунікативно компетентнісного й мовленнєво-діяльнісного характеру, різної складності та проблематики» [5, 248]. А проблемний підхід відповідно передбачає навчальний процес із розвитком пізнавальної діяльності проблемного характеру. Це означає, що з'являється суперечність між уже набутими знаннями та вміннями учня і його прагненням здобути нові чи взагалі збільшити ті знання й навички, якими володіє. Проблема ситуація на цьому шляху стає вихідною точкою: спершу потрібно з'ясувати певну інформацію та відомості, потім їх уточнити з тим, щоб в подальшому скористатися ними для розв'язання цієї проблемної ситуації. Таке навчання є своєрідним ланцюжком навчальної проблеми від самого розуміння учнями суті проблемних завдань до контролю з боку вчителя за їх розв'язанням (педагог лише координує процес, аби вихованці активізували мислення й оволоділи новими знаннями та навичками, набули досвіду пошуково-творчої діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемне навчання неодноразово поставало об'єктом зацікавлень лінгводидактів. Висвітлення важливих, пов'язаних із ним питань знаходимо у працях О. Біляєва [1], Н. Голуб [2], С. Карамана [4], Л. Мамчур [7], М. Пентилок [8]. Науковці обстоюють думку, що для учнів відкрито широке поле діяльності, тобто можливість самостійно переносити знання та навички в незнайомі ситуації; актуалізують вияв нової проблеми у звичних, стандартних обставинах; акцентують на важливості розуміння структури об'єктів, які потребують вивчення, здатності знаходити альтернативні рішення, вміння комбінувати відомі методи розв'язання проблем у нових способах, спроможності створювати креативні шляхи розв'язання проблеми.

Вивчення проблемного підходу передбачає з'ясувати такі поняття, як *проблемна ситуація*, *проблемне завдання* та *проблемна справа*, *проблемне запитання* тощо. Окреслення особливостей кожного з них дає змогу активізувати учня, спонукати його до пошуку нового, до самостійної діяльності загалом. «Найбільший особистісно-розвивальний ефект під час навчання, – стверджує Н. Голуб, – мають *проблемні ситуації*, світоглядні парадокси» [2, 9]. Однак, на думку С. Карамана, роль наставника «виявляється у *представленні навчальної ситуації (зокрема проблемної)* та поясненні завдання, навчальної проблеми» [4, 7]. Решту роботи – пошук шляхів розв'язання цієї проблеми – виконують самі учні.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – обґрунтувати ефективність проблемного підходу на уроці української мови в процесі особистісно зорієнтованого навчання учнів. Відповідно до цієї мети впливають **завдання**: *показати* способи реалізації цього методичного підходу на уроці української мови в 5-му та 6-му класах і *з'ясувати* їхню роль у системі особистісно зорієнтованого навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформаторські зміни в освіті змінюють вектор навчальної діяльності – з пасивної форми уроку, модератором якої є вчитель і яка спрямована на

здобуття вмінь та навичок, до активного способу навчання, де рівноправно діють педагог та учні; останні ж активно не просто засвоюють знання, а пізнають світ і себе в ньому; виступають не засобом навчання, а його метою. Інакше кажучи, відбувається передусім становлення особистості дитини, її самобутності та самоцінності. Суб'єктно-суб'єктні взаємини дають змогу учням не лише розвивати пізнавальну діяльність задля здобування нової інформації, а й шукати власні шляхи подолання труднощів та розв'язання проблем, аби в майбутньому соціалізуватися й самоствердитися як незалежна особистість, самоідентифікуватися в культурному і, серед іншого, національному плані.

Сутність проблемного навчання полягає в тому, щоб навчальний матеріал подати через формулювання проблемного завдання. Проблемне навчання якнайповніше сприяє розвитку здібностей, уподобань учня як особистості, його творчого начала. Адаже поступ суспільства щодо розвитку інформаційних технологій спричинив потребу творчих, креативних спеціалістів, які працюють не за старими шаблонами, а згідно з вимогами часу, якісно змінюючи усталені принципи й шукаючи нові (часто не втєоровані) шляхи для розв'язання проблем.

У педагогічній науці відомі такі методи проблемного навчання: проблемний виклад навчального матеріалу, частково-пошуковий та дослідницький [9]. А до прийомів активного навчання, окрім здобуття знань за алгоритмом, дидактичних ігор та аналізу різноманітних ситуацій, зараховують ще індивідуальне та колективне розв'язування проблемних вправ і завдань, застосування мозкового штурму і диспуту, пошуково-дослідницьку роботу.

Проблемний виклад навчального матеріалу полягає в тому, що вчитель створює систему проблемних ситуацій і керує процесом їх розв'язання учнями. Отже, створену проблемну ситуацію аналізують, виявляють у ній протиріччя, формулюють проблемні питання, висувають гіпотези і знаходять шляхи розв'язання проблеми. На уроці української мови вчитель може використати проблемну презентацію під час пояснення нової теми. Наприклад, у 6 класі під час вивчення теми «*Правопис складних слів разом і через дефіс*» пропонуємо таку презентацію – «**Державний прапор України**»:

Слайд 1: День Державного прапора почали святкувати 23 серпня. Саме цього дня 1991 року після провалу путчу ДКНС до будівлі Верховної Ради України занесли синьо-жовтий стяг.

Слайд 2: А вже 18 вересня 1991 року Президія Верховної Ради узаконила використання синьо-жовтого прапора у протокольних заходах до прийняття Конституції України. І лише 28 січня 1992 року парламент своєю постановою затвердив Державним прапором «прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: **верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору**, зі співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3».

Слайд 3: Згодом це визначення у більш стислому формулюванні внесли до Конституції України. Відповідно до ст. 20, Державний прапор – це

«стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів».

Слайд 4: Утвердження цих кольорів як національних почалося 1848 року. Тоді під час «Весни народів» відповідне рішення ухвалила Головна Руска Рада – створена у Львові політична організація для захисту прав українського населення. 18 травня вона розглянула запит зі Станіслава, яким має бути руський (тобто український) знак, і постановила: «знамя земли руской тутейшой есть левъ, а цветы руски жовтый и синий».

Слайд 5: Вже 25 червня невідомі вивісили на вежі львівської ратуші «хоруговъ руской барвы, а при ней зъ лѣвой стороны хоруговъ польську». За рік, 15 травня 1849-го, прапор в українських кольорах встановили офіційно.

Слайд 6: Комбінація синього та жовтого кольорів швидко утвердилася на Галичині і стала невід’ємним атрибутом різних зборів, мітингів, урочистостей та святкувань. Щоправда, питання розташування барв на прапорі тоді гостро не стояло – на листівках та картинах можна натрапити на різні варіанти (3).

Слайд 7: То ж який насправді колір прапора ви б запропонували – синьо-жовтий чи жовто-синій, жовто-блакитний? Поясніть, чому саме такий.

Проблемні ситуації матимуть у навчанні цінність, якщо запропоновані педагогом проблемні завдання відповідають розумовим здібностям дітей, а також сприяють їхньому бажанню знайти вихід із таких ситуацій.

Проблемні ситуації як інтелектуальне утруднення [10, 7] можна створювати як на уроках засвоєння нового матеріалу, так і на підсумкових заняттях. Проблемні ситуації стимулюють розумову діяльність школярів, спонукають їх на основі знань, досвіду та пошуку пояснити певний факт, дати оцінку певному явищу.

З огляду на класифікацію, яку випрацювала І. Кучеренко [6], пропонуємо власну розробку проблемних завдань, апробовану на уроках української мови у 5-6-их класах основної школи (за підручниками: Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2022; Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2023).

Проблемні ситуації за змістом навчального матеріалу

Мовленнєві

1. Ти листуєшся з колишнім однокласником, що виїхав до Польщі. Напиши йому, як ти святкував Великдень цього року в Україні. З’ясуй і розкажи нам про те, як відзначають це свято у Польщі.

2. Назви свою улюблену європейську країну. Розкажи, якими визначними місцями, особистостями вона славиться.

Мовні

1. Порівняйте і проаналізуйте написання слів *галька*, *Галка*, *мила* у реченнях: *Дрібна галька залізала у босоніжки і заважала швидко рухатись. Галка вправно заплела у свої коси ромашки. Матуся швидко мила та витирала кухонний посуд. Моя мила дитино, у тебе все попереду!*

2. Зіставте слова і поясність наявність (відсутність) у них букви *т*: *корисний* – *кістлявий*, *щасливий* – *контрастний*.

3. Якою частиною мови виступають підкреслені у наведеній парі слова: *викопана картопля* – *викопана батьками картопля*.

Комунікативні

1. Ти не виконав домашнє завдання. Поясни вчителю свою непередготовленість.

2. Батьки неочікувано зробили тобі подарунок. Розкажи друзям про свою реакцію на це, опиши емоції.

3. Уяви собі, що ти поїхала (-в) в одну з азійських держав. Яке привітання там використовують? Які види звертань у цій країні? Порівняй з європейськими країнами. Розіграй з напарником по парті привітання в певній країні.

Проблемні ситуації за інформаційною наповненістю

Комунікативно-поведінкові

1. Влаштуй дискусію з однокласниками на тему української приказки «Лягідне теля дві корови ссе, а брикливе – жодної». Доведіть правильність чи хибність цього висловлювання.

2. Відомий український кухар Євген Клопотенко представляє широкому загалу оригінальні українські страви. Уяви, що ти потрапив (-ла) до нього на запис телепередачі. Запропонуй власний регіональний рецепт страви, записаний від своїх родичів. Розкажи про харчові вподобання у вашій місцевості.

Морально-етичні

1. Одна із заповідей Божих стверджує: «Шануй батька свого і матір свою. І добре тобі буде, і довго проживеш ти на землі». Що означає бути шанобливим до батьків? Розкажіть про свою повагу до мамі і тата. Наведіть відомі вам з літератури приклади шанобливого і зневажливого ставлення до батьків.

2. Відомо, що цар Соломон славився своєю мудрістю. Одного разу дві жінки сперечалися, хто є справжньою матір’ю немовляти. Попросили царя вирішити цю проблему. Соломон наказав розрубати дитину навпіл і віддати кожній по половині. Одна з жінок погодилася на таке, інша – не дозволила вчинити таку наругу над дитиною і відмовилася від хлопчика на користь першої. Так власне і стало зрозуміло, хто справжня мати – яка не побажає зла своїй дитині. Запропонуйте власне розв’язання такої проблеми.

Соціально-політичні

1. Проведи дискусію серед однокласників на тему «Українець – громадянин України – патріот України». Наведи для прикладу людей, що носять такі звання. Розкажи про власний (родинний) погляд на цю проблему. Чи були (є) серед твоїх рідних патріоти, які самовіддано боролися за українське?

2. Свого часу олімпійську чемпіонку українку Ольгу Харлан дискваліфікували через те, що вона не потиснула руки суперниці-росіянки. Чи вартує, на твою думку, надалі українцям жертвувати нагородами, високими званнями і не вітати представників країни-агресора? Чи є спорт, культура поза політикою?

Наукові

1. Які частини мови в українській мові мають найбільший кількісний склад, а які – найменший? Поясніть, чому.

2. Чи може м'який знак у майбутньому стати літерою? Відповідь обґрунтуйте.

Проблемні ситуації за характером навчальної діяльності

Ілюстративні

1. Які асоціації в тебе викликають слова «мова» і «мовлення»? Чи тотожні ці поняття? Поясни.

2. Опиши свою емоцію в певних обставинах. Добери слова, які допоможуть її виразити. Утвори з ними словосполучення, з'ясууй тип цих конструкцій.

3. Написання слів із **ПІВ** разом та окремо. Поясни, коли таке відбувається. Проілюструй це на прикладі введених слів у речення.

Оцінні

1. Порівняйте словосполучення *дорозити своїм часом* – *часом важко буває*. У якому з них виділене слово є іменником? Як ти це з'ясував?

2. Запишіть речення, знявши ризику. Обґрунтуйте таке написання:

В / третє виконую це завдання. – Синичка залетіла в / третє вікно.

Життя знову кинуло його у / гору клопотів та проблем. – Повітряні кульки швидко злетіли у / гору.

На / відріз цієї тканини потрібно витратити двісті гривень. – Підозрюваний на / відріз відмовився відповідати на запитання прокурора.

Дослідні

1. Доведи, що слово МАТЕРІ – це форма однини і множини. Обґрунтуй свою думку на прикладі утворених із цим словом речень.

2. Досліди і доведи, що **ІХ** та **ЇХНІЙ** – різні займенники. Уведи їх в речення.

Проблемні ситуації за спрямованістю на пошук нового

Теоретичні

1. У продуктовому магазині до молодого чоловіка, який стояв за бабусяю, підійшли два хлопці і запитали: «Хто крайній?». Той відповів, указавши на дівчинку біля прилавка і на себе. Поясни дивну відповідь покупця.

2. *Лічити* та *лікувати*. Поясни різницю між цими словами. Чи можуть вони вживатися в одному значенні? За яких обставин? Проілюструйте відповідь прикладом з відповідного джерела.

Практичні

1. У 6-А класі є учні Коваль Ірина та Коваль Іван. Серед контрольних зошитів учителька української мови виявила два зошити одного учня. Поясни, що трапилося. Як уникнути в майбутньому такої ж ситуації?

2. Поставте слова ВІРИТИ, СПІВАТИ, ЛЕЖАТИ, КАЗАТИ у формі II особи множини теперішнього часу. Поясни відмінність у написанні закінчень.

Творчі

1. Чи відомо тобі про походження населеного пункту, де проживаєш ти або твої дідуся із бабусяю?

Розкажи, чому така назва міста чи села. Напиши невеличке оповідання після цього дослідження на тему «Моє місто (село)».

2. Вибери одну з букв алфавіту (що позначає приголосний звук) та напиши розповідь (обсягом 4–5 речень), починаючи кожне слово цією ж літерою.

Навчальна цінність проблемної ситуації буде тоді, коли вчитель пропонуватиме дітям такі проблемні завдання, які відповідають їхньому розумовому розвитку, а також викликають у них бажання подолати протиріччя, знайти вихід зі складної ситуації.

Інший метод проблемного навчання – частково-пошуковий – полягає в частковому поясненні вчителем нового із поєднанням проблемних запитань та завдань, що вимагають пошуку учнями певної інформації задля розв'язання проблеми. Серед прийомів найбільш поширеною є евристична бесіда, комунікативна функція якої виявляється в тому, що діалог на уроці допомагає дітям випрацювати практичні вміння у спілкуванні з людьми (розуміти інших та з ними дискутувати). Один з прикладів евристичної бесіди на уроках «Складне речення» (5-й клас) та «Іменник як частина мови» (6-й клас) наводять Л. Голуб та Н. Сняговська [3, 141–142].

Дослідницький метод спонукає учнів самостійно збирати і систематизувати факти, здійснювати їх аналіз, займатися пошуковою діяльністю. Ці завдання можна виконувати кілька хвилин на уроці або ж кілька днів, вдаючись до пошуку першоджерел чи застосовуючи експеримент.

Як показує практичний досвід, учні, задіяні таким підходом до освітнього процесу, більш розкуті, відкриті, кмітливі та спостережливі. Вони легко вступають у діалог і не бояться помилитися під час розв'язання проблемних завдань, самостійно шукають різноманітні способи подолання труднощів.

Інноваційні способи провадження освітньої діяльності вкотре засвідчують свої переваги над традиційною освітою, де навчання було поставлено на рейки суб'єктно-об'єктних взаємин. Сучасні акценти на особистості учня як повноправного учасника навчально-виховного процесу дають змогу виховати в ньому самоцінність та самовпевненість для майбутньої самореалізації.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, проблемне навчання сприяє формуванню розумної та креативної, творчо мислячої особистості, яка не просто відкрита до діалогу, а гуманно й демократично налаштована до інших, соціалізована та готова до професійної діяльності.

Проведене дослідження відкриває можливість для подальших науково-методичних розробок з метою впровадження проблемного навчання як ефективної педагогічної технології, зокрема в системі особистісно зорієнтованого навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
2. Голуб Н. Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 107–118. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187724163.pdf>.
3. Голуб Л. В., Сняговська Н. М. Евристична освіта в школі : теорія і практика. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті* : монографія / за ред. проф. М. О. Лазарева. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 137–149.

4. Караман С. О. Сучасні підходи до лінгводидактичної підготовки майбутнього вчителя-словесника. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2010. № 29. С. 169–176. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/2296/1/Karaman_S_NW_GI.pdf.
5. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія. Умань : Видавець ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.
6. Кучеренко І. Технологія проблемного навчання української мови : сутність та лінгводидактичний потенціал. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 14–21.
7. Мамчур Л. Реалізація компетентнісного підходу у процесі навчання української мови. *Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції : реалії і перспективи* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 25–26 жовтня 2018 р.) / за заг. ред. І. В. Гайдаєнко; упор. Т. Г. Окуневич. Херсон, 2018. С. 112–115. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/10122/1/RealizatsiyaKompotentnisonogoPidhodu.pdf>.
8. Пентиліук М. Сучасні підходи до типології уроків. *Дивослово*. 2008. № 6. С. 2–5.
9. Скорик Т. В. Методи проблемного навчання як шлях підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 144. С. 107–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_27.
10. Цікава педагогічна ідея. Як зробити урок (Серія «Золота педагогічна колекція»). Харків : Вид. група «Основа», 2008. 88 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. URL: https://lib.imzo.gov.ua/elektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/ukrainska-mova/ukrainska-mova-pdruchnik-dlya-5-klas-zakladv-zagalno-seredno-osviti-avt-zabolotniy-o-v-zabolotniy-v-v_1/.
2. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. НУШ, Київ : Генеза, 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2591-ukrmova-6-klas-zabolotnyi-2023.html>.
3. CHAS. NEWS. URL: <https://chas.news/current/sino-zhovtii-chi-zhovto-blakitnii-istoriya-derzhavnogo-prapora-ukraini>.

REFERENCES

1. Biliaiev, O. M. (2005). *Linhvodydaktyka ridnoi movy* [Linguodidactics of the native language]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
2. Holub, N. B. (2015). *Kontseptualni zasady suchasnoi metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnii shkoli* [Conceptual foundations of modern methods of teaching the Ukrainian language in secondary schools]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 107–118 [in Ukrainian].
3. Holub, L. V., Syniahovska, N. M. (2016). *Evrystychna osvita v shkoli: teoriia i praktyka* [Heuristic education at school: theory and practice]. *Samorealizatsiia piznavalno-tvorchoho i profesiinoho potentsialu osobystosti v innovatsiinii osviti: monohrafiia* / za red. prof. M. O. Lazarieva. Sumy : FOP Tsoma S. P., 137–149 [in Ukrainian].
4. Karaman, S. O. (2010). *Suchasni pidkhody do linhvodydaktychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia-slovesnyka* [Modern Approaches to the Linguodidactic Training of Future Language Teachers]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*, 29, 169–176. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/2296/1/Karaman_S_NW_GI.pdf [in Ukrainian].
5. Kucherenko, I. (2014). *Teoretychni i metodychni zasady suchasnoho uroku ukrainskoi movy v osnovnii shkoli* [Theoretical and methodological foundations of the modern Ukrainian language lesson in primary school]: monohrafiia. Uman: Vydavets FOP Zhovtyi O.O. [in Ukrainian].
6. Kucherenko, I. (2018). *Tekhnolohiia problemnoho navchannia ukrainskoi movy: sutnist ta linhvodydaktychnyi potentsial* [Technology of problem-based Learning of the Ukrainian language: essence and linguodidactic potential]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 3, 14–21 [in Ukrainian].
7. Mamchur, L. (2018). *Realizatsiia kompetentnisonoho pidkhodu u protsesi navchannia ukrainskoi movy* [Implementation of the competence approach in the process of teaching the Ukrainian language]. *Filolohiia ta linhvodydaktyka v umovakh yevrointehratsii: realii i perspektyvy: materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Kherson, 25–26 zhovtnia 2018 r.) / za zah. red. I. V. Haidaienko; upor. T. H. Okunevych. Kherson, 112–115 [in Ukrainian].
8. Pentyliuk, M. (2008). *Suchasni pidkhody do typolohii urokiv* [Modern approaches to lesson typology]. *Dyvoslovo*, 6, 2–5 [in Ukrainian].
9. Skoryk, T. V. (2017). *Metody problemnoho navchannia yak shliakh pidvyshchennia yakosti osvity u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Problem-based learning methods as a way to improve the quality of education in higher education institutions]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia: Pedahohichni nauky*, 144, 107–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_27 [in Ukrainian].
10. *Tsikava pedahohichna ideia. Yak zrobyty urok* [An interesting pedagogical idea. How to make a lesson] (Seriiia “Zolota pedahohichna kolektsiia”). Kharkiv: Vyd. hrupa “Osnova”, 2008 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Zabolotnyi, O. V., Zabolotnyi, V. V. (2022). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. Textbook for 5th grade of general secondary education institutions]. Kyiv : Heneza. URL: https://lib.imzo.gov.ua/elektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/ukrainska-mova/ukrainska-mova-pdruchnik-dlya-5-klas-zakladv-zagalno-seredno-osviti-avt-zabolotniy-o-v-zabolotniy-v-v_1/ [in Ukrainian].
2. Zabolotnyi, O. V., Zabolotnyi, V. V. (2023). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. Textbook for 6th grade of general secondary education institutions]. NUSh, Kyiv : Heneza. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2591-ukrmova-6-klas-zabolotnyi-2023.html> [in Ukrainian].
3. CHAS. NEWS. URL: <https://chas.news/current/sino-zhovtii-chi-zhovto-blakitnii-istoriya-derzhavnogo-prapora-ukraini> [in Ukrainian].

THE INTERNAL FORM OF FITNESS TERMINOLOGY IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Naumenko N. V.

National University of Food Technologies

Fitness terminology is presented as the novelty system of terms that combines lexical arrays of various types of training (gymnastics, light athletics and weightlifting, game sports) and intended for a short and precise description of exercises, general concepts, names of equipment and devices, rules for their use. The specificity of the fitness terminology lies in the fact that the exercises performed are very diverse and quite often imitate the movements inherent in the daily activities of a person.

The article shows the specifications of manifestation of the internal form of the word (English and Ukrainian) in the naming of basic gymnastic movements, equipment and inventory for conducting classes, in the description of the athlete's state of health during and after the exercises. Comprehension of fitness terminology, particularly in comparison of Ukrainian and English-language concepts in the training process, would contribute to the improvement of physical and mental skills, generalization of experience, understanding of modern principles of sports theory and methodology. Methodical and didactic aspects are also taken into account in this work: first of all, the importance of studying the novelty fitness terms for further composing the workbooks and teaching aids in the English language of specific (sports, recreational) purposes.

Obviously, the existence of such terminology makes it possible to apply the explicit and hidden properties of word more widely and versatilely (both literal and figurative meanings) in practicing gymnastics and fitness by people of different age categories and, at the same time, studying the nuances of professional foreign language. Practically, the attempts to understand the nature of a word through its etymology, connections with other words, in particular, the manifestation of the internal form, in order to further use different language tools both in Ukrainian- and English-language communication meaningfully, are quite fruitful and creative. Therefore, knowledge and comprehension of specific terminology, regarding a comparative aspect, will determine the sports literacy and culture of a specialist.

Key words: *the English language, the Ukrainian language, terminology, sports, fitness, internal form, word, collocation.*

Науменко Н. В. Внутрішня форма фітнес-термінології в англійській та українській мовах. *Фітнес-термінологія – це новітня система термінів, яка поєднує лексичні масиви різних видів тренувань (гімнастика, легка та важка атлетика, ігрові види спорту) та призначена для короткого й точного позначення вправ, загальних понять, назв снарядів та приладів, правил користування ними. Специфіка новітньої фітнес-термінології полягає в тому, що виконувани вправи дуже різноманітні й доволі часто імітують рухи, притаманні повсякденній діяльності людини.*

У статті окреслено особливості оприявлення внутрішньої форми слова (англійського та українського) у називанні базових гімнастичних рухів, приладдя та інвентарю для проведення занять, в описі стану здоров'я спортсмена під час виконання вправ та після них. З огляду на специфіку роботи у спортивній залі очевидним є факт, що найбільш дієвими частинами мови в терміносистемі тренувань є іменники (назви вправ, рухів, снарядів, тренажерів) та супутні їм дієслова; прикметники вживаються здебільшого як компоненти складних термінів. Розуміння фітнес-термінології, зокрема у зіставленні українськомовних та англійськомовних понять у процесі тренування, сприяє вдосконаленню фізичних і ментальних навичок, узагальненню досвіду, осягненню сучасних принципів теорії й методики спорту. До уваги в роботі взято також методичні та дидактичні аспекти, передусім важливість вивчення новітніх фітнес-термінів для укладання підручників і навчальних посібників з англійської мови фахового (спортивного, рекреаційного) спрямування. Очевидно, що наявна термінологія дає змогу більш широко й різнобічно застосовувати явні та приховані властивості слова – як у прямому, так і в переносному значенні – у практикуванні гімнастики та фітнесу людьми різних вікових категорій і водночас вивчати тонкощі фахової іноземної мови. Доволі плідними та творчими, як показує практика, є спроби зрозуміти природу слова через його етимологію, зв'язки з іншими словами, зокрема оприявлення внутрішньої форми, аби надалі осмислено вживати різні мовні засоби і в українськомовній, і в англійськомовній комунікації. Отже, знання та розуміння специфічної термінології, серед іншого й у зіставному аспекті, визначатиме спортивну грамотність і культуру фахівця.

Ключові слова: *англійська мова, українська мова, термінологія, спорт, фітнес, внутрішня форма, слово, словосполучення.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Fitness practices use the special terminological systems for lapidary and concise indication of notions, exercises, movements, devices and machines in the fitness

studio, and also formalization of the rules to use them properly. The specification of this kind of terminology is that the movements performed are very diverse and thenceforth actively used in everyday life of a human.

The problems of formation and popularization of fitness terminology in the Ukrainian language require thorough studies of scientific sources, in particular the Anglophone ones. It goes without saying that the numerous English borrowings, neologisms and idioms have essentially enriched the 21st century Ukrainian sporting lexicon (for instance, *football, volleyball, basketball, baseball, hockey, rugby; play off, save, half time, halfback, forward, referee; to set the ball rolling etc.* See 2, 35; 5, 212). On the other hand, mastering the English terminology by Ukrainian-speaking students of technological higher schools is of no less importance; this problem is acutely relevant within the context of the activity of the physical training department teachers at National University of Food Technologies (Kyiv) who are currently working over the new training programme “Human Physical Recreation and Health.”

The NUFT students, especially those who go in for sports, are quite aware of the fact that the improvement of the individual sporting lexicon would need comprehension of today’s interactions between various languages. Upon learning the Anglophone terminology, students would easily communicate in different situations, understand specific notions and enhance their theoretical knowledge in certain kinds of sports.

Analysis of recent research and publications. Immersing into the Anglophone atmosphere during regular physical training classes appears to be an effective educational method. As for the author of this work, it should be advised to systematically use the foreign terms that are new and respond to the students’ needs. Therefore, physical training teachers should practice this approach to motivate their students and thenceforth to implement it in accordance with a student’s language and physical competency.

No wonder that a great deal of sport activities, primarily competitive games (football, volleyball, hockey), martial arts (judo, karate, aikido, all wrestling modifications), sporting-and-intellectual games (chess, draughts, backgammon) emerged from combat imitations [1, 111]; therefore, their vocabulary should be relevant (*attack – напад, defence – захист, attacking midfielder – атакуючий півзахисник, striker, forward – нападник, defender – захисник, to shoot = to strike a ball with force; capture – взяття фігури, rook, castle – тура, knight – шаховий кінь* etc). Nowadays, fitness activities should deal with terms of another semantics, borrowed mostly from everyday life.

Oleh Bubela, a specialist in gymnastics and fitness as well as in the field of specific terminology, confirmed that both instructors and clients of fitness studios should expediently operate with sporting terms, regarding their individual qualification. Evidently, beginners are to learn new terms along with practicing fitness exercises themselves, whereas professional athletes, trainers and other participants of a workout process would have specific words and collocations for their everyday language.

Far more profound is the approach applied by Serbian linguists in their article ‘Terminology Framework for Understanding of Physical Education and Sport’ published in 2020. In particular, the authors set a research paradigm by differentiating between two correlated

notions, terms and concepts, in order to provide their expedient usage in a sporting activity. As they note, “... with *simple concepts* such as *a ball* or *a bicycle*, we perceive and understand them by using our senses in addition to their presentation in our minds. It is easy to observe and relate them due to their ‘sensory-related’ nature. This relatively easy process of relating and using them stems from the fact that they are (also) associated with the necessities of life, our interests and also because they are integral parts of our experience... With *complex concepts* such as ontology, metaphysics, culture, physical culture, sport, games, etc. it is completely different because complex concepts are not derived directly from natural matters. In order to perceive and understand them, we therefore must follow them from one to another and make our own efforts along with the efforts of others to achieve proper comprehension. This is the only way to acquire correct concepts of objects and phenomena” [12, 2–3].

Nowadays, taking into consideration the Russian full-scale invasion into our country, there is a growing tendency to restore and re-implement purely Ukrainian sporting or gaming words and collocations into the fitness and gymnastic practices. Not just terms, but also slang words have become the subject for research in the article by Kharkiv philologists L. Karpets, Yu. Kovalenko and K. Gnatenko (2023); apart from the officially accepted fitness nomenclature, they studied its colloquial analogues, upon observing the athletes’ competitions and performances, from which the authors drew a conclusion that the majority of slang words indicate sporting exercises and styles, for example *ostrich*, or *stretching* (*страус, розтяжка*) ‘an exercise, during which certain muscles are stretched’; *fold* (*складка*) ‘an exercise for flexibility development’; *half-candle* (*півсвічка, берізка*) ‘an exercise during which a person, lying on the back, slowly raises the straightened legs, and then thighs, above the head’ [3, 35].

Upon using a certain term, a speaker should know its meaning and semantics. For these reasons, terms can be categorized into two classes:

Collective terms. They include the following: alternating or simultaneous movements by arms and legs; direct and reversed crosses; rotations, reverses, balances, splits, etc. These terms are used for substantiated indication of a large exercise group, when it is not necessary to concisely describe all nuances of the movements performed.

Terms to explain the specifications of any exercise; in turn, they are divided into main (for the typical constituents of an exercise, for instance *rise, fall, rotation, jump up, jump down*) and additional – for the performance manner (for instance *leg curl, pull up, push up, squats, dips, jumping jacks*); direction (*right, left, forward, backwards*); *rest conditions* (*thigh sit, right knee rest, plank pose, big toe pose*).

As a matter of fact, the name of an exercise should be composed from the main constituent revealing the essence of a movement, and an auxiliary word to clarify the movements and their sequences. Sometimes specialists use specific adverbs to outline the typical characteristics of an exercise (for instance, ‘move smoothly,’ ‘move relaxed,’ ‘springy movement’ etc.).

Eventually, to be in a good shape, a client of a fitness studio would need to activate all muscular groups during training; on the other hand, while learning a language, it is necessary to involve all the linguistic competencies according to CEFR – to follow attentively all the trainer’s instructions (listening); to respond to the trainer and to carry out a dialogue with him/her (speaking); to read scientific articles, either printed or administered on the Internet websites, on the specifications of fitness trainings and healthy nutrition (reading); to put the instruction down carefully in order to practice the exercises independently (writing); to comprehend the ways of forming a word / a collocation to describe an exercise or a movement (use of language). Given that the long-term gaps in trainings would have a negative impact on a human body state, we can draw a parallel with language learning process in which constant practicing is of no less importance.

Setting the goals and tasks of the article. The goals of this article are to elucidate the methods to create and use specific English and Ukrainian terms in sporting practices and thenceforth to assert their place in both terminological and colloquial language arrays observed in fitness studios. The main **tasks** to achieve these goals are to study the principles of word formation in both languages to name the exercises, equipment and specific movements upon analyzing the words and collocations in terms of their internal form and figurative content, and to reveal their functions beyond those shown by direct meanings.

The outline of the main research material. Prior to studying the fitness terms themselves, it is essential to pay tribute to the founders of Ukrainian national physical education methods. At the very beginning of the 20th century, a physical trainer in Kolomyia gymnasium Petro Franko (Ivan Franko’s son) published an article “Physical Education in the First-Degree Folk Schools,” in which he clearly determined the tasks of physical activity and the conditions to achieve them, thence presenting his work as an integrated system to interact with pupils during training lessons.

Apart from a harmful impact of sedentary lifestyle on the body development, Franko confirmed physical training as factors to complete the following tasks: “to grow healthy and diversely developed youth; to teach the young to overcome corporal and mental indolence; to form vital physical skills and abilities in boys and girls; to train courage, willpower, endurance, self-discipline and solidarity; to benefit the forming of cheerful disposition and dignity of spirit; to turn the young away from bad habits and thence to direct them to appropriate activities based on their interests” [6, 17–19]. Alongside, P. Franko was sure that it should be expedient to broadly involve the traditions and customs of Ukrainians (both national and local) into elaboration of training programs, in particular – the folk children’s outdoor games like ‘kvach’ (a kind of chase game) or ‘hylka,’ a probable prototype of baseball.

What is more, Petro Franko was the author of “The Manual of Swedish Morning Exercising” («Підручник шведської руханки»), a book to be effectively used by any physical educator nowadays. It contains essential anatomic theoretical reflection on the

human body, the importance of morning exercising and proper body development that not only give a positive influence on health, stamina, agility, endurance and intelligence, but also form positive personal features [6, 6].

Therefore, upon outlining the benefits of physical activity, it should be necessary to make a transition to fitness term formation in the English and Ukrainian languages. The initial but important aspect in these studies is the elucidation of the internal form of a word / collocation, as it was presented in the theory by the 19th-century Ukrainian philologist Oleksandr Potebnya who lived and worked in Kharkiv. Having based on Wilhelm Humboldt’s books (especially those dedicated to the Sanskrit as the root of Indo-European languages and hence the factor of the apparent similarity between their contemporary basic lexicon), Potebnya proposed the idea of language as the means of cognitive activity, followed by the statement about the tripartite structure of a word:

- The unity of sound and letters to show the meaning (the external form of a word);
- The internal impulse to form the meaning (the internal form of a word);
- The meaning itself (a subject, person, state etc. named by a word) [4, 392].

The external form and the meaning of a word always remain irreversible constituents of the word; evidently, no word would exist without any of these two elements. A sequence of random letters or sounds cannot actually compose a word; conversely, a meaning not accompanied with an articulate sequence of letters or sounds is not a word as well. Meantime, the middle element (the internal form) appears to be very variable and so likely to dissolve in some period of time; however, it is the internal form that makes any word metaphoric and thence capable of giving a multi-faceted image of a subject, including fitness equipment and physical exercises.

No wonder that the majority of Sanskrit asana names for yoga practicing were formed in honor of certain live entities or things which would serve a pattern for an athlete’s pose:

- bakasana* – crane pose (поза журавля);
- balasana* – child pose (поза немовляти);
- marjaryasana* – cat pose (поза кішки);
- dhanurasana* – bow pose (поза лука);
- setu bandha sarvangasana* – bridge pose (поза «місток»);
- ustrasana* – camel pose (поза верблюда);
- halasana* – plough pose (поза плуга) (2).

The internal form of the words composing the sporting lexicon is apparent in names of training machines and equipment: *rowing machine* (тренажер «веслування») imitates the movement of driving a boat; *machine fly* (тренажер «метелик») is a synonym for chest trainer because of the workout principle resembling a butterfly wings movement [10, 57]. Frequently, the mnemonic abbreviations are created to remember the basic fitness terms (“If you have too much fat around your waist, you have a “spare TIRE.” Deep to superficial: *Transverse Abdominis*, *Internal Oblique*, *Rectus Abdominis*, *External Oblique*” [10, 40]); Ukrainian fitness practitioners tend to name the excessive fat around waist by the metaphor «рятувальний круг».

Noticeable is the fact that English fitness lexicon contains a nest of complex terms produced from the root “bell” (дзвін): *barbell* – штанга (a German borrowing), *dumbbell* – гантель (a French borrowing), *kettlebell* – гиря, *pull-up barbell* – турнік для підтягувань (1). Talking about the metals or alloys to cast metal items, we would find it evident that the earliest of large bells were cast in China from iron because of its abundance in the region; cast iron is one of the hardest metals, and this makes it difficult to finish or tune [9]. Probably, the component ‘bell’ to name the fitness equipment made of cast iron (kettlebells) or steel (dumbbells or barbells) would signify not only their heaviness, but also the ringing sounds produced by the unintentional fall of metal items on the floor or by knocking them against each other.

In terms of internal form studying, the phrasal verbs widely used in fitness practices and the nouns created from them are of no less importance, owing to the fact of their ability to concisely describe the principles of performing special movements, to express the state of a client (either a novice or an experienced athlete). In particular, the visitors of fitness studios, while exercising, can “brush up” their English or Ukrainian sports vocabulary, comprehending the specified terms and collocations: for instance, before any turn of *do weights* (заняття силовими вправами) a client should *warm up* (розім’ятися) in order to *bulk up* (наростити м’язи) or *slim down* (схуднути, спалити жир).

In everyday English, especially spoken and heard in fitness rooms, phrasal verbs serve not only as the stylistic means, but also the method to create some figurative language and, in process, turn it into terminology. The samples of such language are emphasis, ellipsis (elimination of words without ruining the gist of the message), anacoluthon (colloquial speech imitations), antonymy and so on. Otherwise, the phrasal verbs created with antonymic postpositions (up – down, in – out, on – off, for – against) are not necessarily opposite in their semantics: *to wash up* – вмити (руки, посуд), *to wash down* – запити водою (їжу, ліки).

The thorough observations of English phrasal verbs and their Ukrainian analogues have shown that the English postpositions used to change the meaning of an initial word may be successfully substituted by Ukrainian prefixes, like in the following wordlist:

– out – «ви-», to break out – *вирватися*, to come out – *вийти* у світ, to call out – *вигукнути*, to make out – *виставити* напоказ, to find out – *виявити*, to turn out – *виявитися*, to set out – *вирушити* в дорогу, to try out – *випробувати*;

– off – «від-», to come off – *відриватися* (*вириватися* вперед під час змагань), to turn off – *відключити*, to call off – *відкладати* (подію), to set off – *відправляти(ся)*;

– into – «в-», «у-», to be into – *уподобати*, to come into – *входити*, to pack into – *утискатися*, напр. у переповнений автобус;

– up – «ви-», «роз-», to bring up – *виховувати*, to cheer up – *розвеселитися*, to grow up – *вирости*, to pay up – *виплачувати* (вартість абонементу), to put up – *виставляти*, to sober up – *витверезитися*, to use up – *використати*, *виснажити* (також у переносному значенні);

– down – «з-», «с-», to slow down – *сповільнити*, to quieten down – *стихнути*, *змовкнути* [4, 394].

However, this list is not complete yet. Apparently, one phrasal verb can stand for an entire Ukrainian collocation or even a sentence, regarding the fact that the same English word, dependently on the context, can be either a noun, an adjective or a verb (for instance, a *workout* and to *work* something out).

It should be interesting to compare phrasal verbs and their Ukrainian analogues to indicate two basic fitness exercises: *to push up* («віджиматися») and *to pull up* («підтягуватися на перекладині»). Both of them symbolize the up-and-down movements; however, English speakers highlight the “up” («угору») as the main component, and in Ukrainian there is a divergence: moving up touches only «підтягування» (“pull up”), whereas «віджимання» (“push up”) accentuates the horizontal

surface (“floor”), from which, actually, a sportsman pushes his body up («від підлоги»).

Upon relying on two boxing terms “knockout” and “knockdown” borrowed by Ukrainian in their transliterated forms («нокаут» and «нокдаун»), which also originated from the phrasal verbs, it is possible to expand the English-Ukrainian juxtaposition paradigm by comparing the terms with «down» and «out» additives. This would show that, primarily, verbs with “down” part prevalently have the meaning of **limitation**, meanwhile those with “out” signify complete **elimination** of something:

Cut down (on) / cut out sweets – обмежити / виключити **солодощі**;

Turn down / turn out – приглушити / вимкнути **світло**.

Conversely, similar verbal constructions may be presented as synonyms: *burn down / out* – згоріти дощенту (including ‘fat burning’ as a metaphorical effect of training process); *hand down / out* – передавати у спадок / видавати безоплатно (звідси й іменник handouts – роздаткові матеріали); *wear down / out* – зношуватися, стиратися; the latter idiom is the colloquial analogue of the collocation “to get tired,” frequently used in a fitness studio.

At the beginning of 2020, due to the coronavirus epidemic outburst, one more modified phrasal verb was included into the active lexicon of both Anglophones and Ukrainians, particularly fitness practitioners; it was ‘a lockdown’ (локдаун, from lock down, i. e. closing the public places until the improvement of the epidemic situation).

Several fitness terms have been created to commemorate an inventor of an exercise or a training machine (‘Yevmynov board,’ ‘Smith machine’), or in honor of a country from which an exercise has originated (‘French press’ or ‘Romanian pull’ as the elements of strength training).

The following picture shows the possibilities of the internal form factor in naming the basic fitness movements [See 7, 23]: *Bench Press, Triceps Dip, Bent Over Row, Inclined Dumbbell Press, Chin Up, Back Squat, Horizontal seated leg press, Abdominal bench press, Lat Pulldown, Biking, Treadmill, Elliptical stepper trainer exercising*.

Conclusions and directions for further research in this area. With the help of terminological and

figurative lexemes composed by different methods, but anyway respecting the rules of word formation in either the English or the Ukrainian languages, specialists in fitness and gymnastics endeavor to concisely display the essence of human anatomy, to reveal the specifications of muscular activity (with or without special equipment) and to impart the subtleties of exercising to fitness studio clients. Thanks to their close collaboration, trainers and linguists would manage to restore the sensory ‘aura’ of a word, which includes its visual, audible and tactile characteristics; henceforth, many specific terms attain the power of images taken from nature (like asanas in yoga). Their impact on a training process participant would be quite strong, especially when it comes to the complex or compound terms that are capable of combining two or more typical features in a single word (for example, *kettlebell, leg press, rowing machine*). This is the way words turn back to their internal form that emerged from the resemblance of a certain thing to another one.

Regarding the specificity of workouts, evident is the fact that nouns (to name exercises, movements, equipment, training machines, states of health, feelings etc.) and correspondent verbs, including those prefixal (in Ukrainian) and phrasal (in English), are the most actively used speech parts in a fitness room, whereas adjectives stand merely for the constituents of complex and compound terms (horizontal pull, French press, dead-pull and others). What is remarkable about the fitness terms in the languages researched is that some of them are complex in English (formed from the same root, like *barbell, dumbbell, kettlebell*) but appear divergent in Ukrainian because simple («штанга», «гантель», «гиря», respectively). Still, a deeper insight into the internal form of fitness terms would enhance a client’s interest in cognitive activity that is believed to be a powerful mental additive to physical trainings themselves.

The perspective trends of further research would include studying the internal potentials of terms from other sporting activities that are gaining popularity in today’s Ukraine. In turn, this work would be essential in teaching English for specific purposes to students of either technical or non-technical specializations, particularly for combination of fitness training and language learning.

BIBLIOGRAPHY

1. Булатова М., Радченко Л., Єрмолова В. Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти (український досвід). *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. Т. 2. С. 105–115. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.105-115>.
2. Гуржий О. С., Порохнявий А. В. Словник термінів та понять з дисципліни «Фізичне виховання». Дніпро : Дніпровський державний ун-т внутрішніх справ, 2020. 36 с.
3. Карпець Л. А., Коваленко Ю. М., Гнатенко К. В. Українське спортивно-ігрове назовництво у мовному просторі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 31–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.5>.
4. Науменко Н. В. Внутрішня форма фразового дієслова в осягненні англійської мови та літератури. *Людино- та культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства : напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія* : колективна монографія / гол. ред. К. І. Мізін. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. С. 391–400.
5. Фесенко І. М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис (на матеріалі тенісної термінології). *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 212–216.
6. Франко П. І. Підручник шведської руханки. Нью-Йорк : Говерла, 1956. 354 с.
7. English for Students of Physical Education Department : навчальний посібник з англійської мови для студентів факультету фізичної культури / укладачі: А. В. Уманець, Н. А. Глушковецька, А. В. Дубінська, А. А. Крук; за ред. А. В. Уманець. Кам’янець-Подільський : ТОВ “Друкарня “Рута”, 2020. 212 с.
8. Evans V., Dooley J., Donsa J. Career Paths. Fitness Training. 3rd edition. London : Express Publishing, 2022. 122 p.

9. Metals Used in Traditional Bell Casting. URL: <https://mcshanebell.com/metals-used-in-traditional-bell-casting/> (access date 27.10.2024).
10. Primary Personal Trainer Certification Course. FiTour, 2023. 186 p.
11. Vykhliaiev Yu. M., Dudorova L. Yu., Petsenko N. I. Recreational factors as a category of recreational process. *Rehabilitation and Recreation*. 2024. Vol. 18. № 2. P. 115–122. DOI <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.2.12>.
12. Živanović N., Pavlović P., Stanković V., Milošević Z., Radelović N., Pavlović-Babić K. Terminology Framework for Understanding of Physical Education and Sport. *Physical education and sport through the centuries*. 2020. Vol. 7. Issue 1. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.2478/spes-2020-0001>.

SOURCES OF THE ILLUSTRATIVE MATERIALS

1. Англійська у фітнес-центрі : що варто знати любителям спорту. URL: <https://englishprime.ua/uk/anglijskij-v-fitness-czentre/> (access date 13.10.2024).
2. Yoga Poses Names List. URL: <https://www.yogateket.com/blog/yoga-poses-names-sanskrit-pranayama> (access date 19.10.2024).

REFERENCES

1. Bulatova, M., Radchenko, L., Yermolova, V. (2020). Olimpiysky sport u systemi humanitarnoyi osvity (ukrayinsky dosvid) [Olympic Sports in the Humanitarian Education System (Ukrainian experience)]. *Theory and Methodics of Physical Education and Sports*, 2, 105–115. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.105-115> [in Ukrainian].
2. Gurzhiy, O. S., Porokhnyavyy, A. V. (2020). Slovyk terminiv ta poniat z dystsypliny “Fizychnye vykhovannia” [The Dictionary of Terms and Notions in Physical Education Discipline]. Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
3. Karpets, L. A., Kovalenko, Yu. M., Hnatenko, K. V. (2023). Ukrayinske sportyvno-ihrove nazovnytstvo u movnomu prostori [Ukrainian Sport and Gaming Nomenclature in Linguistic Space]. *Transcarpathian Philological Studies*, 30, 31–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.5> [in Ukrainian].
4. Naumenko, N. V. (2019). Vnutrishnya forma frazovoho diyeslova v osyahnenni angliyskoyi movy ta literatury [The Internal Form of a Phrasal Verb in Comprehension of English Language and Literature]. *Humanistic and Culturological Priorities of Modern Linguistics: Trends, Tendencies and Interdisciplinary Methodology*: collective monograph / hol. red. K. I. Mizin. Pereyaslav-Khmelnytsky; Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V., 391–400 [in Ukrainian].
5. Fesenko, I. M. (2011). Sportyvna terminologiya suchasnoyi angliyskoyi movy ta yiyi leksyografichnyi opys (na materialy tenisnoyi terminologiyi) [Contemporary English Sporting Terminology and Its Lexicographical Description (Based on the Tennis Terminology Material)]. *New Philology*, 46, 212–216 [in Ukrainian].
6. Franko, P. I. (1956). Pidruchnyk shvedskoyi rukhanky [The Manual of Swedish Morning Exercising]. New York: Hoverla [in Ukrainian].
7. English for Students of Physical Education Department: navchalnyi posibnyk z angliyskoyi movy dlya studentiv fakul'tetu fizychnoyi kul'tury [English for Students of Physical Education Department] / A. V. Umanets, N. A. Hlushkovetska, A. V. Dubinska, A. A. Kruk; ed. by A. V. Umanets. Kamyamet's-Podil'sky: LLC “Ruta Printing House”, 2020. 212 p. [in Ukrainian].
8. Evans, V., Dooley, J., Donsa, J. (2022). Career Paths. Fitness Training. 3rd edition. London: Express Publishing.
9. Metals Used in Traditional Bell Casting. Retrieved from: <https://mcshanebell.com/metals-used-in-traditional-bell-casting/> (access date 27.10.2024).
10. Primary Personal Trainer Certification Course. FiTour, 2023.
11. Vykhliaiev, Yu. M., Dudorova, L. Yu., Petsenko, N. I. (2024). Recreational factors as a category of recreational process. *Rehabilitation and Recreation*, 18 (2), 115–122. DOI <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.2.12>.
12. Živanović, N., Pavlović, P., Stanković, V., Milošević, Z., Radelović, N., Pavlović-Babić, K. (2020). Terminology Framework for Understanding of Physical Education and Sport. *Physical education and sport through the centuries*, 7 (1), 1–10. DOI: <https://doi.org/10.2478/spes-2020-0001>.

SOURCES OF THE ILLUSTRATIVE MATERIALS

1. Angliyska u fitnes-tsentrі : scho varto znaty lyubytelyam sportu [English in a Fitness Center: What Should the Sports Amateurs Know]. Retrieved from: <https://englishprime.ua/uk/anglijskij-v-fitness-czentre/> (access date 13.10.2024).
2. Yoga Poses Names List. Retrieved from: <https://www.yogateket.com/blog/yoga-poses-names-sanskrit-pranayama> (access date 19.10.2024).

«РИБНІ» ПРІЗВИЩА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ПОШИРЕНІСТЬ¹

(2. Прізвища, похідні від нечисленних назв прісноводних риб)

Прадід Ю. Ф.

Стаття присвячена дослідженню особливостей творення прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб² (їх усього 18), описанню їхньої територіальної поширеності в Україні. Зроблено огляд наукових праць вітчизняних мовознавців про теоретичні та прикладні аспекти дослідження українських прізвищ, які їм послужили теоретико-методологічним підґрунтям пропонованої розвідки. Джерело фактичного матеріалу – інтернетсайт «Рідні», на якому зафіксовано 876 тис. прізвищ мешканців України, серед них 104 прізвища похідні від нечисленних назв прісноводних риб.

Установлено, що від назв прісноводних риб *ахне, гольян, лосось* утворено хіба що по одному похідному прізвищу, від назви *севрюга* – три, а від назви *стерлядь* – чотири похідних прізвища, причому самі ці назви не стали основою для творення прізвищ. Від назв риб *палія та верни зуб* безафіксальним способом постали прізвища *Палія та Верни зуб*, від яких не утворено похідних прізвищ. Назви *ялець, білизна, радд, густер, язь, морен, минь, головошка* стали основою для творення прізвищ *Ялець, Білизна, Радд, Густер, Язь, Морен, Минь, Голоवेशка*, а також прізвищ, похідних від них. Для назви риби *голоवेशка* використовуються ще кілька назв, з яких лише *ротан, ротань, трав'янка* стали основою для творення прізвищ *Ротан, Ротань, Трав'янка*, а також прізвищ, похідних від них.

Проведений аналіз свідчить, що найпоширенішим прізвищем мікросистеми прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб, є прізвище *Моренко* (851 носії) і найбільше похідних прізвищ утворено так само від цього ж прізвища (15 прізвищ). Найпоширенішими способами творення прізвищ цієї мікросистеми є суфіксальний (46 прізвищ) і флексійний (33 прізвища). Найчастіше для творення похідних прізвищ досліджуваної мікросистеми використовуються суфікси *-ов* (11 прізвищ), *-ев(-ев), -ин(-ин)* (по 6 прізвищ) та флексія *-а* (28 прізвищ).

У кінці статті зазначено, що потребують комплексного вивчення особливості творення і поширення на теренах України прізвищ, похідних від інших назв прісноводних і морських риб, та, власне, й від інших назв.

Ключові слова: прізвища, похідні від нечисленних назв прісноводних риб, способи творення, морфемний суфікс, словотворчий суфікс, територія поширення.

Pradiid Yu. F. "Fish" surnames in the Ukrainian language: peculiarities of creation, territorial distribution. 2. surnames derived from the few names of freshwater fish. The article is devoted to studying the peculiarities of creating surnames derived from the few names of freshwater fish (there are 18 of them in total), and describing their territorial distribution in Ukraine. The author reviewed the scientific works of domestic linguists on the theoretical and applied aspects of the study of Ukrainian surnames, which served as the theoretical and methodological basis of the proposed investigation. The source of the actual material is the Ridni website, which records 876,000 surnames of residents of Ukraine, among them 104 surnames derived from a few names of freshwater fish. It was established that only one surname was derived from the names of freshwater fish *akhne, holian, losos*, three surnames were derived from the name *sevruiha* and four from the name *sterliad*, and these names themselves did not become the basis for creating surnames. The surnames *Paliia* and *Vernyzub* were derived from the names of the fish *paliia* and *vernyzub* in an affixless way, from which no derived surnames were formed. The names *yalets, bilyzna, radd, huster, yaz, moren, myn, holoveshka* became the basis for creating the surnames *Yalets, Bilyzna, Radd, Huster, Yaz, Moren, Myn, Holoveshka*, as well as surnames derived from them. Several more names are used for the *holoveshka* fish, of which only *rotan, rotan', travianka* became the basis for creating the surnames *Rotan, Rotan', Travianka*, as well as surnames derived from them.

The conducted analysis shows that the most common surname in the microsystem of surnames derived from a few names of freshwater fish is the surname *Morenko* (851 carriers) and the largest number of derived surnames are also formed from the same surname (15 surnames). The most common ways of creating surnames of this microsystem are suffixal (46 surnames) and inflectional (33 surnames). The suffixes *-ov* (11 surnames), *-ev(-ev), -yn(-yn)* (6 surnames each) and the inflection *-a* (28 surnames) are most often used to create derived surnames of the studied microsystem.

At the end of the article, it is noted that the peculiarities of the creation and distribution of surnames derived from other names of freshwater and sea fish and, in fact, from other names on the territory of Ukraine, require a comprehensive study.

Key words: surnames derived from small freshwater fish, ways of creation, morpheme suffix, word-formation suffix, distribution area.

¹ Пропонована стаття є продовженням серії розвідок про особливості творення і територіальну поширеність «рибних» прізвищ в українській мові, започаткованій автором статтею «Рибні» прізвища в українській мові: особливості творення, територіальна поширеність 1. *карась(карас)*» [9].

² Прісноводні риби – риби, які усе життя або значну частину його проводять в прісноводних водоймах, таких як річки, озера, ставки чи водосховища, з мінералізацією менше 0,05% [16].

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Українська ономастична наука досягла певних успіхів у вивченні теоретичних і практичних проблем прізвищ узагалі, але потребують комплексного дослідження й окремі прізвищеві мікросистеми, зокрема й прізвищева мікросистема «рибних» прізвищ, похідних від назв прісноводних риб. Незважаючи на те, що досліджувана мікросистема прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб, нараховує всього 18 назв (*ахне, гольян, лосось, севрюга, стерлядь, палія, вернизуб, ялець, білизна, радд, густер, язь, морен, минь, головошка, ротан, ротань, трав'янка*), але вона досить різноманітна за своєю словотворчою палітрою та характеризується різною частотністю поширення в регіонах України³.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські прізвища привернули особливу увагу вітчизняних мовознавців лише в кінці 60–70 рр. ХХ ст. Найперше слід назвати монографію і словник-довідник Ю. К. Редька [18; 19], монографію М. Л. Худаша [23]. У ХХІ ст. побачили світ монографії В. О. Горпинича та І. А. Корнієнко, у якій описано загальні проблеми дослідження прізвищ [3], Є. О. Бадіна – про походження українських прізвищ [1], Л. О. Кравченко, Р. І. Падалки, П. П. Чучки – про прізвища українців, що населяють певні регіони України [6; 7; 24], А. М. Поповського, присвячена вивченню окремих мікросистем українських прізвищ [8] та деякі інші. Заслужують на увагу ґрунтовні статті І. О. Варченка, В. О. Горпинича, у яких автори аналізують основні принципи дослідження сучасних українських прізвищ [2; 4], Ю. Ф. Прадіда – про особливості творення прізвищ окремих прізвищевих мікросистем, їхньої регіональної поширеності [10–15] та ін.

Добрий доробок мають українські вчені і в галузі лексикографічного опрацювання українських прізвищ як загалом (В. М. Демченко та І. П. Лопушинський, А. М. Зосимов, Ю. К. Редько та ін.), так і деяких регіонів України зокрема (Г. Л. Аркушин, В. О. Горпинич, Ю. М. Новикова та ін.). Цінним довідковим виданням, край необхідним науковцям, аспірантам, студентам – усім, хто цікавиться проблемами ономастики й антропоніміки, є бібліографічний покажчик з української ономастики, укладений С. О. Вербичем, І. В. Єфименко, І. М. Железняк [20].

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що мікрогрупа прізвищ, утворених від назв прісноводних риб узагалі, так і нечисленних зокрема, не була ще предметом описання в українській ономастичній науці.

Формулювання мети і завдань. Мета пропонованої статті – дослідити особливості творення

прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб, їхню регіональну поширеність в Україні.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) узагальнити доробок українських мовознавців із проблем вивчення прізвищ мешканців України; 2) виокремити мікрогрупу прізвищ, утворених від нечисленних назв прісноводних риб; 3) описати особливості їхнього творення; 4) схарактеризувати поширеність таких прізвищ в регіонах України⁴.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тепер докладніше про особливості творення 104 прізвищ, похідних від назв прісноводних риб (*ахне, гольян, лосось, севрюга, стерлядь, палія, вирезуб, ялець, білизна, радд, густер, язь, морен, минь, головошка, ротан, ротань, трав'янка*), територію їх поширення.

Від назв риб *ахне, гольян, лосось* утворено по одному прізвищу:

1. Від назви *ахне* за допомогою словотворчого суфікса⁵ *-евськ-* утворено прізвище *Ахн-евськ-ий*, носіями якого в Україні є 4 особи, які мешкають на Донеччині⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Ахневський* флексійним способом постало жіноче прізвище *Ахневськ-а*, носіями якого в Україні є 3 особи, які так само мешкають на Донеччині⁷, та прізвище *Ахневськ-а*⁸, носіями якого в Україні є 2 особи, які також мешкають на Донеччині⁹.

2. Від назви *гольян* за допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворено прізвище *Гольян-ов*¹⁰, носіями

⁴ Аналіз проводиться на основі адміністративно-територіальної структури України, що був чинний до грудня 2020 р.

⁵ Слід розрізняти суфікс як морфему і словотворчий суфікс. Морфемний суфікс – це мінімальна значуща частина слова, словотворчий суфікс – значуща частина слова, яка слугує для творення нових слів. Словотворчий суфікс в одному випадку може дорівнювати морфемному суфіксу, в іншому – поєднувати дві і більше мінімальні значущі частини слова (про морфемний і словотворчий суфікси докладніше див.: [21]).

⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B0%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B0%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁸ При виписці офіційних документів українською мовою під впливом російської мови допущена орфографічна помилка. Замість правильного написання прізвища *Ахневська* прізвище записано *Ахневська*.

⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B0%D0%BA%D0%BD%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

¹⁰ За допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворюються, як правило, російські прізвища. В українській мові відповідником російського словотворчого суфікса *-ов* виступає словотворчий суфікс *-ів*. Правда, з приводу походження прізвищ на *-ов, -ев(-ев)* є й інша думка. («Прізвища на *-ов* (Михайлов, Петров, Романов) та *-ев (-ев)* (Андреев) – це ті самі присвійні прикметники, що й Михайлів, Петрів, Романів, Андріїв, але в них збереглося етимологічне *-о-, -е-* також у формі називного відмінка. Зона поширення цих форм – уся українська територія, що входила до складу Російської імперії, а також Закарпаття. Причинами збереження *-о-, -е-* треба вважати, по-перше, традиційне вживання саме такої форми прізвищ з давніх-давен, по-друге, те, що метрики та особові документи виписувались російською мовою. Тому немає підстав вважати прізвища на *-ов, -ев* виключно російськими. Це спільний тип прізвищ, поширений і серед інших слов'ян, наприклад, болгар та македонців» [22]).

³ Джерелом фактичного матеріалу послужили матеріали інтернетсайту «Рідні», на якому зафіксовано 876 тис. прізвищ мешканців України станом на 2011–2013 рр. У статті наводимо кількісні показники, згідно з даними цього сайту, хоч, як слушно зауважують його творці, «внаслідок війни відбулися внутрішні та зовнішні переселення понад 10 мільйонів громадян України. Ця карта залишилась незмінною, як знімок стану поширення прізвищ на довоєнний час, на основі тодішнього адміністративного поділу. А вже після перемоги створимо нову версію карти» [5].

якого в Україні є 4 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає в м. Києві, Сімферополі, Харкові та Херсоні¹¹.

Від основи чоловічого прізвища *Гольянов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Гольянов-а*¹², носіями якого в Україні є 8 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Харкові, 2 – у м. Сімферополі, по 1 – у м. Херсоні, Євпаторії та Ромнах, що на Сумщині¹³.

3. Від назви *лосось* за допомогою словотворчого суфікса *-енк-* утворено прізвище *Лосос-енк-о*, носіями якого в Україні є 4 особи, з них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Луганську, 1 – у м. Одесі¹⁴.

Три прізвища утворено від назви *севрюга* за допомогою таких словотворчих суфіксів:

- *-ін:* *севрюг-а – Севрюг-ін*¹⁵, носіями якого в Україні є 29 осіб, із них 10 носіїв цього прізвища мешкають на Луганщині, 5 – у Криму, по 3 – на Дніпропетровщині та в м. Києві, по 2 – на Одещині та в м. Олександрії, що на Кіровоградщині, по 1 – на Закарпатті, Полтавщині, у м. Львові, Каховці, що на Херсонщині¹⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Севрюгін* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Севрюгін-а*, носіями якого в Україні є 46 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в м. Дніпрі – 7, а найгустіший осередок – Гребінківський район, що на Полтавщині, де на одного носія цього прізвища припадає 9 444 жителі¹⁷.

- *-ов:* *севрюг-а – Севрюг-ов*, носіями якого в Україні є 5 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають на Донеччині, по 1 – на Полтавщині та Харківщині¹⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Севрюгов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Севрюгов-а*, носіями якого в Україні є 12 осіб, із них 5 носіїв цього прізвища мешкають на Донеччині, 2 – на Хмельниччині, по 1 – на Миколаївщині, Полтавщині та Харківщині, у м. Херсоні та Должанську, що на Луганщині¹⁹.

- *-ин:* *севрюг-а – Севрюг-ин*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в Криму²⁰.

Від основи чоловічого прізвища *Севрюгін* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Севрюгін-а*²¹, носіями якого в Україні є 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає в м. Дніпрі та Євпаторії²².

Два прізвища утворено від назви *стерлядь* за допомогою словотворчих суфіксів:

- *-ев(-ев):* *стерляд(ь) – Стерляд-ев*²³, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Роздільній, що на Одещині²⁴.

Від основи назви *стерляд(ь)* утворене й прізвище *Стерляд-ев*, носіями якого в Україні є 3 особи, з них 2 носії цього прізвища мешкають у м. Кременчуці, що на Полтавщині, 1 – на Одещині²⁵.

Від основи чоловічого прізвища *Стерлядєв* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Стерлядєв-а*, носіями якого є 3 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає на Одещині, у м. Кривому Розі, що на Дніпропетровщині, та Кременчуці, що на Полтавщині²⁶.

Одна особа в Україні має подвійне прізвище, одним із компонентів якого є прізвище *Стерлядєва*. *Карамішева-Стерлядєва* мешкає в м. Кременчуці, що на Полтавщині²⁷.

Від назви *стерлядь* утворено і прізвище *Стерлядь-ев*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Запоріжжі²⁸.

- *-ников:* *стерляд(ь) – Стерляд-ников*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають на Донеччині²⁹.

Від основи чоловічого прізвища *Стерлядников* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Стерлядников-а*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Харцизьку, що на Донеччині³⁰.

¹¹ <https://ridni.org/karta/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

¹² Як стверджує В. О. Горпинич, «жіночі відповідники до чоловічих прізвищ прикметникової форми є окремими прізвищевими лексемами, а не словоформами» [4, 22], бо й з юридичного боку подібні прізвища кваліфікуються як самостійні. Це зауваження повною мірою стосується і прізвища *Севрюгін-а*, утвореного від основи чоловічого прізвища *Севрюгін*.

¹³ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

¹⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

¹⁵ Прізвище *Севрюгін*, очевидно, російського походження, оскільки російському суфіксу *-ин* в українській мові відповідає суфікс *-ин*.

¹⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%A1%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D1%96%D0%BD>.

¹⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%A1%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

¹⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D0%BE%D0%B2>.

¹⁹ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

²⁰ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D0%B8%D0%BD>.

²¹ В українській мові жіночі і чоловічі прізвища на *-ин* мають однакову форму. Жіноче прізвище *Севрюгина* утворено флексійним способом за аналогією до російської мови.

²² <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%8E%D0%B3%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

²³ При виписці офіційних документів українською мовою під впливом української мови допущена орфографічна помилка. Замість правильного написання прізвища *Стерлядєв* прізвище записано *Стерлядєв*.

²⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%94%D0%B2>.

²⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%94%D0%B2>.

²⁶ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%94%D0%B2%D0%B0>.

²⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%94%D0%B2%D0%B0>.

²⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%8C%D1%94%D0%B2>.

²⁹ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

³⁰ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

Від основи чоловічого прізвища *Стерлядов*, носій якого відсутній серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Стерлядов-а*, носіями якого в Україні є 3 особи, з них 2 носії цього прізвища мешкають у м. Одесі, 1 – у м. Києві³¹.

Від назв прісноводних риб *палія* та *вирезуб* безафіксальним способом утворено по прізвищу і не утворено жодного похідного прізвища:

1) *вирезуб* – *Вирезуб*, носіями якого в Україні є 4 особи, які мешкають у м. Сімферополі³²;

2) *палія* – *Палія*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Волині³³.

Від назви *головешка* так само безафіксальним способом утворено прізвище *Головешка*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають на Харківщині³⁴.

Від основи прізвища *Головешка* флексійним способом утворено прізвище *Головешк-о*, носіями якого в Україні є 350 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в Нововодолазькому районі, що на Харківщині, – 55 і найгустіший осередок там само, де на одного носія цього прізвища припадає 523 жителі³⁵.

Від основи прізвища *Головешк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ин* утворено прізвища *Головешк-ин*, носіями якого в Україні є 7 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкає на Донеччині, по 1 – на Луганщині, у мм. Харкові, Севастополі та Нікополі, що на Дніпропетровщині³⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Головешкин* флексійним способом утворено прізвище *Головешкин-а*, носіями якого в Україні є 7 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкає на Донеччині, по 2 – на Луганщині та в м. Севастополі³⁷.

Від основи прізвища *Головешк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ін* утворено прізвища *Головешк-ін*, носіями якого в Україні є 46 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в селищі Вікторії Горлівського району, що на Донеччині, – 7 і найгустіший осередок там само, де на одного носія цього прізвища припадає 8096 жителів³⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Головешкін* флексійним способом утворено прізвище *Головешкін-а*, носіями якого в Україні є 57 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в мм. Донецьку, Чернігові

та Харкові – по 4, а найгустіший осередок – в Ананьївському районі, що на Одещині, де на одного носія цього прізвища припадає 6963 жителі³⁹, а також прізвище *Головешкін-а*⁴⁰, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Рівненщині⁴¹.

Від основи прізвища *Головешк-о* утворено також прізвище *Головешк-ін*, носіями якого в Україні є 3 особи, із них 2 носії цього прізвища мешкає на Донеччині, 1 – у м. Хрустальному, що на Луганщині⁴².

Від основи чоловічого прізвища *Головешкін* флексійним способом утворено прізвище *Головешкін-а*, носіями якого в Україні є 5 осіб, із них 2 носії цього прізвища мешкає на Луганщині, по 1 – на Донеччині, Одещині та в м. Дніпрі⁴³.

Від основи прізвища *Головешк-о* утворено й прізвище *Головешк-ін*, носіями якого в Україні є 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає у мм. Полтаві та Бровари, що на Київщині⁴⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Головешкін* флексійним способом утворено прізвище *Головешкін-а*, носіями якого в Україні є також 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає так само в мм. Полтаві та Бровари, що на Київщині⁴⁵.

Для назви риби *головешка* використовуються ще назви *головежня-ротан*, *головежня-ротань*, *головешка-ротан*, *головешка-ротань*, *ротан*, *ротань*, *трав'янка*⁴⁶, які є лексичними паралелізмами, тобто позначають те саме поняття, не різняться між собою ні основним значенням, ні відтінками значень, ні емоційно-експресивним забарвленням [17].

Правда, лише назви *ротан*, *ротань*, *трав'янка* слугують основою для творення похідних прізвищ:

³⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

⁴⁰ При виписці офіційних документів допущена орфографічна помилка. Замість правильного написання прізвища *Головешкін-а* прізвище записано *Головешкін-а*.

⁴¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B0>.

⁴² <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%94%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BD>.

⁴³ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

⁴⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%8C%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BD>.

⁴⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%8C%D90%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

⁴⁶ https://www.google.com/search?q=%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%21%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B0+%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B0&sc=esv=8030c776fa93fc50&ei=-HtiZpb6J96EwPAPhSot4Ag&udm=3&ved=0ahINGA0LjQsdCwMgcQAxVeAhAIHYZhC4wQ4dUDCB&aq=%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%21%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B0+%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B0&gs_l=EGxnd3Mtd2l6LXNlcnAiGtGC0YDQsNCyIdGp0L3QutCwINGA0LjQsdCwMgcQAxVeAhAIHYZhC4wQ4dUDCBjIEAAAYCBgNGB4yChAAGAgYDRgeGA9Ivj9Q_BFY_BFWAXgBkAEAmAF0oAF0qgEDMC4xuAEMyAEA-AEЮюBmAICoAKLAcCChAAGLADGNYEGEYAwDiAwUSATEqIlgGAZAGCJIHAzEuMaAH1gQ&scient=gws-wiz-serp.

³¹ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

³² <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B1>.

³³ <https://ridni.org/karta/%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F>.

³⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B0>.

³⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE>.

³⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B8%D0%BD>.

³⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

³⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

1) *ротан* – *Ротан*, носіями якого є 2 особи, які мешкають у м. Дрогобичі, що на Львівщині⁴⁷.

Від прізвища *Ротан* утворено п'ять прізвищ за допомогою таких словотворчих суфіксів:

- *-ов*: *ротан* – *Ротан-ов*, носієм якого в Україні є 51 особа. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає в м. Павлограді, що на Дніпропетровщині, – 7, а найгустіший осередок – м. Голубівка, що на Луганщині, де на одного носія цього прізвища припадає 6538 жителів⁴⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Ротанов* флексійним способом утворено прізвище *Ротанов-а*, носіями якого в Україні є 86 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає в м. Києві та Павлограді, що на Дніпропетровщині, – по 7, а найгустіший осередок – так само м. Голубівка, що на Луганщині, де на одного носія цього прізвища припадає 8718 жителів⁴⁹.

Одна особа в Україні має подвійне прізвище, одним із компонентів якого є прізвище *Ротанова*. *Діденко-Ротанова* мешкає в м. Лимані, що на Донеччині⁵⁰.

- *-чук*: *ротан* – *Ротан-чук*, носіями якого в Україні є 42 особи. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає в Маневицькому районі, що на Волині, – 7 і найгустіший осередок там само, де на одного носія цього прізвища припадає 2703 жителі⁵¹.

- *-енк-о*: *ротан* – *Ротан-енк-о*, носіями якого в Україні є 4 особи, з яких по 2 носії цього прізвища мешкають на Київщині та в м. Києві⁵².

- *-ев*: *ротан* – *Ротан-ев*, носіями якого в Україні є 3 особи, з них 2 носії цього прізвища мешкають в м. Мелітополі, що на Запоріжжі, 1 – у м. Харкові⁵³;

- *-юк*: *ротан* – *Ротан-юк*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Рівненщині⁵⁴.

2) *ротань* – *Ротань*, носіями якого в Україні 407 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в Черкаському районі, що на Черкащині, – 55 і найгустіший осередок там само, де на одного носія цього прізвища припадає 1397 жителів⁵⁵.

Від основи прізвища *Ротань* за допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворено прізвище *Ротань-ов*, носіями якого в Україні 8 осіб, із них 7 носіїв цього прізвища мешкає на Донеччині, 1 – у м. Харкові⁵⁶.

⁴⁷ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁴⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

⁴⁹ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁵⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%94%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%A0%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁵¹ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA>.

⁵² <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

⁵³ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

⁵⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

⁵⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C>.

⁵⁶ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2>.

Від основи чоловічого прізвища *Ротаньов* флексійним способом утворено прізвище *Ротаньов-а*, носіями якого в Україні є 15 осіб, з них 12 носіїв цього прізвища мешкає на Донеччині, 3 – у м. Харкові⁵⁷.

Дві особи в Україні мають подвійне прізвище: *Ротань-Нежурко*, яка мешкає в м. Мелітополі, що на Запоріжжі⁵⁸, та *Раєвська-Ротань*, яка мешкає в м. Дніпрі⁵⁹;

3) *трав'янка* – *Трав'янк-а*, носіями якого в Україні є 6 осіб, які мешкають на Київщині⁶⁰.

Від основи чоловічого прізвища *Трав'янк-а* флексійним способом утворено прізвище *Трав'янк-о*, носіями якого в Україні є 60 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в Обухівському районі, що на Київщині, – 14, а найгустіший осередок – Сахновщинський район, що на Полтавщині, де на одного носія цього прізвища припадає 4139 жителів⁶¹.

Від усиченої назви *трав'янк-а* утворено прізвище *Трав'ян*, носіями якого в Україні є 10 осіб, із них 7 носіїв цього прізвища мешкають на Дніпропетровщині, 3 – у м. Львові⁶².

Від основи прізвища *Трав'ян* за допомогою словотворчого суфікса *-ськ-* утворено прізвище *Трав'янськ-ий*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають у м. Одесі⁶³.

Від основи чоловічого прізвища *Трав'янський* флексійним способом утворено прізвище *Трав'янськ-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає в м. Одесі та Харкові⁶⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Трав'янов*, носій якого відсутній серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Трав'янов-а*, носіями якого в Україні є 5 осіб, які мешкають у м. Києві⁶⁵.

Безафіксальним способом утворено ще сім прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб:

1) *ялець* – *Ялець*, носіями якого в Україні є 7 осіб, із них 4 носії цього прізвища мешкають у м. Хмельницькому, 3 – на Тернопільщині⁶⁶.

⁵⁷ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁵⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%A0%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%9D%D0%B5%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BE>.

⁵⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%A0%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%A0%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C>.

⁶⁰ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B0>.

⁶¹ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

⁶² <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD>.

⁶³ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

⁶⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁶⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁶⁶ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C>.

Від основи прізвища *Ялець* за допомогою словотворчого суфікса *-к-* утворено прізвище *Ялець-к-ий*, носіями якого в Україні є 4 особи, які мешкають на Луганщині⁶⁷.

Від основи чоловічого прізвища *Ялецьк-ий* флексійним способом утворено прізвище *Ялецьк-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають так само на Луганщині⁶⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Ялецьк-ий* за допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворено прізвище *Ялецьк-ов*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають на Київщині⁶⁹;

2) *білизна* – *Білизна*, носіями якого в Україні є 8 осіб, які мешкають на Полтавщині⁷⁰.

Від основи прізвища *Білизн-а* флексійним способом утворено прізвище *Білизн-ий*, носіями якого в Україні є 5 осіб, які мешкають так само на Полтавщині⁷¹;

3) *радд* – *Радд*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Ужгороді⁷².

Від назви *радд* флексійним способом утворено прізвище *Радд-о*, носієм якого є 3 особи, які мешкають у м. Києві⁷³.

За допомогою словотворчого суфікса *-івлов* від назви *радд* утворено прізвище *Радд-івлов*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Дніпрі⁷⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Раддомський*, носій якого відсутній серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Раддомськ-а*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Київщині⁷⁵;

4) *густер* – *Густер*, носіями якого в Україні є 6 осіб, які мешкають на Запоріжжі⁷⁶.

Від основи прізвища *Густер* флексійним способом утворено прізвище *Густер-а*, носіями якого в Україні є 62 особи. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає у Волноваському районі, що на Донеччині, – 35 і найгустіший осередок – там само, де на одного носія цього прізвища припадає 2342 жителі⁷⁷.

Від основи прізвища *Густер* за допомогою словотворчого суфікса *-ин* утворено ще прізвище

Густер-ин, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Миколаєві⁷⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Густерин* флексійним способом утворено прізвище *Густерин-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають так само в м. Миколаєві⁷⁹.

Від основи чоловічого прізвища *Густерев*, носій якого відсутній серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Густерев-а*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає у м. Северодонецьку, що на Луганщині⁸⁰;

5) *язь* – *Язь*, носіями якого в Україні є 4 особи, які мешкають у м. Фастові, що на Київщині⁸¹.

Від основи прізвища *Язь* утворено три прізвища за допомогою таких словотворчих суфіксів:

- *-ков*: *Язь* – *Язь-ков*, носіями якого в Україні є 3 особи, з них 2 носії цього прізвища мешкають на Одещині, 1 – у м. Рівному⁸².

Від основи чоловічого прізвища *Язьков* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Язьков-а*, носіями якого в Україні є 5 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають на Одещині, по 1 – у м. Рівному та Єнакієвому, що на Донеччині⁸³.

- *-онок*: *Язь* – *Язь-онок*, носіями якого в Україні є 4 особи, з них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Кривому Розі, що на Дніпропетровщині, 1 – у м. Ровеньках, що на Луганщині⁸⁴.

- *-в-*: *Язь* – *Язь-в-а*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Харківщині⁸⁵.

Від основи прізвища *Язьв-а* за допомогою словотворчого суфікса *-як* утворено прізвище *Язьв'як*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Новому Роздолі, що на Львівщині⁸⁶;

б) *морен* – *Морен*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Львівщині⁸⁷.

Від назви *морен* утворено чотири прізвища за допомогою словотворчих суфіксів:

- *-к-*: *морен* – *Морен-к-о*, носіями якого в Україні є 851 особа. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в м. Кривому Розі, що на Дніпропетровщині, – 75, а найгустіший осередок – Софіївський район, що так само на Дніпропетровщині, де на одного носія цього прізвища припадає 467 жителів⁸⁸.

⁶⁷ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

⁶⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁶⁹ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

⁷⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0>.

⁷¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%B9>.

⁷² <https://ridni.org/karta/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B4>.

⁷³ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B4%D0%BE>.

⁷⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%B2>.

⁷⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁷⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80>.

⁷⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0>.

⁷⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD>.

⁷⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

⁸⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0>.

⁸¹ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B7%D1%8C>.

⁸² <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

⁸³ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁸⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B7%D1%8C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BA>.

⁸⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B7%D1%8C%D0%B2%D0%B0>.

⁸⁶ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

⁸⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD>.

⁸⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

Від цієї ж основи утворено прізвище *Морен-к-о*⁸⁹, носіями якого в Україні є 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає в м. Керчі та Білгород-Дністровському, що на Одещині⁹⁰, і прізвище *Морень-к-о*, носіями якого в Україні є 24 особи, з них 10 носіїв цього прізвища мешкають на Херсонщині, 6 – на Тернопільщині, 4 – на Дніпропетровщині, 3 – у м. Запоріжжі, 1 – на Київщині⁹¹.

Від основи прізвища *Моренк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворено також прізвище *Моренк-ов*, носіями якого в Україні є 11 осіб, із них 5 носіїв цього прізвища мешкають у Криму, по 1 – у м. Запоріжжі, Черкасах, Маріуполі, що на Донеччині, Хрустальному, що на Луганщині, Білій Церкві, що на Київщині, та Вараші, що на Рівненщині⁹², а від прізвища *Моренк-о* – прізвище *Моренк-ов*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають у м. Черкасах⁹³.

Від основи чоловічого прізвища *Моренков* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Моренков-а*, носіями якого в Україні є 16 осіб, із них 8 носіїв цього прізвища мешкають у Криму, по 2 – на Черкащині та в м. Білій Церкві, що на Київщині, Вараші, що на Рівненщині, по 1 – у м. Запоріжжі, Кривому Розі, що на Дніпропетровщині⁹⁴.

Від основи прізвища *Моренк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворено ще прізвище *Морен(к/ц)-ов*, носіями якого в Україні є 7 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Вінниці, 2 – у м. Києві, по 1 – на Миколаївщині та в м. Львові⁹⁵.

Одна особа в Україні має подвійне прізвище, одним із компонентів якого є прізвище *Моренцов*. *Дейнека-Моренцов* мешкає в м. Одесі⁹⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Моренцов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Моренцов-а*, носіями якого в Україні є 8 осіб, із них 4 носії цього прізвища мешкають у м. Вінниці, по 2 – на Миколаївщині та в м. Києві⁹⁷.

Одна особа в Україні має подвійне прізвище, одним із компонентів якого є прізвище *Моренцова*. *Моренцова-Шулик* мешкає в м. Києві⁹⁸.

Від основи прізвища *Моренк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ев* утворено так само прізвище *Морен(к/ц)-ев*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Києві⁹⁹.

Від основи чоловічого прізвища *Моренцев* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Моренцев-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають також у м. Києві¹⁰⁰.

Від усіченої основи прізвищ *Моренц-ов* або ж *Моренц-ев* утворено прізвище *Моренць*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Чернігівщині¹⁰¹.

Від основи прізвища *Моренк-о* за допомогою словотворчого суфікса *-ев* утворено прізвище *Моренк-ов*, носієм якого в Україні є 2 особи, які мешкають у м. Черкасах¹⁰².

Від основи чоловічого прізвища *Моренков* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Моренков-а*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка так само мешкає в м. Черкасах¹⁰³.

• *-ов*: *морен* – *Морен-ов*, носіями якого в Україні є 9 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Ужгороді, по 2 – у м. Харкові та Чорноморську, що на Одещині, по 1 – у м. Києві та в Криму¹⁰⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Моренов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Моренов-а*, носіями якого в Україні є 13 осіб, із них 4 носії цього прізвища мешкають на Одещині, по 1 – у м. Дніпрі, Києві, Луганську, Львові, Ужгороді, Харкові, Ялті, Маріуполі, що на Донеччині, Кременчуці, що на Полтавщині¹⁰⁵.

• *-чук*: *морен* – *Морен-чук*, носіями якого в Україні є 28 осіб, із них 23 носії цього прізвища мешкають на Волині, 5 – на Чернівецьчині¹⁰⁶.

• *-юк*: *морен* – *Морен-юк*, носіями якого в Україні є 18 осіб, із них 17 носіїв цього прізвища мешкають на Чернівецьчині, 1 – на Запоріжжі¹⁰⁷.

7) *минь* – *Минь*, носіями якого в Україні є 4 особи, з них 3 носії цього прізвища мешкають у селищі Великій Олександрівці, що на Херсонщині, 1 – у м. Рівному¹⁰⁸.

Від основи прізвища *Минь* флексійним способом утворено прізвище *Минь-о*, носіями якого в Україні є 129 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в Турківському районі, що на Львівщині, – 68

⁸⁹ При виписці офіційних документів українською мовою під впливом російської мови допущена орфографічна помилка. Замість правильного написання прізвища *Маренко* прізвище записано *Маренко*.

⁹⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

⁹¹ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE>.

⁹² <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

⁹³ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

⁹⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁹⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2>.

⁹⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%94%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2>.

⁹⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁹⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%A8%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BA>.

⁹⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2>.

¹⁰⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B0>.

¹⁰¹ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%8C>.

¹⁰² <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

¹⁰³ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

¹⁰⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

¹⁰⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

¹⁰⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA>.

¹⁰⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

¹⁰⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C>.

і найгустіший осередок – там само, де на одного носія цього прізвища припадає 551 житель¹⁰⁹.

Від основи прізвища *Минь* утворено ще чотири прізвища за допомогою словотворчих суфіксів:

- *-к-*: *Минь* – *Минь-к-о*, носіями якого в Україні є 578 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища проживає в Тячівському районі, що на Закарпатті, – 91, а найгустіший осередок – Козельщинський район, що на Полтавщині, де на одного носія цього прізвища припадає 784 жителі¹¹⁰.

Від основи прізвища *Миньк-о* утворено чотири прізвища за допомогою словотворчих суфіксів:

а) *-ов-*: *Миньк-о* – *Миньк-ов*, носіями якого в Україні є 12 осіб, із них 3 носії цього прізвища мешкають у м. Дніпрі, по 2 – на Луганщині та в Криму, по 1 – на Київщині та Сумщині, у мм. Одесі, Херсоні та Горлівці, що на Донеччині¹¹¹.

Від основи чоловічого прізвища *Миньков* флексійним способом утворено прізвище *Миньков-а*, носіями якого в Україні є 22 особи, із них 9 носіїв цього прізвища мешкають у Криму, 3 – на Харківщині, по 2 – на Дніпропетровщині, Донеччині та Хмельниччині, по 1 – на Київщині та Сумщині, у мм. Коростені, що на Житомирщині, та Хрустальному, що на Луганщині¹¹²;

б) *-ач-*: *Миньк-о* – *Миньк-ач*, носіями якого в Україні є 2 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає на Волині та Полтавщині¹¹³;

в) *-ович-*: *Миньк-о* – *Миньк-ович*, носієм якого є 1 особа, яка мешкає в м. Миколаєві¹¹⁴;

- *-ов-*: *Минь* – *Минь-ов*, носіями якого в Україні є 3 особи, з них по одному носієві цього прізвища мешкає на Донеччині, у мм. Харкові та Кривому Розі, що на Дніпропетровщині¹¹⁵.

Від основи чоловічого прізвища *Миньов* флексійним способом утворено прізвище *Миньов-а*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Харкові¹¹⁶.

- *-чук-*: *Минь* – *Минь-чук*, носіями якого в Україні є 14 осіб, із них 12 носіїв цього прізвища мешкає на Волині, по 1 – у Криму та в м. Кривому Розі, що на Дніпропетровщині¹¹⁷.

- *-ок-*: *Минь* – *Минь-ок*, носіями якого в Україні є 11 осіб, із них 9 носіїв цього прізвища мешкає на Львівщині, по 1 – на Тернопільщині та в м. Одесі¹¹⁸.

¹⁰⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BE>.

¹¹⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE>.

¹¹¹ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

¹¹² <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

¹¹³ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D1%87>.

¹¹⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

¹¹⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA>.

¹¹⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

¹¹⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2>.

¹¹⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%BA>.

Висновки та перспективи досліджень. Проведений аналіз прізвищ, утворених від нечисленних назв прісноводних риб, дає підстави резюмувати:

1. Від п'яти із вісімнадцяти нечисленних назв прісноводних риб утворено прізвища, хоч самі ці назви не стали основою для творення прізвищ (*ахне*, *гольян*, *лосось*, *севрюга*, *стерлядь*). Ще від двох назв утворено прізвища, але вони не стали основою для творення похідних прізвищ (*палія*, *вирезуб*). Від решти, тринадцяти (*палія*, *вирезуб*, *ялець*, *білизна*, *радд*, *густер*, *язь*, *морен*, *минь*, *головешка*, *ротан*, *ротань*, *трав'янка*), нечисленних назв прісноводних риб утворено прізвища безафіксальним способом, а від них – ще й похідні прізвища.

2. Найпоширенішим прізвищем цієї мікрогрупи є прізвище *Моренко* (851 носій) і найбільше похідних прізвищ утворено так само від прізвища *Моренко* (15 прізвищ) (докладніше про кількість прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількість прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб

№ з.п.	Прізвище	Від якого прізвища походить	К-ть носіїв в Україні
1.	Морен-к-о	Морен	851
2.	Минь-к-о	Минь	579
3.	Ротань	ротань	407
4.	Головешк-о	Головешк-а	350
5.	Минь-о	Минь	129
6.	Ротанов-а	Ротанов	86
7.	Густер-а	Густер	62
8.	Трав'янк-о	Трав'янк-а	60
9.	Головешкін-а	Головешкін	57
10.	Ротан-ов	Ротан	51
11.	Головешк-ін	Головешк-о	46
12.	Севрюгін-а	Севрюгін	46
13.	Ротан-чук	Ротан	42
14.	Севрюг-ін	севрюг-а	29
15.	Морен-чук	морен	28
16.	Морень-к-о	Моренк-о	24
17.	Миньков-а	Миньков	22
18.	Морен-юк	Морен	18
19.	Моренков-а	Моренков	16
20.	Ротаньов-а	Ротаньов	15
21.	Минь-чук	Минь	14
22.	Моренов-а	Моренов	13
23.	Минь-ов	Миньк-о	12
24.	Севрюгов-а	Севрюгов	12
25.	Минь-ок	Минь	11
26.	Моренк-ов	Моренк-о	11
27.	Трав'ян	Трав'ян-к-о	10
28.	Морен-ов	Морен	9
29.	Білизна	білизна	8
30.	Гольянов-а	Гольянов	8
31.	Моренцов-а	Моренцов	8
32.	Ротань-ов	Ротань	8

Продовження таблиці 1

33.	Головешк-ин	Головешк-о	7
34.	Головешкин-а	Головешкин	7
35.	Морен(к/ц)-ов	Моренк-о	7
36.	Ялець	ялець	7
37.	Густер	густер	6
38.	Трав'янка	трав'янка	6
39.	Білизн-ий	Білизн-а	5
40.	Головешкін-а	Головешкін	5
41.	Севрюг-ов	севрюг-а	5
42.	Трав'янов-а	Трав'янов	5
43.	Ахн-евськ-ий	Ахне	4
44.	Вирезуб	вирезуб	4
45.	Гольян-ов	Гольян	4
46.	Лосос-енк-о	лосос(ь)	4
47.	Минь	минь	4
48.	Ротан-енк-о	Ротан	4
49.	Язь	язь	4
50.	Язь-онок	Язь	4
51.	Ялець-к-ий	Ялець	4
52.	Ахневськ-а	Ахневськ-ий	3
53.	Головешкін-а	Головешкін	3
54.	Минь-ов	Минь	3
55.	Радд-о	Радд	3
56.	Ротан-єв	Ротан	3
57.	Стерлядев-а	Стерлядев	3
58.	Язь-ков	Язь	3
59.	Язьков-а	Язьков	3
60.	Головешка	головешка	2
61.	Головьошк-ін	головьошк-а	2
62.	Головьошкін-а	Головьошкін	2
63.	Густерин-а	Густерин	2
64.	Миньк-ач	Миньк-о	2
65.	Моренцев-а	Моренцев	2
66.	Морєн-к-о	Морєн	2
67.	Морєнк-ов	Морєнк-о	2
68.	Ротан	ротан	2
69.	Стерляд-ников	стерляд(ь)	2
70.	Стерлядов-а	Стерлядов	2
71.	Трав'яньск-а	Трав'яньск-ий	2
72.	Трав'ян-ськ-ий	Трав'ян	2
73.	Ялецьк-а	Ялецьк-ий	2
74.	Ялецьк-ов	Ялецьк-ий	2
75.	Головешікн-а	Головешкін	1
76.	Густерев-а	Густерев	1
77.	Густер-ин	Густер	1
78.	Дейнека-Моренцов		1
79.	Діденко- Ротанова		1
80.	Дубровська- Линьова		1
81.	Карамишева- Стерлядєва		1
82.	Миньк-ович	Миньк-о	1
83.	Миньов-а	Миньов	1
84.	Морєн	морєн	1
85.	Морєн(к/ц)-єв	Морєнк-о	1
86.	Морєнцова-Шулик		1

Продовження таблиці 1

87.	Морєнць	Морєнц-ов	1
88.	Морєнков-а	Морєнков	1
89.	Палія	палія	1
90.	Радд	радд	1
91.	Радд-івілов	Радд	1
92.	Раддомськ-а	Раддомськ-ий	1
93.	Раєвська-Ротань		1
94.	Ротан-єв	Ротан	1
95.	Ротань-Нежурко		1
96.	Ротан-юк	Ротан	1
97.	Севрюг-ин	севрюг-а	1
98.	Севрюгин-а	Севрюгин	1
99.	Стерляд-єв	стерляд(ь)	1
100.	Стерляд-єв	стерляд(ь)	1
101.	Стерлядников-а	Стерлядников	1
102.	Стерлядь-єв	стерлядь	1
103.	Язьв'-як	Язьв-а	1
104.	Язь-в-а	Язь	1

3. Найпоширенішими способами творення прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб, є суфіксальний (14 прізвищ) і флексійний (5 прізвищ) (докладніше про способи творення прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб див. табл. 2).

Таблиця 2

Способи творення прізвищ, похідних від нечисленних назв прісноводних риб

№ з.п.	Способи творення назв	К-ть
1.	<i>Безафіксальний</i>	18
2.	<i>Суфіксальний</i>	46
2.1.	-ов	11
2.2.	-єв(-єв)	6
2.3.	-ин(-ін)	6
2.4.	-к-	5
2.5.	-чук	3
2.6.	-єнк-	2
2.7.	-юк	2
2.8.	-ач	1
2.9.	-в-	1
2.10.	-євськ-	1
2.11.	-івілов	1
2.12.	-ков	1
2.13.	-ников	1
2.14.	-ович	1
2.15.	-ок	1
2.16.	-онок	1
2.17.	-ськ-	1
2.18.	-як	1
3.	<i>Флексійний</i>	33
3.1.	-а	28
3.2.	-о	5
3.3.	-ий	1
4.	<i>Подвійне прізвище</i>	7
	Усього	104

4. Надалі потребують вивчення проблеми походження, особливостей творення і поширення на теренах України прізвищ, похідних від інших назв, а також рідкісних і зросійщених прізвища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадін Є. О. Походження українських прізвищ. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 160 с.
2. Варченко І. До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. С. 3–29.
3. Горпинич В. О., Корнієнко І. А. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України : монографія. *Ономастика і апелятиви* : зб. наук. праць. Вип. 25. Дніпропетровськ; Миколаїв : Іліон, 2006. 237 с.
4. Горпинич В. Основні принципи дослідження сучасних прізвищ України. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 18–27.
5. Карта поширення прізвищ України. URL: <https://ridni.org/karta/> (дата звернення : 16.06. 2024).
6. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини. Київ : Факт, 2004. 198 с.
7. Падалка Р. Динаміка прізвищ Донецької Слов'янщини : монографія та словник. Київ ; Дніпропетровськ : АНВОУ, 2010. 276 с.
8. Поповський А. Дециця про українські прізвища : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 300 с.
9. Прадід Ю. Ф. «Рибні» прізвища в українській мові : особливості творення, територіальна поширеність. 1. Карась. *Записки з ономастики*. Одеса, 2023. Вип. 26. С. 98–124.
10. Прадід Ю. Ф. 100 найвідоміших прізвищ в Україні : походження, особливості творення та регіональне поширення. *Мовознавство*. 2023 (2). № 5. С. 40–56.
11. Прадід Ю. Ф. Особливості творення прізвищ, похідних від прізвища *Дід* (на матеріалі прізвищ, поширених в Україні). *Філологічний часопис* : науковий журнал. Умань : ВПЦ «Візаві», 2022 (1). Вип. 2 (20). С. 62–83.
12. Прадід Ю. Ф. Особливості творення прізвищ, похідних від прізвища *Зірка*, та їх територіальна поширеність. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2023. Вип. 36. С. 137–147.
13. Прадід Ю. Ф. Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. Київ. 2021. Вип. 1 (50). С. 28–45.
14. Прадід Ю. Ф. Прізвищева мікросистема «Зима» в українській мові. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 54. С. 110–123.
15. Прадід Ю. Ф. Способи творення прізвищ мікрогрупи «Тато» (на матеріалі прізвищ, поширених в Україні). *Філологічний часопис* : науковий журнал. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023. Вип. 1. С. 40–56.
16. Прісноводні риби. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D1%80%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96+%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B8&oq=%D0%BF%D1%80%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%96&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgCEAAAYDRiABDIgCAARRRg5MgkIARAAGA0YgAQyCQgCEAAAYDRiABDIJCAMQABgNGIAEMgkIBBAAGA0YgAQyCQgFEAAAYDRiABDIJCAYQABgNGIAEMgkIBxAAGA0YgAQyCQgIEAAAYDRiABDIJCAkQABgNGIAE0gEJMTE5NDNqMGo3qAIAAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення : 11.05. 2024).
17. Регушевський Є. С. Чи є у мові зайві слова? *Культура слова*. Київ : Наукова думка, 1978. Вип. 14. С. 18–21. URL: <http://kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine14-12.pdf> (дата звернення : 19.05. 2024).
18. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. 253 с.
19. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.
20. Українська ономастика : бібліографічний покажчик / уклад.: С. О. Вербич, І. В. Єфименко, І. М. Железняк. Київ, 2013. 366 с.
21. Український словотвір : словник-довідник. URL: <https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html> (дата звернення : 16.06. 2024).
22. Українські прізвища. URL: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0 (дата звернення : 17.06.2024).
23. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 235 с.
24. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія. Київ : ТОВ «Папірус», 2008. 672 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Рідні. URL: <https://ridni.org/> (дата звернення : 19.05. 2024).

REFERENCES

1. Badin, Ye. O. (2008). Pokhodzhennia ukrainskykh prizvyshch [Origin of Ukrainian surnames]. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim [in Ukrainian].
2. Varchenko, I. (1968). Do osnov naukovooho vyvchennia suchasnykh ukrainskykh prizvyshch [On the Basics of the Scientific Study of Modern Ukrainian Surnames]. Redko, Yu. K. Dovidnyk ukrainskykh prizvyshch. Kyiv: Radianska shkola, 3–29 [in Ukrainian].
3. Horpynych, V. O., Korniienko, I. A. (2006). Antroponimiia Dniprovskoho Pryporizhzhia i sumizhnykh rehioniv Ukrainy [Anthroponymy of the Dnipro Pryporizhne and adjacent regions of Ukraine]: monohrafiia. Onomastyka i apeliatyvy. Vyp. 25. Dnipropetrovsk; Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].

4. Horpynych, V. (2009). Osnovni pryntsyipy doslidzhennia suchasnykh pryzvyshch Ukrainy [Basic principles of researching modern Ukrainian surnames]. *Ukrainska mova*, 4, 18–27 [in Ukrainian].
5. Karta poshyrennia pryzvyshch Ukrainy [Map of the distribution of surnames in Ukraine]. URL: <https://ridni.org/karta/> (data zvernennia : 16.06. 2024).
6. Kravchenko, L. O. (2004). Pryzvyshcha Lubenshchyny [Surnames of Lubenshchyna]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
7. Padalka, R. (2010). Dynamika pryzvyshch Donetskoi Slovianshchyny [Dynamics of Surnames of Donetsk Slavic Region]: monohrafiia ta slovnyk. Kyiv; Dnipropetrovsk: ANVOU [in Ukrainian].
8. Popovskyi, A. (2020). Deshchytsia pro ukrainski pryzvyshcha [A little about Ukrainian surnames]: monohrafiia. Dnipro: Lira [in Ukrainian].
9. Pradid, Yu. F. (2023). “Rybni” pryzvyshcha v ukrainskii movi: osoblyvosti tvorennia, terytorialna poshyrennist. 1. Karas [“Fish” surnames in the Ukrainian language: peculiarities of creation, territorial distribution 1. Karas]. *Zapysky z onomastyky*. Odesa, 26, 98–124 [in Ukrainian].
10. Pradid, Yu. F. (2023). 100 naividomishykh pryzvyshch v Ukraini: pokhodzhennia, osoblyvosti tvorennia ta rehionalne poshyrennia [The 100 most common surnames in Ukraine: their origin, derivation peculiarities, and regional distribution]. *Movoznavstvo*, 5, 40–56 [in Ukrainian].
11. Pradid, Yu. F. (2022). Osoblyvosti tvorennia pryzvyshch, pokhidnykh vid pryzvyshcha *Did* (na materiali pryzvyshch, poshyrenykh v Ukraini) [Features of creating surnames, derived from the surname of *Did* (based on surnames common in Ukraine)]. *Filolohichni chasopys: naukovi zhurnal*. Uman: VPTs “Vizavi”, 2 (20), 62–83 [in Ukrainian].
12. Pradid, Yu. F. (2023). Osoblyvosti tvorennia pryzvyshch, pokhidnykh vid pryzvyshcha *Zirka*, ta yikh terytorialna poshyrennist [Features of the creation of surnames derived from the surname *Zirka* and their territorial distribution]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Filolohiia (movoznavstvo)*, 36, 137–147 [in Ukrainian].
13. Pradid, Yu. F. (2021). Patronimichni pryzvyshcha (na materiali ukrainskykh variantiv khrystyianskykh imen) [Patronymic surnames (on the material of Ukrainian variants of Christian names)]. *Ukrainske movoznavstvo*, 1 (50), 28–45 [in Ukrainian].
14. Pradid, Yu. F. (2023). Pryzvyshcheva mikrosistema “Zyma” v ukrainskii movi [Surname microsystem “Zyma” in the Ukrainian language]. *Problemy humanitarnykh nauk Serii “Filolohiia”*: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 54, 110–123 [in Ukrainian].
15. Pradid, Yu. F. (2023). Sposoby tvorennia pryzvyshch mikrohrupy “Tato” (na materiali pryzvyshch, poshyrenykh v Ukraini) [Ways of creating surnames from the appellative “Tato” (based on surnames common in Ukraine)]. *Filolohichni chasopys: naukovi zhurnal*. Uman: VPTs “Vizavi”, 1, 40–56 [in Ukrainian].
16. Prisoenovni ryby [Freshwater fish]. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D1%80%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96+%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B8&oeq=%D0%BF%D1%80%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%96&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgCEAAyDRiABDiGCAARRRg5MgkIARAAGA0YgAQyCQgCEAAyDRiABDiJCAMQABgNGIAEMgkIBBAA GA0YgAQyCQgFEAAyDRiABDiJCAYQABgNGIAEMgkIBxAAGA0YgAQyCQgIEAAyDRiABDiJCAkQABgNGIAE0gEJMTE5NDNqMGo3qAIAAsAI
17. Rehushevskiy, Ye. S. (1978). Chy ye u movi zaivi slova? [Are there unnecessary words in the language?]. *Kultura slova*. Kyiv: Naukova dumka, 14, 18–21. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine14-12.pdf> (data zvernennia : 19.05. 2024).
18. Redko, Yu. K. (1968). Dovidnyk ukrainskykh pryzvyshch [Directory of Ukrainian surnames]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
19. Redko, Yu. K. (1966). Suchasni ukrainski pryzvyshcha [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Ukrainska onomastyka [Ukrainian onomastics]: bibliohrafichni pokazhchyk (2013) / uklad.: S. O. Verbych, I. V. Yefymenko, I. M. Zheliezniak. Kyiv [in Ukrainian].
21. Ukrainskyi slovtovvir [Ukrainian word-formation]: slovnyk-dovidnyk. URL: <https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html> (data zvernennia : 16.06. 2024).
22. Ukrainski pryzvyshcha [Ukrainian surnames]. URL: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0 (data zvernennia : 17.06.2024).
23. Khudash, M. L. (1977). Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
24. Chuchka, P. P. (2008). Antroponimii Zakarpattia [Anthroponymy of Zakarpattia]: monohrafiia. Kyiv: TOV “Papirus” [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Ridni [The relatives]. URL: <https://ridni.org/> (data zvernennia : 19.05. 2024).

УДК 811.112.2'37:17.026.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.9>

ГІДНІСТЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЕПОХИ ВИСОКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЗА СПІВАНОЮ ІСТОРІЄЮ

Романова Н. В.

Херсонський державний університет

У статті розглянуто історію поняття “Würde”, проаналізовано терміни *співана історія* та *шпільман*, звернено увагу на символіку та функції одягу шпільмана, з’ясовано та систематизовано текстову семантику гідності. Актуальність теми дослідження зумовлено антропоцентричною спрямованістю сучасної лінгвістики та загальною тенденцією розгляду семантики мовних одиниць з позиції культурологічних і ментальних процесів.

Наукове дослідження має міждисциплінарний характер, структуроване за традиціями вітчизняної науки та враховує німецькомовне визначення аналізованого феномену. Емпіричним матеріалом слугують німецькомовні письмові пам’ятки XII–XIII століть, де йдеться про трагічні події сивої давнини, зокрема: загибель а) прибульця з іншої галактики (Зіфрід), б) Другого королівства бургундів; анексію Північного королівства нібелунгів а) прибульцем, б) бургундами; смертельну боротьбу за скарб Нібелунгів, Велике переселення народів з Азії до Європи; насильницьку смерть відомих християнському світу героїв-лицарів (Дитріх Бернський, Рюдігер, Гільдебрант) (“Das Nibelungenlied”); викрадення знатних людей (королівських нащадків); новий тип харчування малолітніх королівських нащадків на безлюдному острові (перехід від веганства до м’ясоїдства); піратство у вигляді прочан; міжусобні та релігійні війни; знуцання королеви з полонених (“Kudrun”) тощо.

Підтверджено ідею щодо семантичного зв’язку між гідністю, шляхетністю й заможністю. Виокремлено три ступені шляхетності, що корелюють із місцем проживання, походженням, вихованням, статусом, родом занять, гендером, віком. Гідність потрактовано і як енциклопедичність знань, і як етикет, і як механізм досягнення мети. Мовний матеріал досліджено за допомогою різних методів і прийомів: а) загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення, моделювання), б) спеціальних (описовий, структурний, семантичний аналіз та аналіз дефініцій). Запропоновано поняття *співаної історії*, формули взаємостосунків між можновладцями та дорослими й дітьми; структуровано семантику гідності семантичними підкласами: гідність можновладців (чужинців та автохтонів); гідність малолітніх дітей можновладців (чужих і своїх); гідність (потенційних) дружин можновладців (чужинок); гідність лицарів на службі можновладців; гідність знаних лицарів; гідність окремих священників; етнічна гідність.

Ключові слова: гідність, епоха Високого середньовіччя, шпільман, співана історія, шляхетність, церква, семантика гідності.

Romanova N. V. Dignity in the German language of the High Middle Ages according to the sung history. The article deals with the history of the concept “Würde”, analyses the terms *sung story* and *spielman*, pays attention to the symbolism and functions of *spielman*’s clothing, clarifies and systematizes the textual semantics of dignity. The relevance of the research is determined by the anthropocentric orientation of modern linguistics and the general tendency to consider the semantics of linguistic units from the standpoint of cultural and mental processes.

The scientific research is interdisciplinary, structured according to the traditions of national science and takes into account the German-language definition of the phenomenon under analysis. The empirical material is based on German-language writings of the twelfth and thirteenth centuries, which refer to tragic events of ancient times, namely the death of a) an alien from another galaxy (Sigurd), b) the Second Kingdom of the Burgundians, the annexation of the Northern Kingdom of the Nibelungs by a) an alien, b) the Burgundians, the deadly struggle for the treasure of the Nibelungs, the Great Migration of Peoples from Asia to Europe, the violent deaths of knight heroes known to the Christian world (Dietrich of Bern, Rüdiger, Hildebrant) (“Das Nibelungenlied”), kidnapping of noble people (royal descendants), a new type of food for young royal descendants on a desert island (transition from veganism to meat eating), piracy under the guise of pilgrims, internecine and religious wars, and the queen’s abuse of prisoners (“Kudrun”).

The idea of a semantic connection between dignity, nobility and wealth is confirmed. Three degrees of nobility are distinguished, which correlate with place of residence, origin, upbringing, status, occupation, gender, and age. Dignity is thought of as encyclopaedic knowledge, etiquette, and a mechanism for achieving a goal. The linguistic material is studied using a number of methods and techniques: a) general scientific (analysis, synthesis, generalisation, modelling), b) special (descriptive, structural, semantic and definition analysis). The author proposes the concept of a *sung history* of the formula of relations between those in power and adults and children, and classifies the semantics of dignity into semantic subclasses: dignity of those in power (foreigners and autochthons); dignity of young children of those in power (foreigners and native); dignity of (potential) wives of those in power (foreigners); dignity of knights in the service of those in power; dignity of famous knights; dignity of individual priests; ethnic dignity.

Key words: dignity, High Middle Ages, *spielman*, *sung history*, nobility, church, semantics of dignity.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Щораз більший інтерес дослідників до проблем міжособистісних стосунків зумовив появу численних студій, які пов'язані з теоретико-методологічним доробком етики, культурології, юриспруденції, лінгвістики тощо.

Гідність – категорія складна, багатоаспектна й неоднозначна. Її вважають цінністю [33, 450], механізмом моральної практики й культури [20, 19], динамічною духовною цінністю [2, 5], шанобливою поведінкою, еством людини [37, 1088], найвищою соціальною цінністю, кодифікованою юридично [1, 55], усвідомленням «своїї значимості», самоповагою і повагою «до значимості чужої особистості» [7], моральною рисою, «яка відображає унікальну природу людини» [8, 48], позитивною моральною якістю [16, 95], загальною конституційною цінністю як «джерелом, основою та принципом всього конституційного ладу» [4, 100], почуттям [18, 278], власною цінністю, яку поважають інші люди [32, 1275], уособленням людини та її місцем у соціумі [10, 754] тощо.

Таке розмаїття і відкрите тлумачення природи гідності вказує на національні наукові традиції (зокрема німецьку та українську), наукову парадигму (лінгвістика, філософія, правознавство), актуальність проблематики. Важливість об'єкта нашого дослідження пояснюємо культурною глобалізацією, руйнацією моральних цінностей, духовною кризою; з другого боку, фрагментарністю спеціальних праць, присвячених аналізу семантики феномену німецькомовної культури загалом і середньовічного періоду зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття проблему гідності активно вивчають і аналізують. Формат наукових праць варіює – від одноосібних [5; 9; 11; 27] до групових [28] і колективних [14; 15]. Акцентують, як уже зазначалось, на лінгвістичному, філософському, правовому компонентах. Сюди додаємо й соціальний аспект, що орієнтує на гендерну складову [25, 10–11], дидактичний, що сприяє формуванню «системи ціннісного ставлення особистості до оточуючого соціального і природного довкілля та самої себе, до своєї людської, власної і національної гідності» [24, 6], лінгвокультурологічний, що перегукується з когнітивною сферою людини і функціонуванням у текстовій тканині [21], міждисциплінарний, що поєднує: а) мову, мислення, емоції, культуру та медіажурналістику [6], б) фразеологію та мислення [3], в) комунікативну філософію та комунікативну етику [17]; корпусний, що підтвердив ідею про існування індивідуальної, колективної, суспільної, національної гідності [23] тощо. Проте на периферії дотепер лишаються смислове наповнення середньовічного поняття гідності «*wirde, wierde*», механізми його вербалізації у співаній історії.

Вивчення гідності у німецькій мові епохи Високого Середньовіччя (1050–1300 роки) дає змогу проникнути в сутність поняття, побачити його загальні й специфічні особливості. Виокремлення цього періоду є умовним [13, 16]. До характерних ознак Високого Середньовіччя належать: стрімке збільшення кількості населення; етнічне містобудування;

поява нових міст / містечок; утворення Римсько-католицької церкви; віра в християнського Бога; панівне становище Німеччини в складі Священної Римської імперії; соціальна організація суспільства (еліта: король, лицарі, воїни, феодала, духовенство; народ: бюргери, селяни; культурний прошарок: шпільмани, мінезингери, трубадури, поети); втрата права власності на землю селянами та кріпацька залежність від феодала; хрестові походи, війни; чернецтво, еретичні рухи, масове паломництво; розвиток технологій; розквіт торгівлі та комерції; придворна та народна культура [22, 87–90].

Наведені ознаки так чи так впливають на формування поняття гідності, а також на його об'єктивацію німецькою мовою XII–XIII століття.

Формулювання мети і завдань дослідження. **Мета** статті – визначити лінгвістичні механізми вербалізації гідності в німецькій мові епохи Високого Середньовіччя за співаною історією.

Поставлену мету реалізуємо виконанням низки **завдань**, серед яких – висвітлення історії поняття *Würde* (гідність); уточнення понять *співана історія*, *шпільман*; розкриття символіки та функцій одягу шпільмана; виокремлення контекстів зі значенням 'гідність'; з'ясування текстової семантики гідності; систематизація семантики гідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття *Würde* (гідність) виникло в німецькій мові у VIII столітті внаслідок економічної взаємодії між людьми [34, 898]. Щоправда, вид і форму економічної взаємодії не окреслено [36, 1062]. Очевидно, економічною взаємодією вважали спільну діяльність різних суб'єктів, які об'єднувались на період продажу чи збуту певних товарів та оцінювали вартість останніх. Паралельне вживання цього терміна фіксують для позначення авторитету людини в суспільстві, чину, звання, титулу, почесного місця. У Середньовіччі гідність ототожнюють із вартістю; ціною; дуже цінною властивістю, якістю; авторитетом; чеснотою; званням; саном; честю; ушануванням; повагою [35, 324]. Минуло понад десять віків, перш ніж гідність почали трактувати як повагу до кожної людини, а саму людину – як цінність [36, 1062].

Сучасне розуміння *Würde* репрезентовано на початку нашої наукової розвідки, тому пропонуємо дигітальну версію аналізованого поняття, що об'єднує три різновиди джерел: словники, корпуси та статистку слова [30]. Згідно зі словниковою статтею, *Würde* має три значення з варіантами: 1) а) 'повага, пошана до людини'; б) 'усвідомлення людиною власних заслуг'; 2) а) 'високе становище, висока посада тощо'; б) '(наукове) звання, відповідний ранг, відповідна посада'; 3) '*перен.* особлива аура місця; відповідне структурне оформлення (історично чи іншим чином) значущої локації' [38]. Отже, ми переконалися в тому, що гідність належить до абстрактних понять, її семантика змінювалась, розширювалась, трансформувалась і загубила свою предметну номінацію ще в давні часи.

Поняття *співана історія* не засвідчено в довідкових виданнях [32, 1002–1003; 33, 348; 37, 867]. Розгляд жанрів німецької літератури на тлі історії мови дає підстави з певним застереженням стверджувати,

що *співана історія* – це особливий різновид розповіді про героїчне минуле певного народу, племені, роду, а також про пригоди вищого прошарку населення (короля, його родичів або нащадків тощо). Співану історію виконують у супроводі музичного інструмента. Виконавець, або шпільман, є також автором музики і водночас музикантом.

Загалом шпільман – творча натура, що вміє гарно говорити, декламувати, співати, жартувати, творити музику для струнних, ударних і духових інструментів, грати на лірі, бити в барабан, сурмити, танцювати на руках, жонглювати гострими предметами, їздити верхи, стрибати через кільця в повітрі, ковтати вогонь. Він бажаний гість як у королівському замку, так і на ринковій площі. Без постійного місця проживання. Має жebraкувати або брати участь у війні. Привласнює та виконує чужі пісні (1; 2).

Вирізняє шпільмана і його яскравий одяг – червоно-зелений, -білий або -жовтий костюм. Кольори костюма шпільмана символізують світло, радість, святковість, сакральність, щастя, красу, життя, свободу, любов [31, 66, 262, 284, 860]. До негативних асоціацій костюма шпільмана належать: кров, кровопролиття, вогонь, рани, війна, конфлікт, жорстокість, смерть, депресія, інертність, байдужість тощо [31, 66, 284, 860].

Одяг шпільмана виконує важливі функції, а саме: формує імідж та образ; привертає до себе увагу; інформує про специфіку занять; впливає на емоційний стан адресата; спонукає адресата до виконання інтелектуальних дій.

У шпільмана метафоричне ім'я на зразок *Suchsbrot* («Шукач їжі»), *Suchenwirt* («Шукач господаря»), *Suchendank* («Шукач вдячності»), *Suchsland* («Шукач країни»). Таке ім'я не може не привносити в співану історію те нове, незвичне, що підносить її героїв до еталону, ідеалу, божества.

Поводився шпільман, як правило, зухвало, йому не довіряла ані влада, ані церква. Остання переслідувала шпільманів через гріховність та аморальність [29, 3]. Інакше кажучи, церква принижувала гідність творчої особистості.

Дібрані нами контексти дають змогу розглядати гідність як одну із чесот шляхетної (*edel*, *hêr*) і заможної (*rich*) людини. Така людина має спеціальне виховання (*vil genædicliche tuon*; *Ziehet in zen êren unz er wurde ze man*), вродлива (*schæm*, *vil manic schæniu meit*), готова піти не лише на компроміс із собою заради спільного добра, але й підтримати за потреби сусіднє королівство в скрутні часи (війна, голод) (*lât mich iu erwerben êre unt ouch den frumen, ê daz iwer vînde her ze disen landen kumen*). Виокремлюємо три ступені шляхетності: шляхетний, шляхетніший і найшляхетніший. Шляхетними є чужинці знатного роду (*edel Sîvrid*), королі (*künige*: *Zîgmund*, *Liûdegast*, *Liûdegêr*, *Etцель*), знані лицарі (*Дитріх Бернський*, *Рюдігер*, *Гунтер Гільдебрант*), воїни (*Ортвін із Меца*, *Фолькер із Альція*, *Данкварт*, *Гунольд*, *Зіндольд*, *Румольд*), родичі короля (*Гернот*, *Гізельгер*, *Гаген з Троньє*), дружина короля (*Ута*, *Зіглінда*, *Брюнгільда*, *Крімгільда*); шляхетнішими – принцеси (*ein vil edel magedîn*) і їхні брати (*Die drî kûnege, als ich gesagt hân, von vil hôhem*

ellen); найшляхетнішими – хоробрі лицарі та дівчата Ісландії.

На тлі сказаного гідність грабують за походженням, статусом, віком, гендером, родом занять, географією. Водночас гідність розуміють і як енциклопедичність знань про певну людину третьою особою:

Dô sprach der ritter edele: «ist siu dir sô bekannt, daz ir sulen dienen liute unde lant. weist du s' in den zûhten, ich will sie gerne minnen» (2, 320).

Третя особа еквівалентна тут кривому родичеві протилежної або однакової статі. Їй довіряють, до неї дослухаються. Очевидним є зв'язок між енциклопедичним знанням, когнітивною оцінкою, багатим досвідом та нормою (етикет). Енциклопедичні знання відображають бачення навколишнього світу індивідуумом і складаються «із різнорівневих знань – особистісних, парадигмальних, об'єктивних, транссуб'єктивних тощо» [19, 65], когнітивна оцінка маніфестує певні інтелектуальні дії (міркування про проблему, її аналіз, обдумування, пошук нових способів її розв'язання тощо), орієнтовані на предметну ситуацію [26, 190], багатий досвід збігається із сукупністю знань, апробованих практично, норма тотожна правилам поведінки, прийнятих при дворі [12]. Отже, гідність є соціально-психологічною категорією.

Гідність як етична категорія є найвищою формою відносин між можновладцями. При цьому керуються власними інтересами та потребами, які прагнуть задовольнити. Наприклад, Зіфрід принижує себе заради одруження з красунею Крімгільдою. Він відмовляється від статусу королевича й стає васалом короля Гунтера впродовж його сватання. Після смерті Зіфріда Крімгільда принижує себе одруженням із язичником Етцелем заради помсти родичам. Вона йде проти своєї совісті й гине (2). Гунтер, Зіфрід і Крімгільда досягають своєї мети через обман. І це є природним для них. Отже, гідність на основі обману веде до насильства та когнітивного дисонансу.

Наведемо інший приклад.

Агресивний сусід Зігебанда, вельможний граф сальмейський, християнин, принижує гідність своїх юних гостей на борту судна досить майстерно: дівчатам пропонує паломницький одяг, пригощає вишуканими стравами, розпитує упереджено про полон, юнакові – синові Зігебанда – відмовляє в силі й мужності під час перебування на безлюдному острові, битві з хижими птахами, намагається взяти хлопця в полон на борту судна заради подальшого викупу (1). Мета графа – отримати викуп за полонених дітей – трансформується у винагороду. Це – неприродно для нього. Тут за гідністю стоять уже фізична сила та конструктивний діалог, які примирюють ворогуючі сторони та заперечують насилля, гноблення дорослими дітей.

Взаємостосунки між королем Гунтером і королевичем Зіфрідом характеризуємо формулами «людина людині – друг», «допомога один одному», між графом сальмейським і дітьми – «дорослий дитині – ворог», «боротьба дорослого проти всіх дітей».

Наведену та іншу семантику гідності корпусу вибирання систематизуємо в такі семантичні підкласи, як-от: **гідність можновладців** (чужинців та автохтонів); **гідність малолітніх дітей можновладців** (чужих і своїх); **гідність (потенційних) дружин можновладців** (чужинок); **гідність лицарів** на службі можновладців; **гідність знаних лицарів**; **гідність окремих священників**; **етнічна гідність**.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, гідність у німецькій мові епохи Високого середньовіччя має діалектичний характер, що

виводить на дві основні вербальні гілки – словосполучення та слово, оброблені в дусі християнської ідеології. Словосполучення об'єктивує гідність як оцінку шляхетною людиною обсягу своїх матеріальних статків, слово конститує гідність як обсяг енциклопедичних знань і позитивного досвіду третьою особою про шляхетну людину іншого королівства. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі семантики гідності сучасної німецької мови, порівнянні засобів вираження семантики гідності в споріднених (німецька, англійська) та неспоріднених (німецька, українська) мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов О. І. Гідність і честь : їх сутність як найвищих соціальних цінностей людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. Вип. 3. С. 55–58.
2. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2008. Вип. 1 (12). С. 5–18.
3. Веремчук Е. О. Фразеологічні засоби вербалізації концепту *DIGNITY* в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2020. № 45. Т. 2. С. 53–56.
4. Грищук О. В. Людська гідність у праві : філософсько-правова рефлексія. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави : тези Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 98–105.
5. Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.
6. Дацішин Х. Атрибутивна сполучуваність концепту *ГІДНІСТЬ* у сучасному українському інтернет-дискурсі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Журналістські науки*. 2019. № 3. С. 142–148.
7. Друль О. Кілька думок про гідність. URL: <https://zbruc.eu/node/21702> (дата звернення: 03.10.2024).
8. Дучак Б. Л. Людська гідність у праві. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 47–50.
9. Камінський П. В. Кримінально-правова характеристика за примушування до шлюбу : порівняльно-правове дослідження : дис. на здобуття наук. ступ. докт. філос. : 081. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. 184 с.
10. Козинець О. Г., Костюченко Н. Д. Філософсько-правове осмислення категорії «гідність людини» в працях мислителів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 754–758. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300294/292636> (дата звернення: 03.10.2024).
11. Костенко М. Гідність у сучасному українському соціумі. *Філософські обрії*. 2019. № 41. С. 121–130.
12. Кубрак О. Формування європейського етикету в епоху середньовіччя. 2015. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/83242/1/Kubrak_Formuvannia_uevropetskoho.pdf (дата звернення: 03.10.2024).
13. Левицький В. В. Історія німецької мови : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2007. 216 с.
14. Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. 411 с.
15. *Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару «Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України» (м. Київ, 10–11 жовтня 2016 року) / відпов. ред. Б. Шлоер. Харків : В деле, 2017. 213 с.
16. Павленко А. В. Концептосфери *ЧЕСТЬ* і *ГІДНІСТЬ* в українській лінгвокультурі. *Актуальні питання філології та методології*. Суми : Видавництво СумДУ ім. А. С. Макаренка, 2017. С. 91–96.
17. Петренко М. О. Концепт людської гідності в сучасній комунікативній філософії. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2018. Вип. 1–2. С. 57–68.
18. Пітякова Т. С. Етика як «практична філософія». *Вільчинський Ю. М. Філософія*. Київ : КНЕУ, 2019. С. 265–283.
19. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 292 с.
20. Сайтарлі І. А. Культура міжособистісних стосунків : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
21. Серкал Т. С. Лексема «гідність» в українській лінгвокультурі. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9–10 квітня 2021 року). Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2021. С. 47–51.
22. Ходаковська Н. Г. Еволюція поетичних норм німецьких віршованих текстів давньо- та середньовісньонімецького періодів : монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2019. 222 с.
23. Чабан В. М. Концептосфера «ГІДНІСТЬ» в українській лінгвокультурі (за матеріалами корпусу текстів). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 208–213.
24. Чорна К. І. (заг. ред.). Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : методичний посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
25. Ярема М. Теорія гендеру як заперечення гідності людини. *Grani*. 2021. Т. 24 (11). С. 5–13. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1711/1684> (дата звернення: 03.10.2024).

26. Яремійчук О. В., Кушнір Ю. В. Когнітивні стилі та особливості прояву стресостійкості у студентської молоді. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Вінниця, 2021. № 13. Т. 2. С. 189–193.
27. Barilan Y. M. Human Dignity, Human Rights and Responsibility. The New Language of Global Bioethics and Biolaw. Tel Aviv : MIT Press, 2012. 349 p.
28. Galvin K. T., Todres L. Dignity as honor-wound : an experiential and relational view. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*. 2015. Vol. 21. Issue. 3. P. 410–418.
29. Huber B. Spielleute im Mittelalter. Jugendreferentenseminar Nord 2007 / 2008. URL: http://obj2.peak.at/files/Spielleute_im_Mittelalter.pdf (дата звернення: 05.10.2024).
30. Zitieren des DWDS. URL: <https://www.dwds.de/d/zitieren> (дата звернення: 05.10.2024).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

31. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
32. Götz D. (Hsg.). Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. München : Langenscheidt, 2019. 1343 S.
33. Hecht D., Schmollinger A. Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Київ : Методика, 2004. 496 с.
34. KLUGE. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin ; Neu York : Walter de Gruyter, 1999. 924 S.
35. Lexer M. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Leipzig : S. Hirzel Verlag, 1974. 343 S.
36. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Tübingen : Niemeyer, 1992. 1132 S.
37. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2012. 1152 S.
38. Würde. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. URL: <https://www.dwds.de/wb/W%C3%BCrde#d-1-1> (дата звернення: 05.10.2024)/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bartsch K. (Hrg.). Kudrun. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1867. XXIV. 360 S.
2. Zarncke F. (Hrg.). Das Nibelungenlied. Leipzig : Georg Wigand's Verlag, 1871. CXX. 446 S.

REFERENCES

1. Anisimov, O. I. (2014). Hidnist I chest: ikh sutnist yak naivshchychkh sotsialnykh tsinnosti lyudyny [Dignity and honour: their essence as the highest social values of a person]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, 3, 55–58 [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2008). Pochuttya hidnosti u dukhovnonu rozvytku osobystosti [A sense of dignity in the spiritual development of the individual]. *Teoretyko-metodychni problem vykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi*, 1 (12), 5–18 [in Ukrainian].
3. Veremiichuk, E. O. (2020). Frazeolohichni zasoby verbalizatsii kontseptu *DIGNITY* v anhliiskii movi [Phraseological means of verbalising the concept of *DIGNITY* in English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya*, 45/2, 53–56 [in Ukrainian].
4. Hryshchuk, O. V. (2018). Lyudska hidnist u pravi: filosofsko-pravova refleksiya [Human dignity in law: philosophical and legal reflection]. *Ludska hidnist I prava lyudyny yak osnova konstytutsiinoho ustroyu derzhavy: tezy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Khmelnytskyi, 19–20 zhovtnya 2018 r.)*. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi universytet upravlinnya ta prava, 98–105 [in Ukrainian].
5. Hryshchuk, O. V. (2019). Filosofiya konstytutsiinykh tsinnosti [Philosophy of constitutional values]. Kyiv: Kompaniya VAITE [in Ukrainian].
6. Datsyshyn, Kh. (2019). Atrybutyva spoluchuvanist kontseptu *HIDNIST* u suchasnomu ukrainskomu internet-dyskursi [Attributive compatibility of the concept of *DIGNITY* in contemporary Ukrainian Internet discourse]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Seriya: *Zhurnalistski nauky*, 3, 142–148 [in Ukrainian].
7. Drul, O. (2024). Kilka dumok pro hidnist [A few thoughts on dignity]. URL: <https://zbruc.eu/node/21702> [in Ukrainian].
8. Duhak, B. L. (2017). Lyudska hidnist u pravi [Human dignity in law]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 200, 47–50 [in Ukrainian].
9. Kaminskyi, P. V. (2022). Kryminalno-pravova kharakterystyka za prymushuvannya do shlubu: porivnyalno-pravove doslidzhennya [Criminal Law Characteristics of Coercion to Marriage: A Comparative Legal Study]. (Dysertatsiya doktora filosofii). Odesa [in Ukrainian].
10. Kozynets, O. H., Kostyuchenko, N. D. (2024). Filosofsko-pravove osmyslennya katehorii "hidnist lyudyny" v pratsyakh myslytliv [Philosophical and legal understanding of the category of "human dignity" in the works of thinkers]. *Analitichno-porivnyalne pravoznavstvo*, 1, 745–758. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300294/292636> [in Ukrainian].
11. Kostenko, M. (2019). Hidnidst u suchasnomu ukrainskomu sotsiumi [Dignity in modern Ukrainian society]. *Filosofski obrii*, 41, 121–130 [in Ukrainian].
12. Kubrak, O. (2015). Formuvannya evropeiskoho etyketu v epokhu serednovichchya [The formation of European etiquette in the Middle Ages]. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83242/1/Kubrak_Formuvannia_yevropeiskoho.pdf [in Ukrainian].
13. Levytskyi, V. V. (2007). Istoriya nimetskoï movy [History of the German language]. Vinnytsya : Nova Knyha [in Ukrainian].
14. Lyudska hidnist I prava lyudyny yak osnova konstytutsiinoho ustroyu derzhavy [Human dignity and human rights as the basis of the constitutional order of the state]: tezy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi koferentsii (m. Khmelnytskyi, 19–20 zhovtnya 2018 roku). Khmelnytskyi: Khmelnytskyi universitet upravlinnya ta prava, 2018 [in Ukrainian].

15. Lyudska hidnist u pravi Nimechchyny, Polshchi ta Ukrainy [Human dignity in the law of Germany, Poland and Ukraine]: materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho seminaru (m. Kyiv, 10–11 zhovtnya 2016 roku). Kharkiv: V dele, 2017 [in Ukrainian].
16. Pavlenko, A. V. (2017). Kontseptosfery *CHEST* i *HIDNIST* v ukrainskii linhvokulturi [The concepts of *HONOUR* and *DIGNITY* in Ukrainian linguistic culture]. *Aktualni pytannya filolohii ta metodolohii*. Sumy: Vydagnytstvo SumDU im. A. S. Makarenka, 91–96 [in Ukrainian].
17. Petrenko, M. O. (2018). Kontsept lyudskoi hidnoisti v sutsasni komunikatyvni filosofii [The concept of human dignity in modern communication philosophy]. *Mulytversum. Filosofskiyi almanakh*, 1–2, 57–68 [in Ukrainian].
18. Pityakova, T. S. (2019). Etyka yak “praktychna filosofiya” [Ethics as “practical philosophy”]. *Vilchynskiyi, Yu. M. Filosofiya*. Kyiv: KNEU, 265–283 [in Ukrainian].
19. Prykhodko, A. M. (2002). Skladnisuryadne rechennya v suchasni nimetskii movi [Complex sentences in modern German]. Zaporizhzhya: ZDU [in Ukrainian].
20. Saitarly, I. A. (2007). Kultura mizhosobystisnykh stosunkiv [Culture of interpersonal relationships]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
21. Serkal, T. S. (2021). Leksema “hidnist” v ukrainskii linhvokulturi [The lexeme “dignity” in Ukrainian linguistic culture]. *Suchasni naukovyi doslidzhennya predstavnykiv filolohichnykh nauk ta ikhnii vplyv na rozvytok movy ta literatury: tezy dop. Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Lviv, 9–10 kvitnya 2021 roku). Lviv: LOHOS, 47–51 [in Ukrainian].
22. Khodakovska, N. H. (2019). Evolyutsiya poetychnykh norm nimetskykh virshovanykh tekstiv davno- ta serednoverkhnonimetskoho periodiv [The Evolution of Poetic Norms in German Poetic Texts of the Old and Middle High German Periods]. Kyiv: Vydavnychiy tsestr KNLU [in Ukrainian].
23. Chaban, V. M. (2016). Kontseptosfera “HIDNIST” v ukrainskii linhvokulturi (za materialamy korpusu tekstiv) [The conceptual sphere of “DIGNITY” in the Ukrainian linguistic culture (based on the materials of the corpus of texts)]. *Aktualni problem filolohii ta perekladoznavstva*, 10, 208–213 [in Ukrainian].
24. Chorna, K. I. (Ed.). (2014). Vykhovannya kultury hidnosti ditei ta uchnivskoi molodi v pozaurochnii diyalnosti zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Fostering a culture of dignity for children and students in the extracurricular activities of secondary schools]. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
25. Yarema, M. (2021). Teoriya henderu yak zaperechennya hidnosti lyudyny [Gender theory as a denial of human dignity]. *Grani*, 24 (11), 5–13. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1711/1684> [in Ukrainian].
26. Yaremiichuk, O. V., Kushnir, Yu. V. (2021). Kohnityvni styli ta osoblyvosti proyavu stresostiikosti u studentskoi molodi [Cognitive styles and peculiarities of stress resistance in students]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovariustva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylya Stusa*, 13 (2), 189–193 [in Ukrainian].
27. Barilan, Y. M. (2012). Human Dignity, Human Rights and Responsibility. The New Language of Global Bioethics and Biolaw. Tel Aviv : MIT Press
28. Galvin, K. T., Todres, L. (2015). Dignity as honor-wound: an experiential and relational view. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 21 (3), 410–418
29. Huber, B. (2024). Spielleute im Mittelalter. [Minstrels in the Middle Ages] *Jugendreferentenseminar Nord 2007 / 2008*. URL: http://obj2.peak.at/files/Spielleute_im_Mittelalter.pdf [in German].
30. Zitieren des DWDS. [Citing the DWDS.] 2024. URL: <https://www.dwds.de/d/zitieren> [in German].

DICTIONARIES

31. Kotsura, V. P., Potapenko, O. I., Kuibida, V. V. (Eds.). (2015). Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Encyclopaedic dictionary of cultural symbols of Ukraine]. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshchenko V. M. [in Ukrainian].
32. Götz, D. (Hsg.). (2019). Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. [Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache] München: Langenscheidt [in German].
33. Hecht, D., Schmollinger, A. (2004). Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. [Basic Dictionary of German as a Foreign Language] Kyiv: Metodyka [in German].
34. KLUGE. (1999). Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. [Etymological Dictionary of the German Language] Berlin; Neu York: Walter de Gruyter [in German].
35. Lexer, M. (1974). Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. [Middle High German Pocket Dictionary] Leipzig: S. Hirzel Verlag [in German].
36. Paul, H. (1992). Deutsches Wörterbuch. [German Dictionary] Tübingen: Niemeyer [in German].
37. WAHRIG. (2012). German Dictionary. [German Dictionary] München: Deutscher Taschenbuch Verlag [in German].
38. Würde. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. [Würde. The German vocabulary from 1600 to today] 2024. URL: <https://www.dwds.de/wb/W%C3%BCrde#d-1-1> [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIALS

1. Bartsch, K. (Hrg.). (1867). Kudrun. Leipzig: F. A. Brockhaus [in German].
2. Zarncke, F. (Hrg.). (1871). Das Nibelungenlied. Leipzig: Georg Wigand's Verlag [in German].

УДК 81'42:34]821.161.21.Котляревський
DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.10

МОВА ПРАВА В ТЕКСТІ «НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Тертичний О. В.

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України

Стаття репрезентує дослідження правового сегмента мовної картини світу, вербалізованої текстом «Наталки Полтавки» Івана Котляревського. Становлення нової української літератури народною мовою (зачинателем і літератури, і мови виступив, як відомо, саме І. Котляревський) проходило в умовах бездержавності та підпорядкування українських правових традицій московитському окупаційному впливові, який поступово нищив українські правові традиції (вони сягали права Києворуської держави та Великого князівства Литовського). У перебігу формування нової української літературної мови субмова права зазнавала природних трансформацій. Діалектика мовної еволюції передбачала, серед іншого, заперечення попереднього етапу (книжної української мови) на користь мови народної. Тому мовна особистість актанта-антагоніста Возного персоналізує традицію юридичної субмови книжної української мови, що дістає в тексті негативну конотацію. Натомість масив залучених фольклорних текстів репрезентує перспективний з погляду автора шлях мовної еволюції українства.

У перебігу дослідження методом суцільної вибірки з тексту вилучено всі контексти, що стосуються юридичного сегмента мовної картини світу. Проаналізовано специфіку вербалізації правових концептів у кожному з таких контекстів. Змодельовано мовні особистості Возного та Терпилихи, що персоналізують відповідно писемне право і усне звичаєве право. З'ясовано, що відзначена опозиція корелює з протиставленням книжної мови і народної мови. У тексті виявлено і третій юридичний вектор – церковне право (Наталка не вінчана), однак він не набув помітного розвитку.

Зауважено, що для Наталки як актанта-протагоніста ПРАВО (а саме цивільне писемне право, персоналізоване Возним та Виборним, і усне звичаєве право, персоналізоване Терпилихою, – актантами-антагоністами) набуває другорядного значення порівняно з її особистою почуттєвою сферою – КОХАННЯМ. Зроблено висновок, що драматична колізія п'єси вербалізована, зокрема, опозицією ПРАВА (яким актант-антагоністи маніпулюють в особистих цілях) і МОРАЛІ, з якою тісно пов'язані КОХАННЯ і ЩАСТЯ актантів-протагоністів.

Ключові слова: юрислінгвістика, концептуальна картина світу, мовна картина світу, правовий сегмент картини світу, концепт.

Tertychnyy O. V. Legal Language in the Text of “Natalka Poltavka” by Ivan Kotlyarevsky. The article presents a study of the legal segment of the linguistic worldview as verbalized in the text of Natalka Poltavka, a play written by Ivan Kotlyarevsky. The emergence of new Ukrainian literature in the vernacular – initiated by Kotlyarevsky himself – occurred under conditions of statelessness and the subjugation of Ukrainian legal traditions to Muscovite occupational influence, which gradually eroded Ukrainian legal practices dating back to the laws of Kyivan Rus and the Grand Duchy of Lithuania. In the process of forming the new Ukrainian literary language, the legal sublanguage underwent natural transformations. The dialectics of linguistic evolution entailed, among other things, a rejection of the previous stage (the bookish Ukrainian language) in favor of the vernacular. Thus, the linguistic persona of the antagonist, Voznyi, personifies the tradition of the legal sublanguage of the bookish Ukrainian language, which acquires a negative connotation in the text. Conversely, the corpus of incorporated folkloric texts represents, from the author's perspective, a promising path for the linguistic evolution of Ukrainians.

Through exhaustive sampling of the text, all contexts pertaining to the legal segment of the linguistic worldview were extracted. The specifics of the verbalization of legal concepts in each of these contexts were analyzed. The linguistic personas of Voznyi and Terpylykha, who personify written law and oral customary law, respectively, were modeled. It was determined that this opposition correlates with the contrast between the bookish language and the vernacular. A third legal vector – ecclesiastical law (Natalka is not married in church) – was also identified in the text; however, it did not receive significant development.

It has been determined that for Natalka, as the actant-protagonist, LAW (namely civil written law, personified by Voznyi and Vybornyi, and oral customary law, personified by Terpylykha – the actant-antagonists) assumes secondary importance compared to her personal emotional sphere – LOVE. It is concluded that the dramatic conflict of the play is verbalized, particularly through the opposition of LAW (which the actant-antagonists manipulate for personal purposes) and MORALITY, with which the LOVE and HAPPINESS of the actant-protagonists are closely connected.

Key words: jurilinguistics, conceptual worldview, linguistic worldview, legal segment of the worldview, concept.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Роль Івана Котляревського в історії української мови та літератури, як відомо, особлива – він визначений як зачинатель нової української літературної мови (на противагу книжній українській мові попереднього етапу, що поєднувала українську живомовну народну стихію із церковнослов'янською писемною традицією) та нової української літератури, писаної народною мовою (на противагу літературі попереднього етапу).

Початок ХІХ століття репрезентував дуже важливий етап і для української мови, і для української літератури, і для української правової традиції – формувалася нова українська література народною мовою й водночас в умовах трагічної бездержавності тривало підпорядкування України правовій системі Російської імперії – відповідно, з примусовим руйнуванням традиційного українського права (з його мовою), репрезентованого тривалою традицією від Руської Правди до Литовських статутів. Саме ХІХ століття, що в Європі стало часом творення багатьох держав на національних засадах із власними правовими системами та їх мовними віддзеркаленнями, стало для України часом перерви державної традиції, остаточного нищення московщиною козацько-гетьманських правових традицій та залишків Магдебурзького права.

Сучасне осмислення діалектичної суперечності між активним мовотворенням та літературотворенням бездержавного періоду і гнітом чужомовного окупаційного права потребує уваги задля розуміння ролі мови права в забезпеченні тяглості традиції, мовної стійкості (відповідно до концепції О. Б. Ткаченка), національної ідентичності та державницької ідеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві дослідження мови права репрезентовані працями багатьох лінгвістів і стосуються різноманітних аспектів проблематики, серед яких: загальні питання юрислінгвістики [17; 18; 20; 21; 22], методологія досліджень мови права [19], нормотворчий (прескриптивний) аспект юридичної мови [1; 2; 15; 23; 24], етимологія правової лексики [3; 10; 16], правничі фразеології [16], історія мови українського права [4; 5; 6] та ін. Найдетальніше дослідженою є сфера юридичної термінології [7; 8; 9]. Правова лексика в художніх текстах, на жаль, досі ще привертає мало уваги дослідників – винятком є, зокрема, публікації Т. І. Конончук [11; 12; 13; 14].

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є з'ясування специфіки концептуалізації правового сегмента картини світу в тексті п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка». Відповідно до поставленої мети передбачено виконати такі **завдання**: 1) простудіювати особливості та мовні засоби авторського моделювання мовних особистостей, що персоналікують макроконцепт ПРАВО, зокрема юриста Возного і Терпилихи; 2) установити принципи вербалізації в тексті опозицій ДОБРО – ЗЛО, писемне цивільне право – усне звичаєве право, книжна мова – народна мова.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою досягнення мети та виконання завдань дослідження методом **суцільної вибірки** з тексту драми Івана Котляревського «Наталка Полтавка» вилучено фрагменти, які вербалізують правовий сегмент картини світу. Ключовою інтригою п'єси є, як відомо, конфлікт навколо заміжжя аканта-протагоніста Наталки. Відповідно, з'ясовано належність дослідженого матеріалу до сфер писемного цивільного права, з одного боку, і усного звичаєвого права, з другого боку.

У тексті «Наталки Полтавки» концептуалізовано **мовну особистість юриста** – антагоніста Возного (назва посади, спадкоємна щодо тексту Литовського статуту – див. вище), юридична мова котрого імітує (пародіює) книжну українську мову, сформовану саме на основі насамперед юридичних документів (починаючи з угод періоду Київської Русі). Микола так висловлюється про Возного: *Юриста завзятий і хапун такий, що із рідного батька злупить!*¹ Мова права в репліках Возного вербалізує негативний член опозиції **книжна** (застаріла) – **народна** (жива, фольклорна) **мова** (детальніше див. нижче).

Репліки Возного вербалізують, отже, **книжну мову і писане право** у спародійованому вигляді – з негативною конотацією:

а) *Когда би я імїл – тее-то як його – столько языков, сколько артикулов в Статуті ілі сколько зап'ятых в Магдебурзьком праві, то і сих не довліло би навосхваленіє ліпоти твоєї! [...] Изложенніє в отвітних річах твоїх резони суть – тее-то як його – для любові ничтожні. Узвєленне частореченною любовію серце, по всім божєським і чоловічєським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Оная любов все – тее-то як його – ровняєть. Рци одно слово: «Люблю вас, пане возний!» – і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою. <...> Ти одна заложила ему позов на вічніє роки, і душа моя єжечасно волаєть тебе і послі нишпорной даже години. <...> ...открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: могу лі – тее-то як його – без отсрочок, волокити, проторов і убитков получитьи во вічноє і потомственное владніє тебе – движимое і недвижимое імініє для души моеї – з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своєї волі – тее-то як його – розпоряджати?» (дія 1, ява 2);*

б) *...даже і в повітовом суді, і во всіх присутственних містах унініє воспослідовало; малійшая проволочка ілі прижимочка просителю, як водилось перше, почитаєтья за уголовное преступленіє; а взяточок, сиріч – винуждений подарочок, весьма очень іскусно у істія ілі отвітчика треба виканючити (дія 1, ява 3);*

в) *Я одказуюсь од Наталки і уступаю Петру во вічноє і потомственное владніє з тим, щоб зробив її благополучною. <...> Поєліку же я – возний, то по привілегії, Статутом мні наданой, заповідаю всім: «Где два б'ються – третій не мішайсь!» і твердо нам'ятовують, що насильно милим не будеш (дія 2, ява 11).*

¹ Тут і далі у прикладах підкреслено вербалізатори правових концептів.

Для посилення стилістичного ефекту автором навіть художньо змодельована пісня Возного (книжною українською мовою, яку пародіює драматург, протиставляючи її живій народній мові інших персонажів п'єси): *Противні мні Статут і розділи, // Позви і копи страх надоїли; // Несносен мні сингліт весь бумажний, // Противен тож і чин мой преважний* (дія 1, ява 2). Пісня Возного книжною українською мовою, не природно для поезії пересичена юридичною термінологією, виразно протиставлена численним іншим пісням цієї п'єси – народним або стилізованим під народні, тобто таким, що репрезентують живу українську народну мову. Саме її пропагує автор засобами драматургії, як раніше в «Енеїді» пропагував її засобами поезії.

Близькою до Возного є мовна особистість Виборного: Виборний. *...до мене заїжджав засідатель наш... всьому земству урвалася тепер нитка, та так, що не тільки засідателям, но самому комісарові уже не те, як давно було...* (дія 1, ява 3).

Для максимально адекватного моделювання функцій юридичної лексики в тексті драми необхідно уточнити специфіку концептуалізації актантів, передусім Возного, у чийх репліках ця лексика використана. Возний і Виборний фігурують під назвами посад, тоді як інші актанти (Наталка, Петро, Наталчина мати Горпина Терпилиха, їхній родич Микола) – під власними іменами. Слід гадати, найменування за посадами віддзеркалює **негативне маркування** названих актантів, що корелює з негативною характеристикою їх у репліці Миколи Петрові. Інакше кажучи, протиставлено службові функції і людські характери. Водночас мова Возного маркована як не виправданою відповідними контекстами канцелярською тематикою з використанням відповідних кліше, так і в цілому вживанням староукраїнської книжної мови на протигагу народній мові решти актантів, серед інших і Виборного. Це, слід підкреслити, подано в контексті **утвердження саме народної мови як літературної**, що акцентовано широким використанням фольклорних текстів – народних пісень.

Мовна особистість матері Наталки – Терпилихи – персоналіфікує традиційне українське **усне звичаєве право**, вербалізоване репліками Терпилихи:

а) *Ти не забула, як покійний твій батько напослідок не любив Петра і, умираючи, не дав свого благословення на твоє з ним замужество; так і мого ніколи не буде* (дія 1, ява 4);

б) *Батечки мої, умилосердіться! Я не одступаю од свого слова. Що хочете робіте з Петром, а Наталку, про мене, зв'яжіте і до вінця ведіте* (дія 2, ява 11);

в) *Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...* (дія 2, ява 11).

Тут імпліцитно поєднано два типи **сакрального права** – традиційне українське **усне звичаєве право** з глибоким дохристиянським корінням і писемне християнське **церковне право**.

Порівняймо ще одну вербалізацію колізії трьох традицій права – **усного звичаєвого, писаного цивільного та церковного**. Микола. *Він тут, та боїтьс'я показатись тобі, потому що ти посватана*

за возного. Наталка. *Чого ж йому боятись? Нам не гріх побачитись, я ще не вінчана...* (дія 2, ява 9).

З опозицією трьох зазначених типів права пов'язана колізія Наталчиної долі, як видно з її репліки: *Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася! Рушники нічого не значать* (дія 2, ява 11). Тут Наталка ризикує виступити проти традиційного усного звичаєвого права (*Рушники нічого не значать*), імпліцитно спираючись на церковне право (*я іще не вінчана*) та писемне цивільне право (*Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася!*). Дотичним до церковного права, невіддільного від макроконцепту **МОРАЛЬ**, є і концептуалізація Наталкою **ГРІХА** (*Нам не гріх побачитись*). Отже, моделювання мовної особистості Наталки як актанта-протагоніста показує, що домінантою, визначальною для її поведінки, є насамперед **КОХАННЯ** (*А я люблю Петра дуже*), порівняно з яким **ПРАВО** (персоналізоване Возним та Виборним з одного боку і Терпилихою з другого боку як актантами-антагоністами) відступає на другий план. Таким чином, один із основних конфліктів, вербалізованих у тексті, є опозиція **ПРАВА**, використовуваного актантами-антагоністами з негативними цілями, і **МОРАЛІ**, що позитивно корелює з **КОХАННЯМ** і особистим **ЩАСТЯМ** актантів-протагоністів Наталки і Петра.

Примітно, що Возний, уособлюючи писемне право, тим не менше вдається до усного звичаєвого: *Однако ж, вашеці просіе, ви рушники подавали, сиріч – тее-то як його – ти одружилася зо мною. <...> Не прогнівайся, стара. Дочка твоя – тее-то як його – нарушаєть узаконенний порядок. А понеже рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного ея согласія бить мою сожительницею, то в таком випадкі станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі* (дія 2, ява 11).

Отже, проведене дослідження дає підстави змоделювати опозицію: старе (книжне, канцелярське) – нове (народне, фольклорне). Негативний член зазначеної опозиції вербалізований книжною українською мовою, зокрема юридичною субмовою актанта-антагоніста Возного. Однак немає підстав ототожнювати цю опозицію з концептуальним протиставленням **ДОБРА** і **ЗЛА** (концептів етичних і водночас юридичних, належних і до сакрального, і до звичаєвого права), оскільки **ЗЛО** не персоналіфікує навіть такий найменш позитивний актант, як Возний. Ця драма не є трагедією і не має **ЖЕРТВ**, а отже, не містить **ЗЛА** – наявна тільки криза (порівняймо подібні категорії, як-от недостача, у сюжетному розвитку чарівних казок). Актант, який може бути концептуалізований як персоналіфікація **ЗЛА** (Возний), переживає натомість катарсис і доєднується до персоналіфікацій **ДОБРА**; дещо раніше такий самий катарсис переживає інший актант – Виборний.

Навпаки, актанти-протагоністи уособлюють максимальне вираження **ДОБРА**, скорельоване з такими ціннісними концептами, не віддільними від досліджуваної юридичної сфери, як **БОГ**, **МОРАЛЬ**, **ОБОВ'ЯЗОК**, **СЛОВО-ОБІЦЯНКА**. Своєрідність концептуальної картини світу Івана Котляревського, репрезентованої в розгляданому тексті, – вербалізація

позитивного члена опозиції *ДОБРО* без вираженого негативного члена, субституційованого кризою, випробуванням (персоніфікованими Возним і Виборним). Юридична лексика в контексті спародійованої книжної мови в її суто канцелярському варіанті маркує саме випробування, перешкоду. Це особливо чітко вербалізовано погрозами Возного та Виборного щодо санкцій на адресу Наталки та її матері за розрив *ЗАРУЧИН*, що становили юридичну концептуальну категорію.

Варто відзначити елементи сакрального права (репліка Терпилихи): *Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...* Водночас концептуалізовано та вербалізовано елементи звичаєвого права, які (поряд із церковним правом) значною мірою регулювали шлюб (*рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного єя согласія бити моюєю сожительницею; батько... не дав свого благословенія на твоє з ним замужество; так і мого ніколи не буде; Мати наша рідная, благослови нас!*) (дія 2, ява 11).

Класифікація юридичної лексики досліджуваного тексту визначена різноманітністю вербалізації системи концептів та включає:

- номінації **юридичних систем** (в *Магдебурзьком праві*);
- назви **правових інституцій** (*до волосного правління*);
- найменування посад (*Возний, Виборний* – персоніфіковані як найменування актантів-антагоністів);
- номінації **юридичних документів** (*Статут і розділи, скільки артикулів в Статуті; по привілегії, Статутом мні наданої* – явна вербалізація спадкоємності юридичного сегмента картини світу щодо Литовського статуту; *позви; позов*);
- назви **правових дій, процедур** (*присягу о вірном і вічном союзі з тобою*);
- назви **стягнень, покарань** (*заплатите пеню і посидите на вежі; в колоду*).

Однак, попри концептуальну та мовну спадкоємність правового сегмента картини світу, вербалізованого «Наталкою Полтавкою», щодо Литовського статуту, український народ у період створення «Наталки Полтавки» став тимчасово бездержавним, що не могло не позначитися на ментальності та мові, а отже, – на концептуальній і мовній картинах світу. Особливо гостро і яскраво концептуалізував та вербалізував сучасну йому *БЕЗДЕРЖАВНІСТЬ* як

опозицію минулій історичній *ДЕРЖАВНОСТІ* Тарас Шевченка, тексти якого в цьому аспекті потребують спеціального детального розгляду.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження уповноважує зробити низку **висновків**.

1. У тексті п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка» мова права виступає об'єктом спеціальної авторської концептуалізації. Носієм юридичної мови – моделлю мовної особистості юриста – є актант-антагоніст Возний.

2. Українська юридична мова репрезентована книжною версією, якій автор протиставляє народну мову – мову нової української літератури, зачинателем якої виступає він сам.

3. Найяскравішим способом вербалізації опозиції **книжна мова – народна мова** автор обирає протиставлення неприродно насиченої юридичними термінами «пісні» Возного і українських народних пісень.

4. Опозиція протагоністів і антагоністів драми вербалізована у вигляді протиставлення власних імен (Наталка, Микола, Петро) і посад (Возний, Виборний – юридичні терміни), що має підкреслити відмінності концептуалізації людського і формально-службового.

5. Мовна особистість матері Наталки Терпилихи персоніфікує традиційне українське усне звичаєве право – на протигагу Возному, що уособлює писемне право. Ця опозиція ізоморфна опозиції **народна мова – книжна мова**.

6. Оскільки п'єса не є трагедією, то й опозиція протагоністів і антагоністів не досягає рівня протиставлення *ДОБРА* і *ЗЛА*. Натомість антагоністи лише виконують роль тимчасової *ПЕРЕШКОДИ* й самі переживають катарсис, зрештою трансформуючись у позитивно оцінюваних актантів.

До перспектив дослідження належить вивчення специфіки а) вербалізації правових концептів (зокрема, концептуальних опозицій *ДЕРЖАВНІСТЬ – БЕЗДЕРЖАВНІСТЬ, ВОЛЯ – КРІПАЦТВО, ГЕТЬМАН – ЦАР*) у поетичних текстах Тараса Шевченка й б) концептуалізації та вербалізації українського усного звичаєвого права (зокрема, *ВЕСИЛЛЯ*) в поетичних, прозових та драматичних текстах Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка, Юрія Федьковича, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Михайла Старицького, Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. М. Проблеми уніфікації юридичної термінології з прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали III регіон. наук. конф. (м. Львів, лютий 1997 р.). Львів : [б. в.], 1997. С. 58–61.
2. Антонович М. М. Уніфікація термінології міжнародного права. *Політика і час*. 1996. № 11. С. 65–68.
3. Антонович М. М. Юридична термінологія з прав людини : походження, тлумачення, функціонування. *Український часопис прав людини*. 1997. № 3–4. С. 19–26.
4. Артикуца Н. В. До історії лексеми *закон* у слов'янських мовах. *Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. Київ, 1998. С. 110–120.
5. Артикуца Н. В. До історії слова *суд* в українській мові. *Семантика мови і тексту* : тези V Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ, 1996. Ч. 4. С. 13–20.
6. Артикуца Н. В. Перший кодекс українського права та його роль у формуванні юридичної термінології східнослов'янських мов. *Глухів і Глухівщина в історії українського національного відродження (Творча спадщина родини Марковичів)*. Київ, 1998. С. 94–102.

7. Головатий С. Про потребу укладання словників української правничої термінології. *Українське право* : науково-практичний часопис. 1994. Ч. 1. С. 52–58.
8. Головатий С., Зайцев Ю., Усенко І. Правничі термінологія і державотворчий процес. *Українське право* : науково-практичний часопис. 1995. № 1 (2). С. 88–91.
9. Каленюк О. М. Українська правничі термінологія в діловодстві державних органів та судівництві на західно-українських землях наприкінці XIX – на початку XX століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. 2014. Вип. 10. С. 77–85.
10. Ключко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4 (59). С. 223–231.
11. Конончук Т. І. Захист права людини на життя у лексичній структурі художнього слова (за повістю «Одеса-мама» Андрія М'ястківського). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 29 листопада 2018 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2018. Ч. 1. С. 184–187.
12. Конончук Т. І. Право на життя в лексичній структурі тексту (за романом «Жовтий князь» Василя Барки). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 30 листопада 2016 р.). Київ : Академія внутрішніх справ, 2016. С. 185–188.
13. Конончук Т. І. Право на творчість у лексичній структурі тексту (за щоденниковими записами письменника Володимира Малика). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 28 листопада 2019 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. Ч. 1. С. 106–109.
14. Конончук Т. І. Функціонування правової лексики в автобіографічному тексті (за повістю «Три вироки» Й. Бондаренка). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 30 листопада 2017 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. Ч. 1. С. 178–181.
15. Косаренко О. І. Мовні норми та закономірності в системі права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2 (21). С. 213–214.
16. Миленкова Р. В. Юридична фразеологія латинської етимології в терміносистемі сучасної правової науки. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2016. № 2 (13). С. 30–36.
17. Прадід Ю. Ф. Актуальні напрямки досліджень з юридичної лінгвістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 1. С. 198–204.
18. Прадід Ю. Ф. Зв'язок юридичної лінгвістики з іншими науками. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 1. С. 303–310.
19. Прадід Ю. Ф. Методологія юридичної лінгвістики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2001. № 5. С. 328–331.
20. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика (проблематика досліджень). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 21–25.
21. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика як наука і навчальна дисципліна. *Право України*. 2002. № 7. С. 102–106.
22. Токарська А. Юридична лінгвістика : актуальність становлення і перспективи розвитку. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 2. С. 295–299.
23. Толста С. А. Актуальні питання уніфікації та стандартизації юридичних термінів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Київ : ІВЦ Держкомстату України. 2003. Вип. 7. С. 64–69.
24. Чорний І. В., Сльнікова Н. І., Правове регулювання української мови як державної в українській освітній сфері. *Право і безпека – Law and Safety*. 2023. № 1 (88). С. 88–98.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

25. Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А., Подворчан А. З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро, 2018. Ч. 1. 94 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Котляревський І. П. Наталка Полтавка. *Котляревський І. П. Енеїда. Наталка-Полтавка. Москаль-чарівник*. Київ : Дніпро, 1987. С. 243–292.

REFERENCES

1. Antonovych, M. M. (1997). Problemy unifikatsii yurydychnoi terminolohii z prav liudyny [Problems of unification of legal terminology on human rights]. *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini*: materialy III rehion. nauk. konf. (Lviv, liutyj 1997 r.). Lviv, 58–61 [in Ukrainian].
2. Antonovych, M. M. (1996). Unifikatsiia terminolohii mizhnarodnoho prava [Unification of international law terminology]. *Polityka i chas*, 11, 65–68 [in Ukrainian].
3. Antonovych, M. M. (1997). Yurydychna terminolohiia z prav liudyny: pokhodzhennia, tlumachennia, funktsionuvannia [Legal terminology on human rights: origin, interpretation, functioning]. *Ukrainskyi chasopys prav liudyny*, 3–4, 19–26 [in Ukrainian].
4. Artykutsa, N. V. (1998). Do istorii leksemy zakon u slovianskykh movakh [On the history of the lexeme law in Slavic languages]. *Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy*: zb. nauk. prats. Kyiv, 110–120 [in Ukrainian].
5. Artykutsa, N. V. (1996). Do istorii slova sud v ukrainskii movi [On the history of the word court in the Ukrainian language]. *Semantyka movy i tekstu*: tezy V Mizhnar. konf. Ivano-Frankivsk, 4, 13–20 [in Ukrainian].

6. Artykutsa, N. V. (1998). Pershyi kodeks ukrainskoho prava ta yoho rol u formuvanni yurydychnoi terminolohii skhidnoslovianskykh mov [The First Code of Ukrainian Law and its Role in the Formation of Legal Terminology in East Slavic Languages]. *Hlukhiv i Hlukhivshchyna v istorii ukrainskoho natsionalnoho vidrodzhennia (Tvorchia spadshchyna rodyny Markovyichiv)*. Kyiv, 94–102 [in Ukrainian].
7. Holovatyi, S. (1994). Pro potrebu ukkladannia slovnykiv ukrainskoi pravnychoi terminolohii [On the need to compile dictionaries of Ukrainian legal terminology]. *Ukrainske pravo: nauково-praktychnyi chasopys*, 1, 52–58 [in Ukrainian].
8. Holovatyi, S., Zaitsev, Yu., Usenko, I. (1995). Pravnycha terminolohiia i derzhavotvorchyi protses [Legal terminology and the state-building process]. *Ukrainske pravo: nauково-praktychnyi chasopys*, 1 (2), 88–91 [in Ukrainian].
9. Kaleniuk, O. M. (2014). Ukrainska pravnycha terminolohiia v dilovodstvi derzhavnykh orhaniv ta sudivnytstvi na zakhidnoukrainskykh zemliakh naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia [Ukrainian Legal Terminology in the Record Keeping of State Bodies and the Judiciary in Western Ukraine in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava im. Korolia Danyla Halyskoho*, 10, 77–85 [in Ukrainian].
10. Klochko, M. (2009). Dzherela pokhodzhennia ta sposoby tvorennia yurydychnykh terminiv Ukrainy [Sources of origin and ways of creating legal terms in Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 4 (59), 223–231 [in Ukrainian].
11. Kononchuk, T. I. (2018). Zakhyst prava liudyny na zhyttia u leksychnii strukturii khudozhnoho slova (za povistiu “Odesa-mama” Andriia Miastkivskoho) [Protection the Human Right to Life in the Lexical Structure of the Artistic Word (Based on the Novel “Odesa-Mama” by Andriy Myastkivskiy)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XIV Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 29 lystopada 2018 r.)*, 1, 184–187 [in Ukrainian].
12. Kononchuk, T. I. (2016). Pravo na zhyttia v leksychnii strukturii tekstu (za romanom “Zhovtyi kniaz” Vasyliia Barky) [The Right to Life in the Lexical Structure of the Text (Based on the Novel “The Yellow Prince” by Vasyl Barka)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XII Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 30 lystopada 2016 r.)*. Kyiv: Akademiia vnutrishnikh sprav, 185–188 [in Ukrainian].
13. Kononchuk, T. I. (2019). Pravo na tvorchist u leksychnii strukturii tekstu (za shchodennykovymy zapysamy pysmennyka Volodymyra Malyka) [The right to creativity in the lexical structure of the text (based on the diary entries of the writer Volodymyr Malyk)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XV Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 28 lystopada 2019 r.)*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 1, 106–109 [in Ukrainian].
14. Kononchuk, T. I. (2017). Funktsionuvannia pravovoi leksyky v avtobiohrafichnomu teksti (za povistiu “Try vyroky” Y. Bondarenka) [The Functioning of Legal Vocabulary in an Autobiographical Text (Based on the Novel “Three Sentences” by Y. Bondarenko)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XIII Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 30 lystopada 2017 r.)*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 1, 178–181 [in Ukrainian].
15. Kosarenko, O. I. (2011). Movni normy ta zakonimosti v systemi prava [Language norms and patterns in the legal system]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 2 (21), 213–214 [in Ukrainian].
16. Mylenkova, R. V. (2016). Yurydychna frazeolohiia latynskoi etymolohii v terminosystemi suchasnoi pravovoi nauky [Legal Phraseology of Latin Etymology in the Terminology of Modern Legal Science]. *Pravovyi visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy*, 2 (13), 30–36 [in Ukrainian].
17. Pradid, Yu. F. (2002). Aktualni napriamky doslidzhen z yurydychnoi linhvistyky [Current Research Directions in Legal Linguistics]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 1, 198–204 [in Ukrainian].
18. Pradid, Yu. F. (2002). Zviazok yurydychnoi linhvistyky z inshymi naukamy [The Connection of Legal Linguistics with Other Sciences]. *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu*, 1, 303–310 [in Ukrainian].
19. Pradid, Yu. F. (2001). Metodolohiia yurydychnoi linhvistyky [Methodology of Legal Linguistics]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy*, 5, 328–331 [in Ukrainian].
20. Pradid, Yu. F. (2002). Yurydychna linhvistyka (problematyka doslidzhen) [Legal Linguistics (Research Issues)]. *Movoznavstvo*, 4–5, 21–25 [in Ukrainian].
21. Pradid, Yu. F. (2002). Yurydychna linhvistyka yak nauka i navchalna dystsyplina [Legal Linguistics as a Science and Academic Discipline]. *Pravo Ukrainy*, 7, 102–106 [in Ukrainian].
22. Tokarska, A. (2001). Yurydychna linhvistyka: aktualnist stanovlennia i perspektyvy rozvytku [Legal Linguistics: Relevance of Establishment and Prospects for Development]. *Visnyk Lvivskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 2, 295–299 [in Ukrainian].
23. Tolsta, S. A. (2003). Aktualni pytannia unifikatsii ta standartyzatsii yurydychnykh terminiv [Current Issues in the Unification and Standardization of Legal Terms]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats fakultetu linhvistyky Humanitarnoho instytutu Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Kyiv: IVT Derzhkomstatu Ukrainy, 7, 64–69 [in Ukrainian].
24. Chorny, I. V., Yelnikova, N. I. (2023). Pravove rehuliuвання ukrainskoi movy yak derzhavnoi v ukrainskii osvittii sferi [Legal Regulation of the Ukrainian Language as the State Language in the Ukrainian Educational Sphere]. *Pravo i bezpeka – Law and Safety*, 1 (88), 88–98 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

25. Krasheninnikova, T. V., Nahorna, Yu. A., Podvorchan, A. Z. (2018). Slovnyk-dovidnyk yurydychnoi leksyky (etymolohichni notatky) [Dictionary-Handbook of Legal Vocabulary (Etymological Notes)]. Dnipro, 1 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

- Kotliarevskiy, I. P. (1987). *Natalka Poltavka. Kotliarevskiy, I. P. Eneida. Natalka Poltavka. Moskal-Charivnyk*. Kyiv: Dnipro, 243–292 [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'42'373.43

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.11>

ПОЛІТОНІМИ-НЕОЛОГІЗМИ В ЛЕКСИКОНІ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ 20-х рр. ХХ ст.: ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЙНИЙ ВИМІР

Яремко Я. П., Сеньків С. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті на основі актуалізованого політичного словника 20-х років ХХ ст. окреслено генезу українського підпільного руху, історичне значення Української військової організації (далі – УВО) в національно-визвольних змаганнях за Українську Самостійну Соборну Державу. Шляхом когнітивно-дискурсного підходу наświetлено потужну неологізацію словникового складу аналізованого періоду передусім завдяки термінам-політонімам як мовну реакцію на екзистенційні виклики міжвоєнної доби. Позаяк епіцентром українського підпілля у 20-х, а згодом у 30-х – 50-х рр. ХХ ст. був Львів, наголошено, що саме він був рушієм і фільтром тогочасних лексичних інновацій, кристалізації прагматичної (конотативної, емотивної, імплікативної) семантики політонімів-неологізмів. Лінгвокогнітологічний вимір політичного лексикону уможливив осмислити феномен постання УВО як спадкоємиці Армії УНР і репрезентанта українського підпільного руху, простежити взаємодію тогочасних позамовних і мовних чинників в триаді «національна свідомість – національна теорія – національна мовна картина світу», а саме осмислити феномен постання української підпільної політичної сили – УВО, яка продовжила національно-визвольну боротьбу за Українську Державу. В умовах міжвоєнної польської окупації українська політична думка в Галичині набувала нових сенсів, стимулюючи поповнення й урізноманітнення політичного лексикону, словотворчих та стилістичних засобів. Вона відбивала ті зміни, які відбувалися в громадському й політичному житті галицького українства, його свідомості. Саме завдяки діяльності УВО в український політичний дискурс в аналізований період увійшла ідея-концепт УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА. Саме УВО у свідомості української молоді прищепила державотворчий імператив: «Здобудеш Українську Державу або згинеш в боротьбі за неї». Майже через століття проскрибовані політоніми актуалізовано в сучасній лексикографічній праці «Лексикон львівський: поважно і на жарт» (2000), що джерельною базою, реєстром слів, їх опрацюванням вкорінені у західноукраїнську мовну практику.

Ключові слова: словниковий склад мови, семантика, запозичення, політичний словник, лексична неологізація, лексичне значення, прагматичне значення, мовні і позамовні чинники, український підпільний рух, лінгвокогнітологічний вимір.

Yaremko Ya. P., Senkiv S. S. Polytonyms-neologisms in the lexicon of the Ukrainian underground of the 20s of the XX century: linguistic and cognitive dimension. The article, based on the updated political vocabulary of the 1920s, outlines the genesis of the Ukrainian underground movement and the historical significance of the Ukrainian Military Organization (hereinafter – UVO) in the national liberation struggle for the Ukrainian Independent State. Using the cognitive discourse approach, the author highlights the powerful neologization of the vocabulary of the analyzed period, primarily due to the use of polytonyms as a linguistic response to the existential challenges of the interwar period. Since Lviv was the epicenter of the Ukrainian underground in the 20s, and later in the 30s–50s of the XX century, it is emphasized that it was the engine and filter of lexical innovations of that time, the crystallization of the pragmatic (connotative, emotive, implicative) semantics of polytonyms-neologisms. The linguistic and cognitive dimension of the political lexicon made it possible to comprehend the phenomenon of the emergence of the UVO as the successor to the UPR Army and a representative of the Ukrainian underground movement, it made it possible to trace the interaction of the then extra-linguistic and linguistic factors in the triad “national consciousness – national theory – national linguistic picture of the world,” namely, to comprehend the phenomenon of the emergence of the Ukrainian underground political force, the UVO, which continued the national liberation struggle for the Ukrainian state. In the context of the interwar Polish occupation, Ukrainian political thought in Galicia acquired new meanings, stimulating the replenishment and diversification of the political lexicon, word-formation, and stylistic means. It reflected the changes that took place in the social and political life of Galician Ukrainians and their consciousness. It was thanks to the activities of the UVO that the idea of the Ukrainian Independent Unified State entered the Ukrainian political discourse during the period under review. It was the UVO that instilled the state-building imperative in the minds of Ukrainian youth: “You will gain the Ukrainian state or perish in the struggle for it”. Almost a century later, the polytonyms were updated in the modern lexicographical work “Lviv Lexicon: Respectfully and as a Joke” (2000), which is rooted in Western Ukrainian language practice with its source base, register of words, and their elaboration.

Key words: vocabulary, semantics, borrowing, political vocabulary, lexical neologization, lexical meaning, pragmatic meaning, linguistic and extra-linguistic factors, Ukrainian underground movement, linguistic and cognitive dimension.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Очевидною тенденцією в сучасних

семантичних студіях є антропоцентричний підхід (від грец. *άνθρωπος* ‘людина’ і лат. *centrum* ‘центр’) до трактування мовних явищ. У проєкції на тему нашої наукової розвідки він дає змогу відновити в лінгвокогнітологічному вимірі знакові, але донедавна штучно замовчувані чи спотворені сторінки української історії. Це стосується, зокрема, історії політичних рухів в Галичині першої половини ХХ ст., а в цьому контексті Української військової організації (УВО) – нелегальної структури, що вважала себе спадкоємицею Армії УНР й діяла на західноукраїнських землях у 1920-х – на початку 1930-х рр. Про цю політичну силу немає жодної згадки в науково-документальному виданні «Реабілітовані історією», що, як зазначено в анотації, покликане служити «відновленню історичної справедливості, ґрунтовному висвітленню трагічних подій в історії України, поверненню їй незаслужено забутих імен., вшануванню тих, хто боровся за свободу і незалежність України» [2, 5]. Відсутність відомостей про УВО, історіографічна неповнота джерельної бази, тенденційність трактування історичних фактів у виданні, що репрезентоване як «енциклопедія», диктує потребу науково об’єктивно, без симптомів історичної амнезії реабілітувати цю українську підпільну структуру – як у мовному, так і позамовному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний політичний словник, зокрема суспільно-політична термінологія, часто привертала увагу дослідників, серед яких – А. Бурячок, Т. Панько, О. Сербенська, Н. Лужецька, М. Паночко, Я. Яремко та ін. Різні за обсягом, змістом, методологічними і методичними підходами термінознавчі студії так чи так насвітлювали розвиток національної політичної картини світу. Зокрема, лінгвополітологічний аспект становлення українського підпілля 20-х рр. ХХ ст. окреслено в наукових розвідках Я. Яремко і Н. Лужецької [6; 7]. Однак лінгвістична характеристика національної політичної картини світу дотепер не поширювалася на дослідження генези українського підпільного руху, репрезентантом якого є Українська військова організація. Тож комплексна (історична, лінгвополітологічна, прагмалінгвістична) оцінка феномену УВО нині, в час екзистенційної російсько-української війни, набуває нових націософських сенсів.

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета наукової розвідки – шляхом лінгвокогнітологічного аналізу простежити неологізацію політичного словника 20-х рр. ХХ ст. як мовну реакцію на історичні виклики міжвоєнної доби, лінгвістично відновити культурно-історичний портрет українського підпілля аналізованого періоду. Сформульована мета передбачає реалізацію таких **завдань**: 1) через актуалізацію лексикону українського підпілля 20-х рр. ХХ ст. осмислити феномен постанови нелегальної структури – Української військової організації; 2) на основі когнітивно-дискурсного підходу оприявнити відчутну неологізацію політичного словника як мовну реакцію та історичні виклики міжвоєнної доби; 3) установити прагматичне

(конотативне, емотивне, імплікативне) наповнення політонімів-неологізмів в тогочасному мовно-культурному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Існує культурно-мовна закономірність, що в пору кардинальних політичних змін у суспільстві відбувається інтенсивна неологізація політичного словника. В культурно-історичному просторі Галичини 20-х років ХХ ст. загострилась проблема національної самоідентифікації як реакція українства на польську займанщину. На мовному рівні вона спричинила потік політонімів-неологізмів.

Національне позиціонування візуально виявляється, звісно, передусім в одязі, а саме – у його символічних атрибутах, що оприявнювали національну самоідентифікацію: в українців-галичан – *лев* (*левик*) (ЛЛ, 409–410), у поляків – *орел* (*оржелек*) (ЛЛ, 55). До прикладу, «кандидати львівського учительського семінара – як поляки, так і українці – відзначались ярким патріотизмом, який вони теж і на зовні об’являли в той спосіб, що поляки носили «оржелка», а українці жетонового «левика», а деякі ще й пацюркові гердани при кишенькових годинниках або й сорочки з вишиваним коміром...» (ЛЛ, 409–410). Названі символи – *лев* (*левик*) і *орел* (*оржелек*) асоціювалися передусім з недавніми військовими подіями, що сприяли виникненню символічних значень: *левик* ‘символ львів’янина-українця’ (ЛЛ, 409–410); *оржелек* ‘символ львів’янина-поляка’ (ЛЛ, 511).

Національну самоідентифікацію українця увиразнювали інші компоненти одягу: *гарасівка* ‘вузька орнаментована тканина стрічка (хлопці та чоловіки зав’язують під комір сорочки: від другої половини ХХ ст.; дівчата її використовують як прикрасу, перев’язуючи голову або вплітаючи у волосся)’ (ЛЛ, 182); *мазепинка* ‘шапка з відлогами (спочатку була форма одягу Січових стрільців, згодом її почали носити патріотично налаштовані українці)’ (ЛЛ, 430). Синергетику політонімів *гарасівка*, *мазепинка* можна пізнати з конситуації спілкування, у яку вони вплетені: «Тому о. проф. Бодянский остерегав українських вихованків, щоб вони були осторожні і не надто маніфестували своїх українських почувань «гарасівками», щоб були покірні, бо, мовляв, «лагідне теля дві корови ссе».

Але його семінаристи не хотіли бути «телятами», а повноправними громадянами, і тут доходило часто до конфліктів, а деяких з них навіть видалювали із семінара, мотивуючи, що такий кандидат «nie daje gwarancji lojalności w zowodzie» (ЛЛ, 183). «Вже пізніше, коли ми опинилися в університеті Яна Казимира, доходило не раз до бійок на палиці з ними, бо їх дуже дразнили наші «мазепинки» (ЛЛ, 430). Обурення політичних опонентів можна зрозуміти: сама назва-епонім *мазепинка* з прозорою внутрішньою формою і відповідною твірною основою (від *Мазепа*) нагадувала про державницькі устремління українців і, звісно, не могла подобатися тим, хто ці прагнення намагався насильницьки зруйнувати чи хоча б тишком-нишком, по-прислужницьки приглушити.

Відтак номінативний спектр *представників ворожого табору* досить різноликий і охоплює:

а) польських окупантів: *леґіоніст* 'польський військовий колонізатор', *шандар* 'польський жандарм';

б) таємних агентів: *хатрак* 'агент польської таємної поліції та служби безпеки', *конфідент* 'таємний агент, шпигун', *тайняк* 'поліцейний агент';

в) доморощених відступників: *москвофіл*, *угодовець*.

Кожен з виконавців дії, ясна річ, мав свою «вузьку спеціалізацію», що й зумовило різноманіття методів боротьби з українським підпіллям. Міжвоєнна стаття «Дещо про діяльність і плани УВО» констатує, що «...обишуки, арешти, провокування процесів, вживання провокаторів і практик, гідних большевицької чревичайки – це ті методи, що ними йшла та йде польська дефензива, польська влада й ціле польське громадянство проти тих, щодо яких було або є хоч би найменше підозріння, що вони належать до УВО» [5, 14].

З іншого боку політичних барикад бачимо *суб'єктів підпільної діяльності: увіст* 'член Української військової організації', *бойовик-революціонер*, *бойовик* 'член бойовки', *провідник* 'керівник, лідер', *зв'язковий*, *атентатник* 'людина, яка вчинила атентат'.

Становлення УВО як підпільної структури супроводжувалося виникненням найменувань (як власних, так і запозичених), пов'язаних зі сферою конспірації: *підпілля*, *розвідка*, *нелегал*, *криївка* 'таємний сховок', *конспірація*, *інтруз* 'непрошена особа; нишпорка, поліцейний донощик', *атентат* 'замах на життя (із політичних міркувань)'. Окрему підгрупу сформували назви засобів законспірованої інформації: *гасло* 'пароль', *бібула* 'нелегальна листівка, летючка', *летючка* 'екстрено випущений листок із короткою інформацією', *грипис* 'таємна записка', *ксива* 'заборонений лист до іншої камери; записка'.

Постійне протистояння українського підпілля з окупаційним режимом проникало в пласти народної мови, продукуючи у словниковому складі мови відповідні стійкі вислови. Фразеологія міжвоєнного періоду характеризується динамічністю, тематичною різноплановістю і антиокупаційним вектором. Вона охоплює: 1) назви військових дій підпільників: *зложити присягу* 'присягнути, поклястися' (ЛЛ, 312), *іти на перший огонь* 'бути попереду, очолювати' (ЛЛ, 504); 2) найменування законспірованих понять: *бити цинк* 'таємно повідомляти, давати знак' (ЛЛ, 784); *бити штемпи* 'ударом у стіну попереджати в'язнів сусідньої камери про небезпеку' (ЛЛ, 823); *на зелену границю* 'про нелегальний перехід кордону' (ЛЛ, 305); *бойовий фонд* 'грошовий фонд УВО-ОУН, який поповнювали внески членів та симпатиків' (ЛЛ, 101); 3) назви українських політичних маніфестацій: *Листопадова Панахида* 'відправа за полеглими Січовими стрільцями та героями визвольних змагань' (ЛЛ, 414).

До західноукраїнської фразеології міжвоєнного періоду увійшли ті найменування, що «подарувала» українському соціуму польська окупація: *недобрий*, як *шандар* 'про жорстоку, бездушну людину' (ЛЛ, 802); *побитий на кисле яблуко* 'фізично знівечений під час допитів'; *дзяд кальварійський* 'поліцейнт' (ЛЛ, 234). У мовну практику галичан увійшли також стійкі сполуки, запозичені під впливом польської

мови ще до міжвоєнного періоду: *бити в дах* 'військ. віддавати честь' (ЛЛ, 504); *наступити на гонор* 'образити, зневажити' (ЛЛ, 227) тощо.

Відчутно збагачували політичний словник тексти УВО, які популяризував пропагандистський відділ цієї підпільної структури. Він сприяв кристалізації власної політичної платформи, виробленню націє- і державотворчої ідеології міжвоєнної доби. Характерними для політичної прагматики аналізованого періоду стали позитивно марковані ідеологеми: *думка мільйонів*, *ідея мільйонів*, *воля у власній державі*, *свята боротьба*, *інтерес власної нації*, *загальний революційний зрив*, *боротьба за визволення нації*, де в епіцентрі боротьби – *український борець-революціонер*, *український бойовик-революціонер*. Усі названі словосполучення мали «працювати» на утвердження у свідомості українства базового концепту-ідеї – *Української Самостійної Соборної Держави*.

У масив словосполучень такого типу пропагандисти УВО часто вплітали успадковані українською мовою фраземи, які виконували передусім просвітницько-персуазивну функцію. Завдяки образному, фразеологічно забарвленому слову політичний текст, що ряснів ідеологемами, оживав, долав інерцію штапованої та заідеологізованої мови. Звернемо увагу на положення, що несе основне смислове навантаження програмної статті: «УВО є організацією, для якої тільки *інтерес Української Нації* є й буде вирішальним у її діяльності. Вона свідомо також, що в цій діяльності буде вона наражена на атаки й наклепи навіть з боку українців, і це таких, що за юдин *гріш* *служать чужим* і *ворожим* Українському Народові *інтересам*. До всіх них буде УВО ставитися й надалі як до «*сміття Варшави*» або «*грязі Москви...*» [5, 14]. З метою переконання та впливу на українське суспільство ідеологи УВО охоче використовують фразеологію, яка підсилює аргументацію й доступність політичної думки. У діапазоні використаних крилатих висловів впадають в око генетично різні, але концептуально спільні – Біблійне *служити за юдин гріш* і Шевченкове «*сміття Варшави*», «*грязь Москви*». У них чітко окреслено моральну відразу до політичних пристосуванців і готовність до спротиву будь-якій окупації – чи з боку Варшави, чи з боку Москви.

Умови українського підпілля, суворе дотримання конспірації стимулювали виникнення жаргонної лексики, різновидом якого є тюремний сленг. Була своя символіка і закономірність у тому, що в устах українського політичного в'язня *варшава* – це 'місце під нарами' (ЛЛ, 121). Звідси – й фразема *іти під Варшаву* 'лізти під нари спати' (ЛЛ, 121). Пор. вуличні фразеологізми довоєнного періоду: *Відень великий* 'приміщення в'язниці'; *Відень малий* 'камера попереднього ув'язнення' (ЛЛ, 152).

Самозрозуміло, далеко не всі здатні на жертвний чин в умовах підпілля, а ще – на іронічно-саркастичне сприйняття політичної дійсності, опинившись за тюремними мурами і зазнаючи постійного психологічного та фізичного тиску. Під цим кутом зору альтернативою тотальній несвободі була свобода волелюбного духу, що проривався через сміхове розмаїття жаргонної лексики. На думку дослідників,

функціонування жаргонного лексикону «насамперед пов'язане із потужною сміховою першоосновою, що є складником культури як такої та національної сміхової культури зокрема» [3, 11]. Культивування стоїчної поведінки, як відомо, було притаманне і пластовій організації, «для якої сміх у найтяжчих умовах був законом» [1, 13].

Щоб пересвідчитись у цьому, актуалізуємо спогади тогочасного молодого покоління. Вони насвітлюють реальну комунікативну поведінку учасників політичних подій – УВО чи ОУН. Коли майже після двомісячного Варшавського процесу (1936) п'ятьох учасників ОУН (Степана Бандеру, Миколу Лебеда, Ярослава Карпинця, Миколу Климишина, Богдана Підгайного) засудили на довічне ув'язнення, вони стали в'язнями «Святого Хреста»: гіркий іронічний смисл схований у назві тюрми, важчої за яку не було у цілій Польщі: «Нас везуть на «Святий Хрест», – сказав Бандера. На нього накиннулися з лайкою поліцаї, щоб не говорив, але він вперто ще докинув, що це найтяжча тюрма в Польщі. Я перший раз чув назву цієї в'язниці, – згадував пізніше один із провідних діячів ОУН, колишній член «Пласту» УВО Микола Климишин. – На мене це не зробило великого враження, бо я був приготований, що нам не буде солодко, але назва «Святий Хрест» дуже здивувала мене. Іронія, чи, може, знак Божий, на що нам надіятись тепер, – подумав я» [4, 71–72].

Навіть у психологічно загартованих українських підпільників тюремна дійсність «Святого Хреста» викликала «пригноблююче враження» [4, 72]. У їхніх рефлексіях сполука «Святий Хрест» несе, окрім іронічного чи, точніше, саркастичного, навантаження ще й гнітючо-зловісне. Вслухаймося: «Так ми, сповнені різними думками, надвечір прибули до тюрми. По дорозі ми побачили в'язня зі «Святого Хреста». Він був закутий у грубі ланцюги, а за ним ішов з крісом [рушницею – Я.Я., С.С.], готовий до стрілу [пострілу – Я.Я., С.С.], сторож. Ланцюг був на обох ногах при стопах, але був досить довгий, і в'язень прив'язав собі його середину до пояса, щоб полегшити собі хід. За кожним рухом в'язня чути було брязкіт ланцюга. Ця картина зробила на нас пригноблююче враження. Та на рефлексії не було багато часу, бо ми під'їхали під залізом тяжко ковану браму» [4, 71–72].

У наведеному тексті основна комунікативна вага припадає на терміни: передусім кримінальні (*тюрма, сторож, закутий в'язень, грубі ланцюги*) і супровідні до них мілітарні (*кріс, готовий до стрілу*). Вони поєднані для відтворення типового портрета в'язня «Святого Хреста», де центр уваги зміщується на ключове слово *ланцюг* з його видовими конкретизаторами: *грубі ланцюги, ланцюг на обох ногах, досить довгий ланцюг, брязкіт ланцюга*.

Прагматичний потенціал того чи іншого політоніма, його потрійна (конотативна, емотивна, імплікативна) «обертональність» в реальному комунікативно-прагматичному полі превалює над основним, поняттєвим компонентом. Семантичну самореалізацію терміна увиразнює також конситуація спілкування, тобто фізичні, соціально-психологічні, часові та інші обставини комунікації, які кожен

мовець сприймає і відчуває по-своєму. Тому реальне семантичне наповнення *тут і вже* виходить за межі окресленого у словниках лексичного значення.

Попри щоденний тягар тюремних обставин, українські політичні в'язні залишалися відданими ідеї визвольної боротьби. Вона не дозволяла занепасти духом, бути життєлюбам у найтяжчих умовах, сприймати їх, за оцінкою підпільника, «по-своєму, з гумором» (СБ, 74). У жаргоновживанні цей гумор часто мав метафоричну оболонку: скажімо, «камера в'язня у «Святому Хресті» відповідно до «сакрального» імені закладу шанобливо називалася *келя*, а «дерев'яні підшви, до яких було прибите грубе полотно, яке прикривало перед стопи й пальці ноги» – *черевики*; жаргонізм *оформити* означав «обстригти»: «Бандера увійшов до *келії* останній. Він найдовше начекався, щоб «*оформити*», й уже змерз, чекаючи на свою чергу. Коли він ступив на сходи, його «*черевики*» поскакали вниз по сходах, як і кожному іншому. Він станув, усміхнувся й подивився на кожного з нас. Напевно, у нього було таке саме враження, як і в кожного з нас, але він не виявив того. Жартуючи, зійшов вниз, підніс свої капці, й ми зачали заміну своїх лахів, щоб хоч дібрати до величини. Так-то ми стали в'язнями «Святого Хреста»» (СБ, 74). Виокремлені в тексті метафоричні жаргонізми легко прочитуються, тому що в їх основі – загальноновживана лексика. Вона дала поштовх для поповнення цілого корпусу жаргонізмів, зафіксованих у «Лексиконі львівському»: *закопати* «ув'язнити (за доносом)» (ЛЛ, 278), *канарок* «військовий поліціянт» (ЛЛ, 343), *клявіш* (*клявіс*) «тюремник» (ЛЛ, 366).

Ідеться про лексико-семантичний спосіб словотворення, завдяки якому у лексичному складі відбуваються якісні перетворення. Шляхом вторинної лексичної номінації (метафоризації чи метомінімізації) наявні в мові слова отримують нові значення (вживання). До зафіксованих у словниках лексичних значень додалися переносні метафоричні вживання у низці українських жаргонізмів – як іменників: *куферок* «вул. бомба» (ЛЛ, 404); *кукурудза* «жандарм» (ЛЛ, 398), *черепаха* «підозріла непевна людина», *шандар* «жорстока, бездушна людина» (ЛЛ, 802), так і дієслів: *відгризатися* «давати відсіч» (ЛЛ, 151); *всипати* «зрадити, видати (зокрема, на допиті)» (ЛЛ, 281), *заломитися* «зізнатися на допиті» (ЛЛ, 281).

Термінізація загальноновживаної лексики збагатила і військовий лексикон підпільника-увіста. Потреба українського підпілля в нових засобах номінації стимулювала розвиток семантики у словах: *провід* «керівництво УВО», *драбинка* «послідовне структурування організаційної мережі УВО»; *кличка* «пароль», *слід* «наслідок підпільної діяльності», *шкідник* «той, хто не підтримував ідеологію УВО і ОУН». Семантичній неологізації сприяли поряд із метафоризацією метонімії найменування: *центр* «закопанна адреса у Львові, куди передавали і де аналізували зібрану розвідувальну інформацію», *поштова скринька* «законспіроване місце (крамниця, каса в банку, приймальня в лікаря чи адвокатській канцелярії, куди можна було зайти підпільнику-кур'єрові, не викликаючи до себе увагу»; *трійка*

‘низовий осередок УВО із трьох осіб’, *п’ятірка* ‘низовий осередок УВО із п’яти осіб’. Окремі назви набули подвійної переносної семантики: *цинк* став означати не тільки ‘таємний знак, попередження’, а й ‘револьвер’ (ЛЛ, 784).

Цікаво спроектувати політичну лексику 20-х рр. ХХ ст. на сучасний політичний словник, простеживши її стилістичне використання та лексикографічне опрацювання. Фактичний матеріал засвідчує: ціла низка політонімів знову стає надбанням українського політичного дискурсу і входить до складу актуалізованої лексики. Процес своєрідної лінгвістичної реабілітації охопив ті мовні одиниці, що позначають поняття ідеології УВО:

1) не зафіксовані найбільшими українськими лексиконами (СУМ): *тризуб, суверен, державність, незалежитися, увіст*;

2) не увійшли до реєстру СУМу і слова, які спорадично вживалися у текстах УВО і стосувалися понять і реалій, не сумісних з українською державністю: *москвофіл, полонофіл, хрунь, угодовець, запродатися, займанщина*;

3) отримали у лексикографічних працях радянського періоду стилістичні позначки (як правило, штучні, невинуваті) – *застаріле, діалектне, розмовне, західне, рідковживане* тощо. Актуалізацію проскрибованих лексем спостерігаємо в сучасній лексикографічній пам’ятці «Лексикон львівський...», що джерельною базою, реєстром слів, їх опрацюванням вкорінена у західноукраїнську мовну практику: *вишколити* ‘натренувати, навчити’ (ЛЛ, 148); *вишкіл* ‘навчальний захід (курси, семінар, тренінг)’ (ЛЛ, 149); *вишколений* ‘добре вивчений, натренований’ (ЛЛ, 149); *запілля* – *військ.* ‘тил’ (ЛЛ, 286); *зверхник* ‘начальник’ (ЛЛ, 300); *кримінал* ‘в’язниця, тюрма’; *засуд*

‘вирок’ (ЛЛ, 292); *стійка* – *військ.* ‘пост, сторожа’ (ЛЛ, 702); *стійковий* – *військ.* ‘вартовий’ (ЛЛ, 702); *скоростріл* ‘кулемет’ (ЛЛ, 676); *заправа* ‘тренування вправ’ (ЛЛ, 287); *руханка* ‘фізична зарядка; гімнастика’ (ЛЛ, 657); *зрив* ‘повстання, бунт’ (ЛЛ, 319–320); *відступство* ‘відступництво’.

Висновки і перспективи дослідження. Умови українського підпілля спонукали до пошуку адекватних форм національно-визвольної боротьби, а в мовному аспекті – до адекватних засобів омовлення тогочасної політичної дійсності. Постійне протистояння української політичної сили з окупаційним режимом проникало в пласти народної свідомості, консолідуючи українство навколо ідеї Української Самостійної Соборної Держави, з одного боку, з іншого – збагачувало мовлення політично заангажованого галичанина передусім мілітарною термінологією, пов’язаною із діяльністю УВО (*бойовик, українська боївка, напад, атентат, експропріаційна акція*) та юридично-політичною, що відбивала перипетії судових процесів в українській і польській пресі (*поліція, поліцейний конвой, поліцейний агент, слідство, прокурор, адвокат, апеляція, присуд ‘вирок’, засуд ‘ув’язнення’, карний суд, український політичний в’язень* та ін.). Можна тільки уявити, наскільки різним, комунікативно девіативним було прагматичне (конотативне, емотивне, імплікативне) навантаження окреслених політонімів у тлумаченні представника окупаційної влади і його опонента в комунікативно-прагматичному полі – представника українського підпілля.

Перспективним видається подальший комплексний (історичний, лінгвополітологічний, лінгвокультурологічний, психолінгвістичний) аналіз феномену виникнення політичних рухів в Галичині міжвоєнної і післявоєнної доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич : головний командир УПА. Львів : Центр досліджень визвольного руху, 2005. 120 с.
2. Реабілітовані історією : у 27 т. Львівська область. Кн. 1 / обл. ред. кол.: І. З. Дерзко (голова), В. М. Савчак (заст. голови), М. Р. Литвин (заст. голови) та ін. Львів : Астролябія, 2009. 768 с.
3. Ставицька Л. Українська мова без прикрас. *Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови*. Київ : Критика, 2003. С. 9–18.
4. Степан Бандера : документи і матеріали (1920–1930 рр.) / упоряд. М. Посівнич. Львів : [б. в.], 2006. 248 с.
5. У.В.О. Видання Пропагандивного Відділу Української Військової Організації. [б. в.], 1929. 95 с.
6. Яремко Я. П. Сучасна політична термінологія : на перетині когніції та комунікації. Дрогобич : Посвіт, 2015. 436 с.
7. Яремко Я., Лужецька Н., Хоркавців І. Особливості політичного терміновживання в Галичині міжвоєнної доби. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2022. С. 226–234.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- ДУ – Довідник з історії України (А-Я) / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Вид. 2, доопр. і доповн. Київ : Генеза, 2001. 1135 с.
- ЛЛ – Лексикон львівський : поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Т. Дидик-Меуш. Вид. 2, доповн. і випр. Львів : Інститут українознавства імені І. Крип’якевича НАН України, 2012. 852 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

REFERENCES

1. Kuk, V. (2005). Heneral-khorunzhyi Roman Shukhevych: holovnyi komandyr UPA [Roman Shukhevych: Chief Commander of the UPA]. Lviv: Tsentri doslidzhen vyzvolnoho rukhu [in Ukrainian].
2. Reabilitovani istoriiei: u 27 t. Lvivska oblast. Kn. 1 / obl. red. kol.: I. Z. Derzhko (holova), V. M. Savchak (zast. holovy), M. R. Lytvyn (zast. holovy) ta in. Lviv: Astroliabiiia, 2009 [in Ukrainian].

3. Stavytska, L. O. (2003). Ukrainska mova bez prykras [The Ukrainian language without embellishment]. *L. O. Stavytska. Korotkyi slovnyk zhargonnoi leksyky ukrainskoi movy*. Kyiv: Krytyka, 9–18 [in Ukrainian].
4. Stepan Bandera: dokumenty i materialy (1920–1930 rr.) / uporiad. M. Posivnych [Stepan Bandera: documents and materials]. Lviv: [b. v.], 2006 [in Ukrainian].
5. U.V.O.: Vydannia Propahandyvnoho Viddilu Ukrainskoi Viiskovoi Orhanizatsii [Publications of the Propaganda Department of the Ukrainian Military Organization]. B.m.v., 1929 [in Ukrainian].
6. Yaremko, Ya. (2015). Suchasna politychna terminolohiia: na peretyni kohnitsii ta komunikatsii [Modern political terminology: at the intersection of cognition and communication]. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
7. Yaremko, Ya., Luzhetska, N., Khorokavtsiv, I. (2022). Osoblyvosti politychnoho terminovzhyvannia v Halychyni mizhvoiennoi doby [Peculiarities of political terms in Galicia in the Interwar period]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*. Drohobych, 226–234 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

DIU – Dovidnyk z istorii Ukrainy (A-Ya) [Handbook of the history of Ukraine] / za zah. red. I. Pidkovy, R. Shusta. Vyd. 2, doopr. i dopovn. Kyiv: Heneza, 2001 [in Ukrainian].

LL – Leksykon lvivskyi: povazhno i na zhart [Lviv's lexicon: seriously and as a joke] / N. Khobzei, K. Simovych, T. Yastremska, T. Dydyk-Meush. Vyd. 2, dopovn. i vypr. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2012 [in Ukrainian].

SUM – Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андріюк Тетяна – Кіотський університет, студентка-дослідник (напрямок – японська лінгвістика)

Андрущенко Олена Юріївна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та фіно-угорської філології; Університет Аугсбург, доцент кафедри англійської лінгвістики

Громко Тетяна Василівна – Національний університет «Одеська політехніка», доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології та перекладу

Карачун Юлія Геннадіївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Мельник Любов Богданівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови

Науменко Наталія Валентинівна – Національний університет харчових технологій, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов професійного спрямування

Орешнікова Аліса Сергіївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», студентка VI курсу факультету лінгвістики

Прадід Юрій Федорович – доктор філологічних наук, академік Національної академії наук України

Романова Наталія Василівна – Херсонський державний університет, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької та романської філології

Сеньків Степан Степанович – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови

Старовойтенко Марина Юріївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», студентка II курсу магістратури факультету лінгвістики

Тертичний Олексій Вікторович – Інститут мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України, аспірант

Ховалко Роксолана Андріївна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, студентка II курсу магістратури факультету української та іноземної філології

Яремко Ярослав Петрович – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 22 2024

Макетування та верстка

Світлана Калабухова

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 13.05.2024 р. Підписано до друку 29.11.2024 р.

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,06

Замов. № 1224/891. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.